

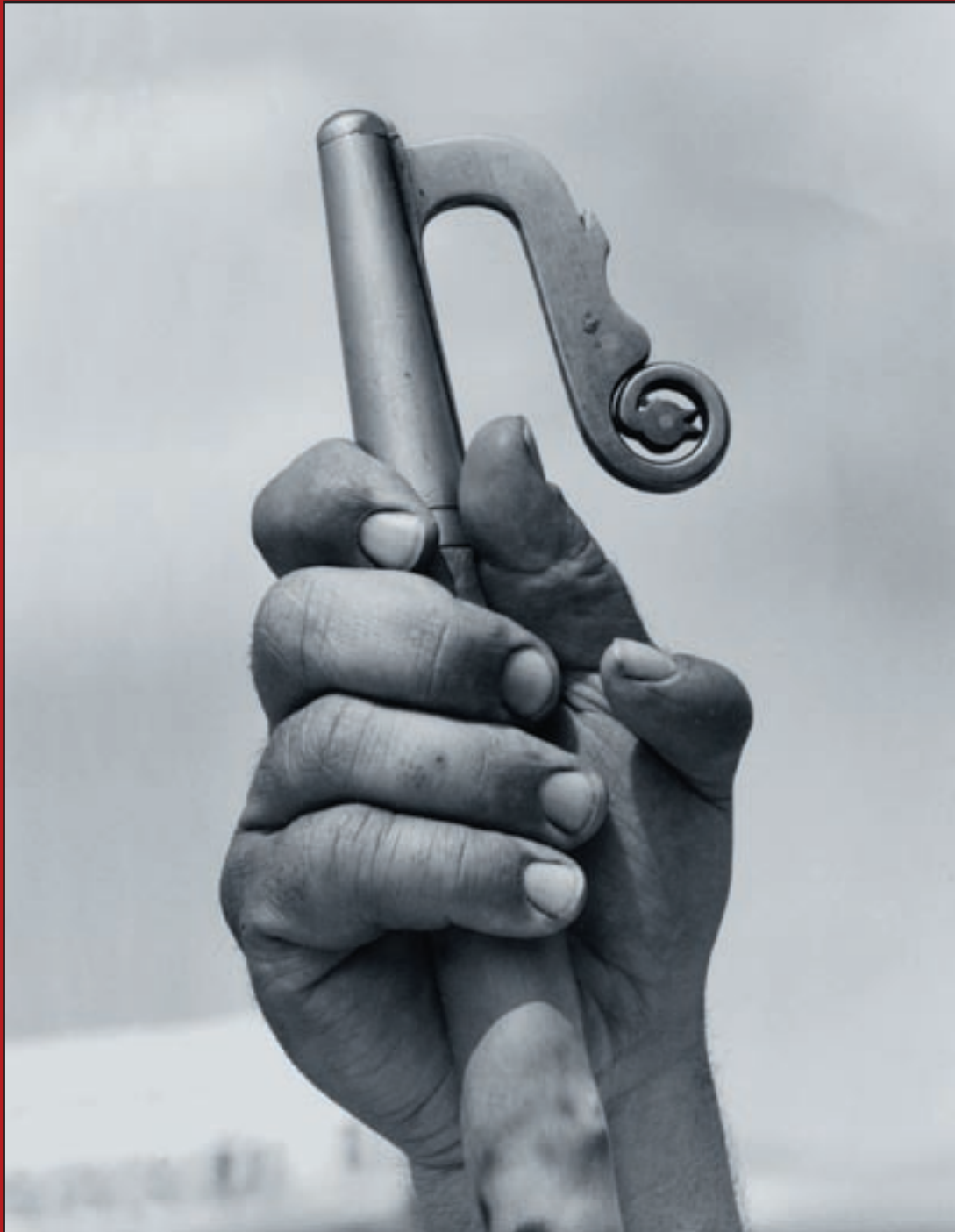
2006 / 6.

Ára: 500 Ft

folkMAGGazin

XIII. évfolyam

6. szám

A TARTALOMBÓL:

4. A kolomptól a petárdáig
Darmos István
6. Karácsonyi jelképek
Kozák József
11. A 20 éves Gajdos számvetése
Abkarovits Endre
13. 35 éves a Kecskemét Táncegyüttes
Komlós József Jr
14. „Én nagyon szerettem Pusztinába”
Nyisztor Ilona
15. Az egekben legyen koronátok
Kríza Ildikó
18. Hogyan kezdődött a pipálás s a tánc?
Kóka Rozália
20. Néptánc és muzeológia
Görög András
22. MAGTÁR - *Kacsirek Ottó versei*
24. GALÉRIA
Kunkovács László: Táltoserő
30. Népzeneisképzés a Zeneakadémián
Richter Pál
32. Beszélgetés Kovács Ferencsel
K. Tóth László
36. Nagyenyed vidéki népzene CD-n
Pávai István
39. A népzenei feldolgozásokról - II.
Kiss Ferenc
42. Beszélgetés Kovács Nóri énekessel
Sándor Ildikó
43. A Muzsikás zeneórája Pomázon
Simoncsics Péter
47. A színpadi hangosítás - II. rész
ifj. Vitányi Iván
50. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

ÜNNEPI KALÁCSSZEGÉS

„Messze gyermekkorunkból énekelnek felénk az emlékek angyalai.”

Kosztolányi Dezső

Karácsony szombatjának hajnala. A gazdaszótéknő súlya alatt imbolygó támlás konyhaszék ütemes nyikorgására ébredtek. Anyám dagaszt, teljes erejéből hengergeti, élesztgeti a még lomhának tűnő kalácstészta. A halvány lámpafénynél is jól látom, arcán verejtékcseppek fénylenek, türemkednek ki arcráncaiból, akárha jelzőfogai lennének az ünnepi finomságoknak.

Apám nyírágseprűvel lebbent az udvar éjszaka öltött fehér leplét, főképpen a ház és a sütökemence között. A kemence oldalához rakott hevíteni való venyigezsúpoknak nem sok védelmet nyújtott a szűkre vágott eresz. (Akkoriban cseréphiányban is élen jártunk!) Egymáshoz ütögetve hótalanítottam őket, hogy az agyagból tapasztott kupola alatt ne könnyezzenek, hanem égjenek. A megégetett vonófa lapjával igazgattam útjukat a tűzokádó sárkány gyomrában is...

Miközben a nemsokára bevetésre kerülő púposra kelesztett „csuporkalácsonra”

gondoltam, a vidám hópelyhek égi táncát néztem és sajnálkoztam, ha némelyikük a hőséget árasztó sütökemence füstös kalapjának fehéritésére vállalkozott...

A nyitott szájú, kormos arcú kemence még kora délután is mennyei kalácssilhatot lehel ki magából, pedig foszlós bélű remekművei már rég a fűtetlen előszobánk csupasz asztallapján sorakoztak a legszebb abrosszal letakarva, hogy még az ünnepi asztalra kerülésük előtt jól kiszikkadjanak. Vacsora után anyám keresztet karcolt az első kalács cukormázás alá, hogy utána jókora karéjakat szelhessen belőle mindannyiunknak.

Olyan finomra sikerült, hogy az egész világgal megköstoltattam volna!

*

Egykori gyermekarcunk tisztaságával emelkedjünk a betlehemi csillaghoz. Emelkedésünkben szárnyunk a süppedő hóból felröppenő madaré legyen...

Széki Soós János

Gyulay Mária munkája

Címlap: Juhász kampó egy táltosnak született hortobágyi pásztor kezében (fotó: Kunkovács László, 2001)

Belső borító: Tuva sámán a szent fája alatt, a Jenyiszej forrásvidékén (fotó: Kunkovács László, 1995)

Többlettel, fölös számú csonttal, foggal vagy hatodik ujjal születni a kiválasztott jele a magyarok kereszténység előtti hitvilágában és a szibériai samanizmusban.

A kolomptól a petárdáig

Hagyományok a téli ünnepeken egykor és ma

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy hagyományos kultúra. Így kezdődne az a mese, amelyben az őseink életéhez, mindennapjaihoz és ünnepeihez kapcsolódó szellemi és tárgyi örökséget, oszthatatlan és századokon keresztül állandó, változatlan valaminek képzelnénk el. Így lenne, ha nem foglalkoznánk azzal, hogy magyar és magyar, a különböző természeti környezetben, különböző társadalmi viszonyok között, különböző gazdasági lehetőségek szerint, másképp élt, másképp dolgozott és ünnepelt, s ha azal sem foglalkoznánk, hogy az elmúlt századok nem mozdulatlan egységek voltak, hiszen évszázadokkal ezelőtt is létezett technikai fejlődés, gazdasági- és társadalmi változás, és érték Magyarország különböző nemzetiségű lakóit hatások keletről, nyugatról, északról és délről. Emellett nem szabad elfelejteni, hogy minden ember más. Nem ugyanaz érinti meg a lelkét egyiknek, mint a másiknak, nem azokat a dolgokat tartja fontosnak, mint a másik, másképp gondolkodik, másképp él, másképp érez, másképp ünnepel, s másra emlékezik.

Mindezt azért vettem papírra, mert arra szeretnék rámutatni, hogy a hagyományos kultúra klasszikus korszaka ugyan véget ért – természetesen ez szintén nem egyik pillanatról a másikra következett be –, de azért egyes kultúr-elemeket tovább hordozunk belőle, s még valószínűleg gyermekeink és unokáink életének is részei lesznek. Tovább hordozzuk, de sokszor a jelentését már nem ismerjük. Teszünk, mondunk, alkotunk olyat, amelyet nem is próbálunk megfejteni. Miért? Mert számunkra ugyanolyan természetes mozdulat, mondat, mint 200 évvel ezelőtt élt elődünk számára volt. Ugyanúgy tanultuk meg szüleinktől, mint ők, akaratlanul, észrevétlenül. Mai szóhasználattal azt is mondhatnánk, hogy génjeinkben hordozzuk, persze ez – ha ennek tényleges értelmét átgondoljuk –, nem igaz. Beleszületünk egy világba, amely sokkal gyorsabban változik, mint 50, 100, 500 évvel ezelőtt, de ez nem azt jelenti, hogy minden nyomtalanul eltűnik az előző évtizedből, csupán azt, hogy változik, formálódik, átalakul.

Gyermekeink tél elején, amikor leesik az első hó, azonnal kiszaladnak, megmosdatják a hóban a lányokat, megmossák saját arcukat is. Nem gondolnak arra, hogy egy ősi rituális szokáscelekményt végeznek, s így a szépség- és egészségvarázslás részesei. Ugyanez a rituális mosdás található a Fehér liliomszál című játékban, amelyet már maguktól nem nagyon játszanak, legfeljebb a

zöldek, s a városok is karácsonyi díszkivilágítást kapnak. E szokás is a hagyományos kultúrában gyökerezik. Egyre több az olyan család, amelynek tagjai nem elégednek meg a villogó elektromos égőkkel, hanem karácsony estéjén meggyújtják az asztalon álló gyertyát. A hetvenes évekig a karácsonyfán is többnyire gyertya égett, ma ez már ritka, helyettesíti a – szintén a divatból lassan

kiszoruló – csillagszóró. Emellett Szentestén is előfordul már, hogy a családfő meggyújtja a születési tortáról néhány éve megismert szobai tűzijátékot. Mindezek eléggé messze vannak attól az évszázadokkal ezelőtt kialakult európai szokás-hagyománytól, amelyben a karácsonyi tűznek fontos szerepe volt. A skandináv országokban gyújtott hatalmas szabadtéri máglyák, s a balkáni népek badni-jak, badnyak elnevezésű tuskóégetési szokása mellett a magyarság körében is létezett karácsonyi rituális tűzgyújtás. Egyes területeken a család legidősebb férfitagja gyújtotta meg a tüzet, általában az ünnep alatt csak a férfiak tehettek rá fát, s ők szíthatták a parázsból a lángot. A szentestéhez, karácsonyi vacsorához kapcsolódó szokások között is helyük volt a családfő által a tűzhelyen vagy kemencében lévő parázzsal végzett rituális cselekményeknek.

Ezek mellett az sem mindegy, mit teszünk a karácsonyi asztalra. A karácsonyi étkezési szokások az alapanyagok tekintetében alig változtak az utóbbi száz évben. A változás inkább az alapanyagok feldolgozási módjában, s a különböző ételféleségeknek az arányában követhető nyomon. Ma is elmaradhatatlan a mák, a méz, a dió, az alma, a disznóhús, sok helyen a hal. Igaz, ma már nem feltétlenül az András nap után kezdődő disznótorok eredményeként kerül az asztalra a rántott hús, hanem a hozzávaló karajt vagy combot megvesszük a boltban, aztán elővesszük a fagyasztóból. A halat sem a Balatonból vagy a Bodrogból szerzi be minden családfő, sokszor tenyésztett vagy tengeri halakhoz juthatunk a „multik” polcairól. A mákos vagy diós bejgli, bobajka, mákos tészta még előfordul, csak már nem foglalkozunk azzal, hogy régen a boszorkánytól, rontástól va-

Gyulay Mária munkája

pedagógus irányításával vagy a táncos foglalkozások elején. Szintén hasonló rituális cselekményt végeztek őseink karácsonykor, a XX. század elején, többek között a Bodrogból. Karácsony első napjának reggelén a legidősebb leánygyermek ment a kútra vízért. Megmerítette a vízfordó edényt az „aranyos vízből”, s hazavitte úgy, hogy útközben nem szólhatott senkihez, nem nézhetett hátra. Otthon a család valamennyi tagja megmosta az arcát az „aranyos vízben”, hogy a következő karácsonyig egészségesek legyenek.

Mivel a karácsony a téli napforduló ünnepe, a hozzá kapcsolódó szokásoktól elmaradhatatlan a napot, világosságot, életet megjelenítő láng. Villogó, színes fényfüzerek díszítik ma a karácsonyfát, sokszor már a szoba, a ház, az udvaron álló örök-

ló védekezés miatt került éppen a Lucát 11 nappal követő karácsony világián az asztalra. Az alma mellett megjelent a narancs, a banán, a füge. Persze kell az, hogy minél több gyümölcsöt fogyasszunk, de az alma a vitaminforrásnál sokkal fontosabb szerepet is játszott egykoron. Az 1960-as években még a palóc családoknál azért vágtak egy almát annyi cikkre, amennyien a karácsonyi asztalt körbeülték, hogy a cikkeket elfogyasztva a következő évben is ugyanannyian gyűljenek össze, s ha valaki megszire kerül a családtól, soha ne tévedjen el, mindig visszataláljon. A mézes illata ma is ugyanolyan szorosan hozzátartozik a fenyő illatához, mint egykor gyermekkoromban, s nagyszüleim gyermekkorában.

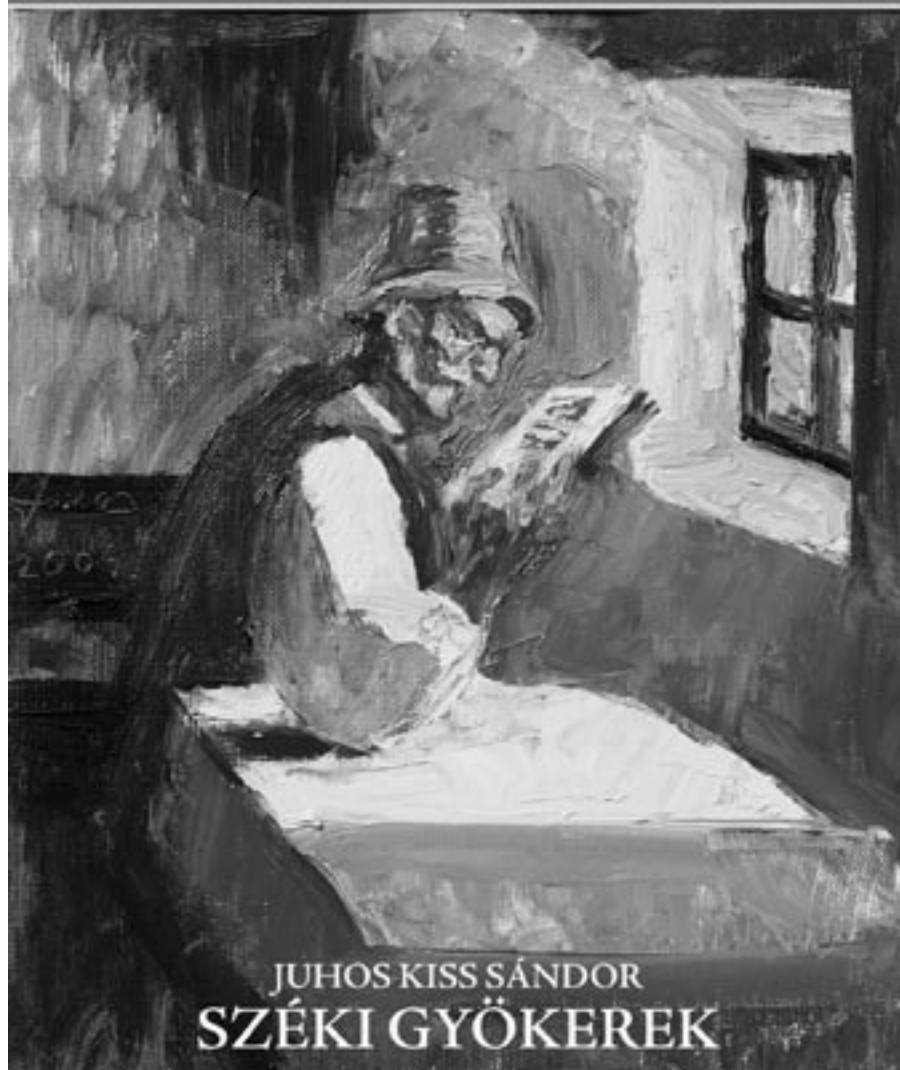
Az ízek, illatok mellett a hangok is fontosak voltak, s fontosak ma is az emberek számára. Nem az egykori karácsonyi énekekre vagy a betlehemezés felelevenítésére gondolok, hanem a szilveszteri, újévi zajkeltésre, zajos évbúcsúztatásra és újévköszöntésre.

A moldvai magyarság körében ismert urálás, hejgetés szokáshagyományában számos zajkeltő eszközt – kolompot, ostort, kereplőt, bikát – használtak a házról-házra járó fiatal legények. Az énekbeszéddel előadott – a búza vetésétől a kenyér sütéséig a történéseket elsoroló – szövegek strófái között, hangos hejgetéssel, eszközeik megszólaltatásával üzték, hajtották az ó-esztendőt. Ezt a szokást – egyes mozzanatai miatt – a katolicizmus előtti hitvilágban eredeztetik kutatóink. Hasonló zajos adománygyűjtő szokás volt a Küküllő mentén élő fiatalok újévi csattogtatása. Szintén kolompolással, ostorcsattogtatással, csengőszóval „hajtották a szűzgulyát” óesztendő estéjén a bodrogi Tiszakarádon élő legények még a XX. század harmincas éveiben is. A démonok, rossz szellemek zajos elűzésének gyakorlatát a természeti népeknél is láthatjuk, s a magyar zajkeltő szokáscselekményekkel együtt az emberi hitvilág, vallás kialakulásának idején találhatnánk meg a gyökereit. S mai fiataljaink? Hasonlóképpen cselekszenek ők is, amikor belefújnak a papírtrombitába, pezsgőt durrantanak vagy meggyújtják a petárdát. Természetesen nem foglalkoznak azzal, hogy őseik a megszemélyesített telet és ártó démonokat üzték el zajongva Szilveszter napján, nem érdekli őket, hogy miért teszik eléjük a szülők karácsonykor a mákos bejglit, nem érdeklik őket ősi rituális varázscselekmények tűzzel, hóval, almával, csak élük az életüket, s amikor majd gyermekeikkel ülnek körbe a karácsonyi asztalt, ők is bekapcsolják az égőket, s meggyújtják a gyertyát.

Darmos István

folkMAGazin

Különszám - 2006

JUHOS KISS SÁNDOR
SZÉKI GYÖKEREK

JUHOS KISS SÁNDOR SZÉKI GYÖKEREK

Megjelent a folkMAGazin 2006-os különszáma

„1968. március 18-án születtem Szamosújvárott. 1987-ben érettségiztem a Kolozsvári Képzőművészeti Szakközépiskolában, osztályfőnököm és festő tanárom Kádár Tibor volt. 1990 és 1995 között a Magyar Képzőművészeti Főiskola festő szakára jártam. Mestereim Gerzson Pál, Magyarai Márton és Kiss Tibor voltak. 1993-ban Barcsay Jenő-díjat kaptam. 1995 óta tanítok, jelenleg a budapesti Kosztolányi Dezső Gimnázium rajz és művészettörténet szakos tanáraként. 2001 óta Telkiben élek családommal (három gyermekemmel), ahol sikerült kialakítanom első műtermemet is.”

*

A 32 oldalas, színes kiadványunk – Juhos Kiss Sándor festményeivel és Széki Soós János versfüzérel – megvásárolható a szerkesztőségben: 1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6.; megrendelhető az 1-214-3521-es telefon- és faxszámon, a folkmagazin.hu honlapon keresztül, a folkmagazin@mail.datanet.hu e-mail-címen, vagy a 1255 Budapest, Pf. 153 postacímen. Ára 1.000,- Ft, előfizetőinknek 500,- Ft.

KARÁCSONYI JELKÉPEK

Az ősi kultúrák pogány napkultuszának kiemelkedő ünnepei, a téli és nyári napfordulók a történelem során szinte maradéktalanul beilleszkedtek a kereszténységbe.

A téli napforduló alkalmával a fény újjászületését ünnepelték a mindjobban fokozódó elsötétedéssel szemben, a világosság győzedelmeskedését a sötétség fölött. A régiek hite szerint ekkor – a nap-tár szerint december 24-e éjjelén – lehetett megtapasztalni az elmúlás és az újjászületés egyidejűségét, az állandó körforgás kezdő és végpontjának találkozását, azaz az örökkévalóság megnyilvánulását.

Az örök körforgás képjele a kör, melynek nincs eleje, és nincs vége. Ezt a körforgást idézi a Nap, a pogány kultuszok isteni képmása, nemcsak kerek alakjával, hanem állandó körben járásával is.

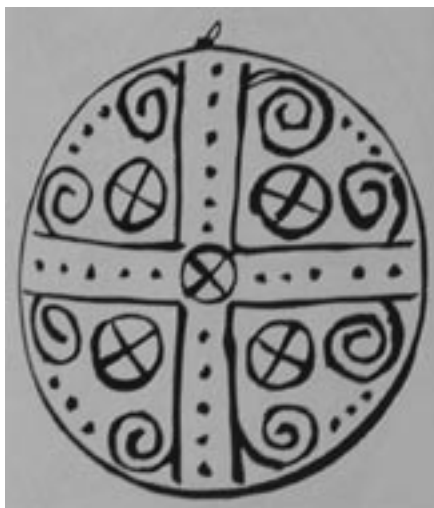
A kereszténység szimbólumai között a napra utaló jelképek sokaságával találkozunk.

Az állandó körforgást az adventi koszorú körformája, a fenyő vagy más örökzöld növények, valamint az egykor még általános szokásban lévő karácsonyéji körtáncok idézik föl. Ezek zenéjét természetesen folyamatos hangzású hangszerek, sípok vagy dudák biztosítják, melyek szünet nélküli hangzásuk által szintén az öröklét megidézői.

Karácsony éjszakája Jézus születésének ünnepe, aki itt újszülött kisdedként az életet jeleníti meg. Ennek ellenpontjaként kerül az ünnepi asztalra a hal, ami az elmúlást szimbolizálja. Szép képjele ez a hal és az él egyidejűségének, a pusztulás és újjászületés időazonosságának.

A kereszténységben Jézus gyakran ruházkodik föl az ősi napünnep jelképeivel, napisteni attribútumokkal. A világ világosságának mondja magát; „világ világ, Virágnak virága”, ahogy azt szép régi

nyelvemlékünk, az Ómagyar Mária-siralom is említi. Az örök körforgás megidézéseként, mint a kezdet és a vég, az alfa és az ómega képében szintén napjelként tűnik elélnk, bizánci írásokban pedig, mint a Fény gyermekét, a mi Napunk titulussal illetik.

Napjaink karácsonyainak a földszíntett fenyő, a karácsonyfa vált a legfontosabb szimbólumává. Néprajzkutatóink úgy tudják, hogy a karácsonyfa állításának szokása német nyelvterületről került hozzánk. Ez lehetséges, ha a szaloncukorral, aranyozott pufók angyalakkal és értelmetlen műtyürekkel tömött, feldíszített fenyőfákra gondolunk. Ez azonban pusztán külsőség. A lényeg inkább az a gondolat lehet, amit az örökzöld növény számunkra kifejez: az állandó megújulást, az örökkévalóságot.

A fenyő a fény fája, mivel lakkszerűen fénylő gyantát ereszt, aminél fényesebb dolog a természetben nemigen akad. A luc neve pedig, hasonlóan a Luca névhez, a latin luxra emlékeztet, ami fényt jelent. A fenyő ezért a legfontosabb szereplője a fény születését hirdető ünnepnek, a rajta égő gyertyákkal együtt.

Az állandóság, az örök körforgás képjele a kör, egyben az égi világot, a földöntúli létet is szimbolizálja. Az ősidők embere fölismerte a végtelenséggel, az égi öröklettel szemben a földi lét szakaszosságát, ezért a körbe egy függőleges és egy vízszintes osztot rajzolva megalkotta az égi és földi világmindenség egyetemes szimbólumát, a körosztót. A körbe zárt négy cikk az emberélet szakaszait jeleníti meg a bölcsőtől a sírig (születés, gyermekkor, felnőttkor, halás), de vonatkozhat a felosztás nemekre, állapotokra is (leány, asszony, fiú, férfi). A környező világ is négy szakaszra

oszlík, mint például: égtájak (kelet, dél, nyugat, észak), napszakok (napkelte, dél, napnyugta, éj) vagy az évszakok (tavasz, nyár, ősz, tél), csakúgy, mint a napjárás kiemelkedő időpontjai, a két napéjegyenlőség és a két napforduló.

Északra sodródott finnugor és altáji rokon nyelvű népeknél máig fennmaradt ez a jégkori motívum. Föltűnik a körosztó a sámándobok szerkezetében, ahol a kerek kávat egyenlőszárú keresztforma merevítő tartja feszesen, s gyakran bukkan fel a dobok díszítéseiben is, nem ritkán többszörözött példányban.

Ugyanez a motívum mutatkozik a sámánkoronák fölülnézeti képén is, amelyeket a magyar Szent Korona előképének tekinthetünk, s ehhez hasonlóak, egyebek mellett, a közismert kelta kereszték is. Mindezek azt mutatják, hogy ez a szimbólum az őskor óta napjainkig folyamatosan jelen van, s ez a körosztó motívum az ún. adventi koszorú alapja is.

A téli napforduló, majd később a karácsony ünnepén a vesszőből font körosztó közepébe örökzöldet, kis fenyőágot vagy gyertyát helyeztek, esetleg mindkettőt. A koszorú tengelyében, a mindenség közepén fellobbanó láng a fény újjászületését hirdette. A középre helyezett fenyőág idővel egyre nagyobb és nagyobb lett, míg végül az ágat már teljes fával helyettesítették, ami a mai karácsonyfák kialakulásához vezetett. Itt már az eredeti motívum, a körbe zárt kereszt elveszítette funkcióját, s a fát tartó lábazattá minősült át. A fenyőfa közben önállósodott, s kialakult a tartalmatlan dísz tárgyakkal teletömött, sokszor ízléstelenül giccses, túldíszített karácsonyfa, ami a polgári divatot követve nyugat felől terjedt át hozzánk.

Akár téli napfordulónak, akár karácsony éjszakájának mondjuk ezt az évújuló csillagászati eseményt, népünk ősidők

óta rendre megünnepeli. A hagyományos ünnepi ceremóniák szép példáját írja le *Mise dudaszóval* címmel Móricz Pál a Szegedi Napló egyik 1907-es számában, amit érdemes idézni:

„... A misemondó papok már távoztak az oltár mellől, midőn csodás hangszernek rivalgása sikolytott föl. Csodálatos alakok dülöngéltek be a templomba. A nép kíváncsian, izgatottan sorakozott előttük. A felsőtanyai mezőkről, a havas legelőkről érkeztek ezen küldöttek. Virágokkal varrott subájukat szőrével fordították kifelé. Hájjal kent zsíros hajuk a subára omlott. Kampós botjuk kopogott a templom kőpadlóján. A birkasüveg alól vihartól cserzett arcok tekingettek szét. ... Az orgona bűgását túlsívította a mekegő duda. ... sikoltoztak a dudák. Nosza zengett az ének is. Hajlongtak a kifordított subás juhászok, és a kegyes öregaszonyok karikában forogtak a szent örömejszakán, hogy a jászolban Jézuska született, kinek szőke feje körül aranyos párák lebegtek...”

Ezek a karácsony éjszakákon a napfordulók ünneplésének szinte valamennyi jelképe együtt volt egy időben: az éjféli pillanata, az örökzöld, díszítetlen fenyők, fénylő gyertyák, valamint körtáncok, természetesen a folyamatos hangzású duda vagy orgonaszó kíséretével.

Karácsony szavunk – a múlt századból ránk maradt etimológiai szótár szerint – szláv eredetű. Valóban megtaláljuk a legtöbb szláv nyelvben, a jellegzetes más-salhangzó-torlódással és vegyesített hangrenddel eltorzítva kracsún, kracsín és hasonló alakokban, mégsem valószínű, hogy a téli napforduló sok évezredes ünnepének Európa legfiatalabb nyelve adta volna a nevét.

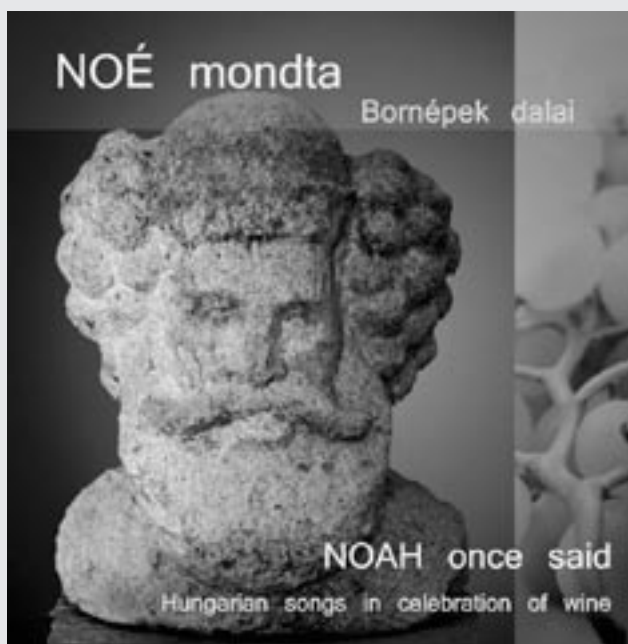
A karácsony magas hangrendű párja a kerecseny, irodalmi nyelven kerecsen. Ez a sólyomféle, tipikusan sztyeppe-i madár, melynek elterjedési területe nyugat felé a Kárpát-medencével véget ér. Őseink totemmadara, a turul ez, aki a legendabeli Emesével lépett égi nászra, megalapítva ezzel az Árpád-házi királyi családot.

A feudális Magyarországon általános szokás volt még az újévi sólyomröptetés. A hideg időben az útjára indított kerecsen nem repül túl messzire, rövid köröket ír le az égboltra. Ez a kör pedig, amit amúgy a kerecsen nevében is megtalálunk, nem egyéb, mint a téli napforduló, az örök körforgás ünnepének mindig megújuló, állandóan visszatérő jelképe.

Kozák József

Múzsai énekesek, zenészek

A Bornépek dalai 2006 népzenei verseny díjazottjai

November 10-én délután lezajlott a második Bornépek dalai elnevezésű Bordalverseny döntője a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Konferencia-termében. A döntőbe jutott versenyzők a budapesti Fiastyúk Énekegyüttes és az Utra Mari Társaság, a Técsői Banda (Ukrajna), Juhász Kitti (Paks), Szabó Dániel (Pákozd), a Rozsdamaró Együttes (Szeged), a Boróka Énekegyüttes (Nyíregyháza), a Turai Énekmondók és a Gajdos Zenekar (Eger) voltak. A nagytiszteletű zsűri ismételten a következő szakemberekből állt: Berán István, a Táncház Egyesület ügyvezetője, Csörsz Rumen István zenész, irodalomtörténész, Eredics Gábor népzeneész, a Budakalászi Népzenei Iskola igazgatója, dr. Juhász Katalin folklorista, Kiss Ferenc népzeneész, az Etnofon Records igazgatója, Szabó Zoltán népzeneész, a Néprajzi Múzeum főmuzeológusa.

A verseny díjazottjai:

Első díj: Boróka Énekegyüttes, 350.000 Ft

Második díj: Gajdos Zenekar, 250.000 Ft

Harmadik díj: Szabó Dániel, 150.000 Ft

A Técsői Banda a Táncház Egyesület 60.000 forintos különdíját nyerte el.

A Vincze László és Fiai Papírmérető Műhely értékes nyomtatványaiából az Utra Mari Társaság kapott, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumba egy évre szóló belépőjegyet, s a Skanzen gyönyörű katalógusából pedig egyet-egyet Juhász Kitti, a Turai Énekmondók és a Fiastyúk Énekegyüttes tagjai vehettek át.

A Magyar Szőlő- és Borkultúra Kht. fellépési lehetőséget biztosít a jövő évi Borfesztiválon a Boróka Énekegyüttes, a Gajdos Zenekar és Szabó Dániel számára.

Az ünnepélyes díjátadást vacsora és közös éneklés zárta a Jászárokszállási Fogadóban. A döntő résztvevői szombaton és vasárnap az Újbor Fesztivál kiemelt programjaként nagyszerű műsort adtak a borkedvelő publikum előtt.

Megjelent a tavalyi verseny győztesének és néhány meghívott neves népzenei formációnak közös hanganyaga az Etnofon Kiadónál, *Noé mondta (Bornépek dalai * ER-CD 088)* címmel. Hamvas Béla szerint a borivó népek múzsai népek, akiknél az ivás lelki aktus, amelynek szertartástana is van. Ilyen múzsai nép a magyar is. Ezt példázzák a Fiastyúk Énekegyüttes, a Csalóka Együttes (Topolya, Szerbia-Montenegro), Juhász Katalin és Szabó Zoltán, a Musica Historica, a Guzsalyas Énekcsoport (Újvidék, Szerbia-Montenegro), a Gajdos Zenekar, az Ókrös Kamara, a Técsői Banda (Ukrajna), a Téka Együttes, a Turai Énekmondók, az Utra Mari Társaság, a Tabulatúra régizene-együttes és az Etnofon Zenei Társulás felvételei is. A kiadvány már kapható a nagyobb lemezboltokban és a kiadó üzletében (MesterPorta, 1011 Budapest, Corvin tér 7.; tel.: 486-1189), valamint megrendelhető postai utánvétellel az info@etnofon.hu e-mail címen.

Újra dorombmuzsika

Megjelent a Dorombér 2.

Hat év telt el az első rész megjelenése óta. Ez idő alatt Balogh Sándor egykori tanítványaiként nagy utat jártunk be, szárnypróbálgatókból előadóművészek lettünk. Palya Beát és jómagamat a népzenei ihletésű improvizációk világa, Bolya Dánielt az alkalmazott népzene ragadta magával. Ennek fényében különösen izgalmas lehet, hogyan jelenik meg e hat év rengeteg tapasztalata, az egymás iránt érzett töretlen megbecsülés és barátság, az egykori tanár-diák viszony az új felvételeken.

A formáció első lemezéhez hasonlóan (Dorombér – Dorombmuzsika a 2000. esztendőben, Etnofon, 2000.) az itt megszólaló dalok többsége is a moldvai magyarok tánczenéjéből és énekeiből táplálkozik, de kiegészül a muzikusok improvizációs kedvvel és kísérletező hangszerelésével. A zenészek szinte minden zenei helyzetben megmártóznak – legyen az szólisztikus vagy zenekari –, gyakran merészen ugorva át e funkciók szabta korlátokat. Önfelédtt játszadozás a harmóniákkal, közös improvizációk, érett tempóelképzelések, kristályos tánczene – talán így foglalható össze a lemez ars poetica-ja.

Ha az első részre a vidámabb dalok jellemzőek, a másodikról elmondható: felnőttkorba lépett, s az élet – benne a szerelem – mélyebb kérdéseit feszegeti. Mindezt nemcsak Palya Bea – mind énekben, mind szövegben – érzékeny hajlításai, hanem Balogh Sándor kiváló – e tájegység több száz énekes és hangszeres dallamából történő – válogatása is segíti. E dalok Faragó József, Jagamas János, Kallós Zoltán és Domokos Pál Péter moldvai gyűjtéseiből származnak.

Hangszerelés tekintetében a Dorombér 2. követi a korábbi lemez hangzásvilágát, a megszólalás a koboztól és a bőgőtől válik „zenekarivá”. Igazi kamarazene, amelyben a furulya, a kaval és a tilinkó mellett a citera is megszólal. A fő hangszer ezúttal is a doromb, amely elsősorban szólóhangszerként, „dremba” vagy „szájmuzsika” néven használatos ma is a moldvai falvakban. Izgalmas kísérletként a lemezen vietnámi bambusz-, valamint Kínából származó rézdorombok is megszólalnak, hiszen ez a kicsiny hangszer az egész világon közkedvelt. Fontos közreműködő – a Söndörgő együttesből már jól ismert – Buzás Attila, akinek játékos basszus-

szólamai és biztos stílusismerete teszi könnyeddé a „lejegyezhetetlen” ritmusképleteket vagy a megszokott bőgőfunkción túlmutató feladatokat.

Köszönet illeti azokat a moldvai falusi zenészeket, aiktől a hangszeres dallamokat tanultuk, név szerint Gusa Pál, Csobán György, Talász András, Balog Antal, Bálint Illés, Hodorog András, Legedi László István furulyásokat és Mandache Aurél hegedűst. Végül szeretném megköszönni Mazura János hangmérnök áldozatos munkáját is, amelynek eredménye ez a korszerű hangzás.

Lemezünk – tekintettel az évfordulóra – tisztelgés Bartók Béla munkássága előtt, aki szándékai ellenére sosem juthatott el Moldvába, de Domokos Pál Péter, Veress Sándor, Lükő Gábor és Balla Péter gyűjtései alapján, valamint a „Pátria” sorozat 1938-as budapesti felvételei során felismerte, hogy e terület igen archaikus népzeneje egy önálló, ötödik népzenei dialektusba sorolandó.

A Dialekton Népzenei Kiadó legújabb kiadványát az eredeti népzene iránt érdeklődőkön túl szívesen ajánlom a modernebb hangzásvilág kedvelőinek is.

Bolya Mátyás

Az együttes 2004 novemberében alakult. Mint azt a nevük is sugallja, céljuk egy izgalmas kísérletet tenni arra, hogy miként szólal meg a múlt század legérzékibb zenéje, az argentin tangó két jazz-zenész és három klasszikus muzsikussal együttes felfogásában.

Az 1940-es években Astor Piazzolla – a legendás bandoneon művész – a lenézett műfajt a bordélyházakból és füstös mulatókból az elegáns koncerttermek világába emelte. A zenekar, miközben megidéli ezt a hangulatot, egyben bebizonyítja, hogy ez a mára méltatlanul feledésbe merült muzsika mennyi izgalmat rejt magában a mai kor hallgatója számára is.

A zenekar tagjai maguk hangszerelik a műveket, a tangó eredeti elemeit, a lüktető ritmust és a fülbemászó dallamokat megtartva, de a jazz és a kortárs zene színeivel fűszerezve. A táncolni vágyó lábak és az ölelésre táruló karok nehezen tudnak ellenállni az ilyen muzsikának. Koncertjeiken gyakran táncosok közreműködésével hódítják meg a közönséget. Első albumuk, a Paso Primo 2006 őszén jelent meg az Etnofon Records-nál.

Paso Primo

TANGO ESPERIMENTO

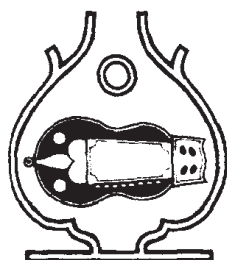

*Agnez Katalin - harmonika
Kovács Eszter - hegedű
Nagy László Adrián - zongora
Molnár Péter - basszusgitár
Pödör Bálint - ütőhangszerek
Vámos Veronika - ének*

www.tangoesperimento.hu
ETNOFON Records • ER-CD 086

Hallgatom e lemez premixét és közben bön-gészem az argentin tangóval, no meg Astor Piazzollával kapcsolatos honlapokat a világhálón. Nézem az archív képeket: bordélyházak egykori, mívesen festett, férfit csalogató cégtábláit és plakátjait, feslett nők bujáságra, mámorra ingerlő mozdulataival, vagy a régi kocsmabelsőket Buenos Airestől Párizsig, melyekben XIX-XX. századi csóró-zseni muzsikások füstbe burkolózva, ácsolt dobogókon zengik tánc alá az elfojtott vágyakat, gyönyörű hangszereikkel. Látom Piazzollát Arthur Rubinstein-nel, Alberto Ginastrearával, olvasok Gidon Kremer öt népszerűsítő tevékenységéről, és irigykedve gondolok arra a csodára, hogy egyes népek zenéi már száz éve bekerülhettek a világ legrangosabb koncerttermeibe. Hallgatom a zenét és felejték. Örülök, hogy ez a magyar kísérlet is jól sikerült. Kihallani a zenei anyagból a magyar akcentust – ami szerintem erény –, de ugyanakkor érezni belőle a tradíciókhoz való hűséget, a stílusismeretet, s a minden igazi zenéből áradó spirituális töltést. ÉRZEM, ÖRÜLÖK, FELEJTÉK. Remélem, Önök is így lesznek a korong hallatán. Végül is EZ a TANGÓ. (Kiss Ferenc)

KIVÁLÓ MINŐSÉGŰ TEKERŐK

RÖVID HATÁRIDŐRE!

1039 Budapest, Barátpatak u. 6/B.
T: 06-20/ 438-9145; T/F: 250-7988

E-mail: bela@szerenyi.hu
Honlap: www.szerenyi.hu

SZERÉNYI BÉLA
hangszerkészítő mester, népi iparművész

Kárpát-medencei népzene kutatók VII. konferenciája

Szeptember 29. és október 1. között Zenta volt a világ közepe. A magyar népzene gyűjtők, -kutatók, -továbbörökítői köreiből legalábbis mindenképpen.

Hét éve a Kecskeméti Népzenei Találkozót Kárpát-medencei szintűre emelték. Ennek szellemében minden második évben határon túli színhelyen rendezik meg a magyar népzenei élet egyik legrangosabb eseményét. A felvidéki, kárpátaljai és erdélyi helyszín után most a délvidéki Zenta városa kapta meg a házigazda-szervező jogát, lehetőségét. Az eseményt a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet és a zentai Thurzó Lajos Közművelődési Központ közösen szervezte, de a találkozó házigazdája, szíve-lelke Bodor Anikó zentai népzene kutató volt.

A tanácskozás rangját meghatározta a legjelesebb magyarországi népzene kutatók, dr. Olsvai Imre, dr. Paksa Katalin, dr. Szalai Olga és dr. Tari Lujza, s a valamelyest fiatalabb nemzedékből dr. Halmos Béla, dr. Juhász Zoltán és Vavrincez András jelenléte. A mai magyar népzene kutatás helyzetéről alkottak képet a határon túlról a CSEMADOK Népzenei Adattár munkatársai, Huszár László, Huszár Ágnes, Pelle Andrea, valamint a csíkszeredai Szalay Zoltán.

A tanácskozáson huszonegy előadás és beszámoló nyomán teljes körkép rajzolódott ki: a témakörök felölelték a gyűjtés, lejegyzés, dokumentáció, népzene oktatás, továbbörökítés és megjelenítés minden kérdését Dunaszerdahelytől Csíkszeredáig. Az előadók délvidéki kirándulásra is részt vehettek a vajdasági magyarság hagyományörző vidékein.

Este a népünnepélyre duzzadt Csókai I. Nemzetközi Népdalkórus Fesztivál vendégei voltak a konferencia résztvevői, mintegy ízelítőt kapva a kutatói, feltárói és a továbbörökítői munka mindennapjainkban történő megvalósulásáról.

Borsi Ferenc

Füzér táncai és táncélete

Füzér a zemplén-abaúji Hegyköz egyik települése. Lakossága vegyes – szlovák, ruszin és magyar – eredetű, népi kultúrájában is e sokszínűség érvényesül. A hagyományos tánc kultúrából a XX. század végéig lassú és friss csárdást, valamint karikázót és válltáncot őrzött meg a lakosság.

A kilencvenes évek elején Felföldi László, akkori tanárom hívta fel figyelmemet e hegyközi település színes, részben feltáratlan népi hagyományaira. Kirándulóként sokan felkeresik e helységet – vonzó a természeti környezet, s a középkori vár romja –, de kevesen gondolnak arra, hogy nem csak természeti és történeti, de néprajzi értékekben is gazdag területen járnak. Először csak igyekeztem megismerkedni az emberekkel, s bár tudtam, hogy e területen a szlovák és ruszin eredetű lakosság aránya jelentős, mégis meglepő volt szembesülni ezzel, ott a helyszínen. További gyűjtőútjaimon is értek meglepetések, hiszen gazdag élő népdalkincsre sikerült itt rátalálnom. Rendkívül sok segítséget kaptam Orosz Andrásné, Veronka nénitől, aki nemcsak beszélt arról a kultúráról, amelyben ő még felnőtt, nem csak énekelt szebbnél szebb magyar és szlovák szövegű dalokat, de számos esetben segített a dalszövegek fordításában, szövegvariánsok lejegyzésében. Igyekeztem a táncélethez kapcsolódó témákat kutatni, de számos olyan szokással, rituális cselekménnyel – lovas bandérium, betlehemezés stb. – találkoztam, amelyek feldolgozása is szükséges lenne. A kutató és összegző munkát Varga Gyula, a közelmúltban elhunyt néprajzkutató, egykori egyetemi tanárom útmutatásai alapján folytattam. A kutatásokból a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Nemzeti Kulturális Alap és Füzér település önkormányzata segítségével készült el a kötet.

Ez a könyv szól a táncokról, tánchelyekről, táncalkalmakról, a bálók rendezéséről, s a népviseletről, azon belül a tánchoz hordott öltözetről. Foglalkozik a település zenei kultúrájával, gazdag népdalkincsével éppúgy, mint a hangszeres hagyomány emlékeivel. Érinti a népi kultúra valamennyi olyan területét, amely kötődik a tánc kultúrához. Az összegyűjtött ismereteket számos melléklet – fotó, kotta, tánclejegyzés – teszi teljessé, hogy mind a tánc tudomány, mind a táncpedagógia területén jól használható kézikönyv kerüljön az olvasó kezébe. Kiegészítéseként tervezek megjelentetni egy multimédiás CD-t is, a népdalgyűjtések hangzóanyagával, a táncgyűjtések mozgókép-anyagával, s számos olyan fotóval, amelyek a kötetbe terjedelmi korlátok miatt nem kerülhettek bele.

A Füzér táncai és táncélete című könyv elsősorban tánc tudományi munka, de a táncpedagógiában is jól használható. A füzéri táncok megtanulásában, színpadra állításában a leírtak mellett segít majd a multimédiás anyag. Remélem, minél többen forgatják majd haszonnal a kiadványt, s így ráirányíthatom a figyelmet e település hagyományos kulturális értékeire.

Darmos István

A könyv ára: 2.000,- Ft

Megrendelhető:

darmospisti@freemail.hu

20/4342051

3950 Sárospatak, Áchim András u. 7.

ETNO MOZI – VÁRJUK A FILMEKET!

A Táncháztalálkozó ritka alkalmat kínál arra, hogy együtt láthassa a szakma és a nagyközönség egy-egy év magyar néprajzi filmtermésének legjavát. Az Etno Mozi népszerű a médiában is. A XXVI. Táncháztalálkozón (2007. március 31.–április 1.) az Etno Moziban ismét két teljes napot töltenek meg a vetítések. Idén a határon túli alkotóműhelyek munkáit szeretnénk fókuszba állítani. Várjuk tehát a műhelyek és az egyéni alkotók jelentkezőségeit – az eddigieknek megfelelően határon innen és túlról –, kiemelten az alábbi témákban:

*„Gyűjtőúton” – dokumentumfilmek
„Énekeltem én:...” – portréfilmek
„Mesterségek, mesterek” – kisfilmek
„Átalakuló hagyomány” – filmek a folklorzalódó hagyományokról
Egyéb, a magyar néphagyomány, néprajz, népzene, néptánc, népviselet, tárgyi néprajz stb. világát bemutató alkotás.
A filmeket DVD vagy VHS PAL formátumban, az alábbi címre kérjük beküldeni: Konkam Stúdió, 1173 Budapest, 525. tér 7. További információk: telefon: (+361) 256-4913, fax: (+361) 253-7802, e-mail: konkam@t-online.hu*

*Beküldési határidő: 2007. február 28.
A filmhez Filmkísérő Lapot kérünk mellékelni, amelyen fel kell tüntetni a film címét, hosszát, gyártási évét, az alkotók és a gyártó nevét, valamint egy nyilatkozatot, amelyben a jogtulajdonos hozzájárulását adja a film vetítéséhez. (A Filmkísérő Lap letölthető a www.tanchaz.hu honlapon.)
A vetítési idő korlátozott volta miatt a filmeket válogatjuk. Várjuk tehát a filmeket, s már a határidő lejárta előtt is szívesen fogadjuk...*

*Kovács László
programszerkesztő*

A 20 éves Gajdos számvetése

Okos Tibor

A folkMAGazin egyik 2002. évi számában még pezsgő egri táncmuzikálóról számolhattam be: minden hétvégére jutott vagy Gajdos, vagy Kerekes táncmuzikáló. Sajnos ez az idilli helyzet utána már nem sokáig tartott. Bár a Kerekes táncmuzikálói korábbi helyszínen megmaradtak, de általában havi egyszeri alkalomra redukálódtak. A Gajdosé viszont – részint, mert a Művészetek Háza nagytermének átalakítása után a rögzített székek miatt a nagyterem többé nem volt táncmuzikálóra használható, részint, mert a táncmuzikálók szervezője eltávozott Egerből – előbb az épület aulájába, majd a következő évadban a Megyei Művelődési Központba költözött. Az együttesből időközben kiváltak Maczkó Mária, Szabó Attila és Király Tibor. A primás szerepét – néhány átmeneti megoldás után – a gyöngyösi Buborék István vette át. Az új énekes Polgár Lilla lett, aki már korábban is dolgozott az együttesrel, amikor a Gajdosra kérte fel kíséretére az önálló lemeze elkészítésékor. A vajdasági származású énekesnő közben letelepedett Egerben, a zeneiskolában kezdett tanítani, s a táncmuzikálók is aktív résztvevője lett, nem csak a színpadról, hanem a táncszüneteiben dalantánításai révén is. Az új felállású együttes továbbra is örizte a Gajdosra legjellemzőbb jegyeket: a széles repertoárt, amelyben a legkülönbözőbb népzenei dialektusok megtalálhatók, s azt a kettősséget, hogy mind az autentikus népzene, mind a feldolgozásokat szívesen játsszák.

Ilyen előzmények után érkezünk el az együttes megalakításának 20. évfordulójához. Úgy látszik, az egriek már nagyon kiéheztek egy igazi népzenei koncertre, s nyilván a Gajdos hívei is nagyon vártak már egy ilyen alkalomra, mert a Bartakovics Béla Művelődési Központ nagytermét zsúfolásig megtöltötte a közönség. Nem kellett csalódnunk, a zenészek háromórás gazdag műsorral hálálták meg az érdeklődést! Az eseményre elkészült a Gajdos együttes új lemeze is *Vessünk számot* címmel. Nem csak a lemez, hanem maga a műsor is egyfajta számvetés volt az előző húsz évről, s a jelen helyzetről. A teljes első részt a két évtized történéseinek szentelték, sőt a Gajdos előtti formáció, a Kaloda történetéig is visszamentek. Megjelentek azok a muzikusok is, akiket a zenekart csak az utóbbi évekből ismerők még nem is láthattak. Emlékezetes marad Gulyás András játéka hegedűn vagy Barta János produkciója fúvós hangszereken. Aztán jött a jól ismert Gajdos formáció Szabó Attilával és Király Tiborral, többek között magyarpéterlaci zenével és egri boros nótákkal. Maczkó Mária amerikai útja miatt személyesen nem tudott részt venni az eseményen, így az énekletét filmről élvezhettük újra. Egyébként is nagyon jók voltak a film- és fotóbejátszások Okos Tibor szellemes kommentárjaival. Már az első részben alkalmunk volt újra hallani Horváth Attila ritka szép énekhangját, amit elsősorban a feldolgozásoknál kamatoztat. Az *Amerre én járok* volt az egyik csúcspont előadásában. Az első rész záró somogyi összeállításának előadására már az összes addigi résztvevő felvonult.

A második részben már a jelenlegi Gajdos muzikált, méghozzá az új lemez anyagát adták elő teljes egészében. Már az első részben is fellépett, de a másodikat szinte dominálta Polgár Lilla, akinek gyönyörű hangja mind balladák, mind táncdalok éneklésére egyaránt alkalmas. Azt hiszem, hogy a jelenlegi Gajdos egyik fő erőssége az, hogy két olyan kitűnő énekes van, mint Polgár Lilla és Horváth Attila. Mellettük Okos Tibor a hangszerek egész arzenálját

Polgár Lilla

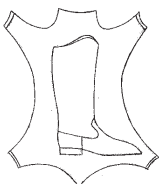
Horváth Attila

fotó: Gál Gábor

szólaltatta meg, szinte minden számhoz valami újabbat vett elő. Buborék István mellett a hegedűszólamot Szabó Adrienn erősítette. A második részben talán Polgár Lilla *Esti imádsága – A fényes nap immár lenyugodott* – és a szerbiai hangulatot felidéző *Húzzák a harangot* című szám aratta a legnagyobb közönségért. Ez utóbbiban már az utánpótlás is megmutatta „oroszlánkörmeit” Okos Gergely személyében, aki dobokon működött közre. Az előadás végén a közönség is szerepet kapott: a hölgyeknek az *A csitári hegyek alatt*, az uraknak az *A jó lovas katonának* című dalt kellett párhuzamosan énekelnie. A remek hangulatú és színvonalas műsort táncmuzikálók követték.

Abkarovits Endre

Néptáncosok, néptáncsoportok és bármely táncműfajt kedvelők!

Különböző táncokhoz készítünk méretre is:

NŐI, ILLETVE FÉRFI PUHA- ÉS KEMÉNYSZÁRÚ CSIZMÁT

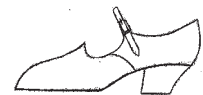
MENYECSKE CSIZMÁT • NÉPTÁNC BAKANCSOT • KARAKTERCIPŐT

Műhelyünk címe: 8300 Tapolca, Sümegi út 20. (a gimnázium mellett)

Telefon: 06-87/321-304; mobil: 06-30/286-9517, 06-30/224-2105

TANKA TAMÁS és BÁRÁNY SZILVESZTER Népi Iparművészek, a Népművészet Ifjú Mesterei

Modelljeink megtekinthetők és megrendelhetők, árlistánk és méretlapunk letölthető a honlapunkról: www.tankabarany.hu

Japán, ahol a mindenkori hagyomány és a modern technológia párhuzamosan él, nyitott ország az idegen kultúra számára. A japánok annyira kíváncsiak az idegen kultúrára, hogy nem csak meghívják külföldi művészeket, hanem maguk is próbálnak és tanulnak.

A magyar néptánc se kivétel. Bizony nem sokan vannak, de már régóta léteznek a magyar néptáncért rajongók Japánban. Sőt magas színvonalon táncolnak, annak köszönhetően, hogy vannak mesterek, akik gyakran járnak Japánba tanítani. Például a táncházmozgalom egyik elindítója, Timár Sanyi bácsi minden évben jár Japánba, több mint 30 éve.

2005. márciusa óta játszom tekerőn a Magyar Tekerőzenekar tagjaként. 2005-ben először és idén másodszor vettem részt, most a „7. Táncháztalálkozó Japán 2006”-on november 5-én Tokióban. 2005-ben egyedül játszottam a dél-alföldi táncrendet tekerőn. Idén pedig egy zenekarral a dunántúlit és a dél-alföldit.

Úgy, ahogy a táncházmozgalomban is a táncosokból létrejöttek zenekarok, a japán magyar néptáncosokból is született zenekar, nemcsak egy, hanem most már 4 zenekar van, melyben csak japánok játszanak. A japán táncosok közül vannak, akik járnak

Táncháztalálkozó Japánban

Kótó-város (Tokió), 2006. november 5.

Magyarországra és a zenészek közül is, hogy jobban megismerhessék és megtanulhassák a táncokat és zenéket.

Az idén összesen 15 féle tánc volt a műsorban, és ezekből 9 táncrendet játszott a 3 zenekar és én magam egymás után. Az egész

napos programot a kalotaszegi hajnali zárta, melyet az egyik zenekar kísért, és együtt énekelték magyarul.

Budapest, 2006. november 22.

Takaku Keijiro, tekerős
(A szerző felvétele)

Kankalin és a Fundoklia

Vajdasági vendégtáncosok Érden

Az Örökség Gyermeke Népművészeti Egyesület Közép-Magyarországi Régiója keretén belül hirdettük meg azt a cserekapcsolat-programot, amelyben vajdasági gyerekcsoportok és a régióban működő táncgyűttesek vehetik fel a kapcsolatot. Egyik ilyen baráti és szakmai híd Kula és Érd között alakult ki 2006 szeptemberében. Az érdi Pesovár Ferenc Alapfokú Művészetoktatási Intézmény Fundoklia Táncgyűttese látta vendégül a vajdasági Kankalin Táncgyűttest.

A programok összeállításánál fontosnak tartottuk, hogy a szakmai kihívás és feladat mellett a jókedv és a kellemes időtöltés legyen a mérvadó. Az együtt töltött hosszú hétvége szabadidős programjai a következők voltak: érdi, szálhalombattai városnézés; mulatság a sós-kúti Lovas tanyán; tematikus délelőtti a Régészeti Parkban. Szakmai szempontból a színpadi bemutatkozás (fellépés a Vörösmarty Mihály Gimnázium tanévnyitóján) mellett a kötetlenebb táncos eseményt a Moldvai mulatság jelentette, melyre intézményünk további két csoportját (Ifjúforrás, Kisforrás) is meghívtuk.

Mindezek azt a célt szolgálják, hogy a táncosok olyan környezetbe kerüljenek, amely megerősíti őket választott tevékenységük helyességében, hiszen látják, hogy társaik is örömeiket lelik a táncban. Nem kell az iskolákban általánosan meglévő előítéleteket, kirekesztettséget átélni azért, mert hobbijuk nem divatos. Tapasztalataink szerint ezek a cserekapcsolatok még lelkesebbé teszik a résztvevőket a néptánc iránt, s fontos szerepet töltenek be a csoportok kialakulásának folyamatában. Elősegítve az alakulás (forming), viharzás (storming), normalizálódás (norming) szakaszainak lejátszódását, elerve ezzel az aktív teljesítő, működő szakaszba (performing) kerülést. Szociálpszichológiai alapja a konformitás jelensége, amely nem más,

mint a csoportnormákhoz igazodás. Közösségi létünkben fakadóan ez olyan szintre emelkedhet, ami már az egyéni gondolatokat, cselekvéseket is megátolja, s képesek vagyunk véleményünket megváltoztatni. Még akkor is, ha biztosak vagyunk igazunkban. Mindezt azért tesszük, hogy ne lógjunk ki a közösségből, ne legyünk mások a csoport tagjainál. Ezt használják a reklámok kitalálói is. Vedd meg az én termékem, mert ez a legjobb; mert mindenki ezt használja; mindenki ezt veszi. Ha nem veszed, lemaradsz; más lesz, mint a többiek; nem lesz a társadalom része. Mi is használjuk ezt a jellegzetes emberi tulajdonságot: látod, más is ezt a „terméket” fogyasztja; más is szeret táncolni; te is közéjük tartozol.

A négy kellemes nap mögött áll a hosszabb szervező munka, s egyes intézmények anyagi és erkölcsi támogatása. Köszönjük a segítséget a Pesovár Ferenc Alapfokú Művészetoktatási Intézménynek, a Vörösmarty Mihály Gimnáziumnak, Érd Város Önkormányzatának, a Magyar Földrajzi Múzeumnak, a Régészeti Parknak, a Barátság Művelődési Központnak, a NKÖM Fülöp Viktor táncművészeti ösztöndíjának, a Tűz lángja zenekar lelkes tagjainak, s a közreműködő pedagógusoknak. Leginkább a családoknak, szülőknek, akik gondoskodtak vajdasági barátainkról.

A kapcsolatépítés módszerével tanítványaink rengeteg élményben részesülnek, s ez az öröm a pedagógusoknak is motiváló tényező. Sokszor olyan helyzetekben lelhetünk kapcsolatot néptáncpedagógiai munkánk és a pedagógia, pszichológia tudományai között, amikor ez első látásra nem is tűnik fontosnak. A lelkiismeretes, gondos munkának viszont ezek a kapcsolódások lehetnek az alapjai, felismerve a mások által már feltárt, bizonyított jelenségek, eljárások használhatóságát. Érdekes megalátnunk az összekötő kapcsot szakterületünk és a társtudományok között, hogy munkánk hatékonyabb legyen, szakmánk társadalmi elismertsége pedig a helyére kerüljön.

Kovács Henrik

KÁPRÁZATOS SZÜLETÉSNAPI TÁNCGÁLA

Egyetlen nap alatt két teltházás gálaműsorral ünnepelt a Kecskemét Táncegyüttes

A „Sok születésnapokat vígan megélttem” című táncgálával ünnepelte meg harmincadik születésnapját november utolsó szombatján a Kecskemét Táncegyüttes az Erdei Ferenc Művelődési Központ színháztermében.

A „tocsogó Katalin” – a napsütéses, szép késő őszi idő – is mintha csak az emlékeket sorjázta volna, úgy jött el a több hónapos előkészítő próbák után a jubileum napja. Délután háromkor, majd este hétkor kezdődött a teltházás, amúgy egymással teljesen egyenértékű gála-fellépés.

Persze mindkettő tartogatott egyéni ízeket is: a délutáni előadás a kecskeméti népzenelés megalapozója, kora ellenére is mondhatni „nagy öregje”, Hegedűs Zoltán szemébe szöktek könnyek a soha többé meg nem ismételt pillanat varázsa alatt, s torkát szorította össze éneklés közben a meghatottság, mikor ott állt az általa kinevelt, azóta már rangos zenészekké és középkorú férfiakká cseperedett egykori tanítványok és játszótársak gyűrűjében. A hálásan együtt érző közönség tapsal segítette ki, de a tapsból maradt estére is, amikor a Kecskemét Táncegyüttest díjjal tüntette ki a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, valamint a város, a fenntartó Erdei Ferenc Művelődési Központ és Művészeti Szakiskola pedig az együttes prominenseit köszöntötte.

A remekül megszerkesztett, moderátorral tagolt, három és fél óras gálaműsor Palotással vette kezdetét. Ez a tánc szinte a Kecskemét Táncegyüttes védjegyévé vált, annyiszor láttuk már az elmúlt évtizedekben tőlük különböző ünnepi alkalmakkor: ezúttal Bedöcs József koreográfiájában tekinthettük meg. Az ünnepélyes felvezetőt követően szinte szimbolikusan is átvette az alapítóktól a stafétabotot a ma koreográfus-nemzedéke, hiszen Lukács László Szatmári táncok című kompozíciója következett. Majd a Zsuráfszky Zoltán koreográfiájára készített Tyukodi táncok és a Rábaközi táncok, Timár Sándor Zempléni karikázója, Bedöcs Józseftől és Bedöcsné Szabó Ritától a Somogyi táncok, s végül Németh Ferenc Ördöngösfüzesi táncok című koreográfiája adott módot rá, hogy az együttes valaha itt táncolt egykori tagjai, valamint a mai táncosok együtt mutatkozhassanak be.

A színvonalas és színpompás, de egyben érezhetően felszabadult pillanatok után az emlékezés megható perceinek lehettünk tanúi, mikor a valaha és jelenleg Kecskeméten zenélők álltak össze „Kecs-

kemét Banda” néven muzsikálni úgy, hogy az archív hangosfilm vetítése közben vette át a szólamot a Hegedűs együttes alapítója a mában, évtizedekkel ezelőtti önmagától.

A szünet után az Erdei Ferenc Művelődési Központ és Művészeti Szakiskolában folyó színvonalas nevelőmunkából is színes ízelítőt kaphattunk. Először a Művészeti Iskola 8., 9., 10. és 11. osztályos növendékei mutatták be Lukácsné Haránt Eszter Somogyi táncok és játékok című fantáziáját. A táncegyüttes folytonosságát szinte lényében szimbolizáló Bedöcs házaspár a növendékek vegyes csoportjának somogyi, a 6., 8., 9. osztályosoknak bodrogyközi táncokból készített koreográfiát, Székely Csilla pedig az ötödikesek számára alkotta meg rábaközi táncokból készített összeállítását.

Érdekes debütálás volt Farkas Zoltán Batyu koreográfiája, a „Két szál pünkösdi róza”, mely tulajdonképpen Bartók Béla 44 hegedűduójára készített tánc-fantázia, s archaikus népi gyermekjátékot idéző elemeiben szépen visszautal a jól ismert gyermekdalt tonalizáló ősforrásra, remek tisztelgésként a nagy magyar komponista és gyűjtő előtt. A Kecskemét Táncegyüttes ezzel a darabbal kétségen kívül új útra lépett – sikeresen.

A harmincadik születésnapon a Hírös Zenekar kíséretével az ünnepeltek adtak ajándékokat közönségüknek. A legújabb koreográfus-generációt képviselő Lukács házaspár a tavasszal nagy sikerrel bemutatott munkájából – a „Kecskeméti zöldvásáron” című egész estés produkcióból – készített összeállítás zárta az előadást. Afféle „best of”-ként, mely végül a generációk színes kavalkádjába torkollott, s tortagyújtással, ünneplő tapsviharral ért véget. Mert azért a közönség is érezte, hogy több ez, amit a színpadon láttunk, mint látványosság, de értékmentés, a folyamatosság hordozója is. És illyen elhozta ajándékát: két teltháznyi szeretetét – s ez azért, valljuk meg, Kecskeméten még a legnagyobb sztároknak sem jut ki...

Komlós József Jr

„Én nagyon szerettem Pusztinába”

Szeret menti Népdalvetélkedő, harmadik alkalommal

Énekszótól hangos nyüzsgés, a népviseletek színes kavalkádja uralta 2006. november 25-én a Pusztinai Magyar Ház hangulatát. A 15 moldvai csángó településről összesereglett diákok már 24-én estére megérkeztek, várták őket a pusztinai gyerekek és családjaik, kik vendégül látták őket. Tanítványaikat elkísérték a csángó oktatási programban résztvevő tanárok is. A zsűri tagjaként idén Ségercz Ferencet, Csibi Szabolcsot és Kovács Csabát, a sepsiszentgyörgyi Fabatka és Kalagor együttesek tagjait kérte fel a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége. Jelenlétével megtisztelte rendezvényünket a Bákó megyei prefektúra képviselője, Ramona Chiriac kisebbségi referens is.

Még a verseny kezdete előtt a gyerekek hangos ének- és furulyaszóval fogadták a közönséget. A közösségi ház megtelt, kezdődhetett a verseny. Nyisztor Ilona, a rendezvény házigazdája a tavalyi év nyertesait, valamint a továbbtanulókat kérte fel, hogy bátorításképpen megnyissák a rendezvényt. Majd következett a sorshúzás, ez eldöntötte, hogy melyik gyerek mikor kerül a zsűri és a közönség figyelmének középpontjába. Minden falu két gyerekkel képviselhetette magát: egy I-IV. osztályos és egy V-VIII. osztályos énekes versenyzett. A kicsik körében 5 népdalt kellett ismerni: egyet választhatott a versenyző, egy másodikat pedig az előzetesen leadott listákból a zsűri jelölt meg. A nagyobbak már 10-10 népdalt tartalmazó listával érkeztek. Úgy a kicsik, mint a nagyok esetében elmondhatjuk, hogy nagyon ügyes, jól felkészült és gyönyörű hangú gyerekek jelentkeztek, a tavalyi és tavalyelőtti versenyhez viszonyítva is erősebb volt a mezőny. A házigazdák mesével, közös énekléssel és szavalással, rövid néptánc-előadással is örvendeztették a közönséget. A versenyzők néha a közönség tapsviharát, máskor meg könnyeiket csalogatták elő. De

az énekek elhangzottak, a verseny véget ért, és a zsűrinek döntenie kellett, hiszen a díjak kiosztására vártak. Nem volt könnyű a sorrendet fölállítani, figyelembe kellett venni a szövegek ismeretét, a választott népdalok eredetiségét, az énekesek természetességét, az intonációt, a dallamvezetést és még sok más szempontot. Végül a nagyobbak esetében megosztott első díjat ítélte meg a zsűri, a kicsiknél pedig sikerült felállítani a rangsort. A vetélkedő során hangfelvételt is készítettünk, így hamarosan a legszebb énekeket CD-n is meg fogjuk jelentetni.

A versenyt követően a zsűritagok koncertjét hallgathattuk meg (így ők is megmutatták, mit tudnak...). Estére pedig táncházat szerveztünk, ahol a versenyzők, falusiak, vendégek és házigazdák egyaránt mulathattak, táncolhattak, énekelhettek.

Az idei népdalvetélkedő 26-án, vasárnap reggel ért véget, ekkor közösen részt vettünk a szentmisén, majd mindenki hazautazott. Reméljük, a résztvevő gyerekek és vendégeink is jól érezték magukat, akárcsak mi, akik a rendezvényt szerveztük. Egy bizonyos: jövőre ismét találkozunk a moldvai népdalok gálájával.

Felnőttként, tanárként, felelős értelmiségiként annyit bizonyosan megállapíthatunk, hogy kár volt a moldvai csángó népi kultúra fölött gyászharangokat kongatni, túl korai volt a huszonegyedik óra vészjóslatát hangoztatni: a gyerekek akarateréje, vállalása, gyönyörű éneke tovább élte, és saját közegében ünnepli ezt a pazar népi kultúrát, az összmagyarság közös kincsét.

Megköszönjük az Ifjúsági, Családügyi és Esélyegyenlőségi Minisztérium, az Ilylyés Közalapítvány, a Pusztinai Szent István Egyesület, valamint a Domokos Pál Péter Alapítvány és Tündik Tamás támogatását, segítségét.

Nyisztor Ilona

Kedves Ilona!

Elküldöm neked nagy szeretettel a frumószai gyerekek beszámolóit a pusztinai Népdalvetélkedőről.

Fogadd szeretettel. Kriszta

Én nagyon szerettem Pusztinába és találkoztam barátokkal, mikvel beszéltem és játszottam. Ottan voltak sok gyerekek és mind akartak énekelni. A zsűrit szerettem, mert volt ott egy ember, miket ismertem. Miután táncoltunk és énekelünk elfogyott a program. Aztán játszottam gyerekekkel, adtak vacsorát. Mi haza mentünk este. Frumószából volt két leány, mikenek ők is énekeltek. Jól tették. Deák József Gyula, VII. osztály, Frumósza

Jól éreztem magamat Pusztinába. Szép volt, és nagyon szép volt a házik is, ahova elfogadtak. A Népdalvetélkedő tecedet nekem, sok gyerek volt és tanár es. Miután a versenynek vége volt, eldöntötte a zsűri, hogy ki volt a legügyesebb, aztand volt sok táncolás! Vacsoráztunk, nagyon finom volt, és el kell ismernünk, hogy a pusztinai édesanyák nagyon jól főznek. Sokat táncoltam és hujjogtatásokat is mondtunk. Nincsenek szavaim, hogy megmondjam, minden milyen szép volt ottan. Találkoztam új barátokkal, mikről sok éve, hogy nem tudtam semmit, és újakat is láttam. Aztán bántam, hogy nem volt hol aludjunk, mert maradtunk volna sok, sok időt a táncházba. Szeretném, hogy a jövőbe is szép legyen, ha lehet szebb legyen. Sok sikert továbbra!

Deák Anna Mária, IX. osztály, Frumósza

Én mentem táncolni a pusztinai Népdalvetélkedőn. Nagyon szépen volt. Ottan találkoztam a barátaimval és játszottunk velük. Ottan énekelünk, ettünk, táncoltunk. Én szerettem ottan. Láttam a gyerekeket, mik énekeltek. Ők jöttek sok falukból. Nagyon szép volt.

Kósferec Petronel Alina, VI. osztály, Frumósza

Én mikor voltam a pusztinai Népdalvetélkedőn nagyon szerettem, mert találkoztam a régi barátaimval, és lette új barátaim. Táncoltam sokat, részt vettem a Népdalvetélkedőn, a nagyoknál. Szerettem az ebédet és a vacsorát. Szerettem Pusztinába és még szeretnék menni. Kósferec Rita Mária, VIII. osztály, Frumósza

Közreadja: Kiss Ferenc

A képek forrása: www.csango.ro

Az egekben legyen koronátok

Kríza Ildikó köszöntése az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör megalakulásának 35. évfordulóján

Ünnepi pillanathoz érkezett az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör. Most harmincöt éve, hogy az otthon után vágyódók, az összetartozás érzését szívükben hordozók kicsiny csoportja Érden az együtt éneklés örömére létrehozták a népdalkört.

A népdalkör akkor kicsiny volt, létszámát tekintve talán egy tucatsányi lány és asszony követte a törekeny tanítónő, Kóka Rozália javaslatát, s kezdtek mind többet együtt énekelni, mesélni, közös alkalmakat szervezni. A lelkesedésük, jövőbe vetett hitük nagyobb volt, mint a létszámuk. Az a hajdani maroknyi lelkes ember kezdte feleleveníteni a már-már feledésre ítélt Bukovinából hozott népköltészetet és a tradicionális kultúra sok ágát. Ők áptolták az összetartozás-tudatot, példát mutatva a helybelieknek, távolabb élőknek, elszigetelten élő etnikai csoportoknak.

A harmincöt év egy emberöltőnyi idő. Azóta felnőttek az akkor született gyerekek, s túl vannak tevékeny életük delén, akik harmincöt évvel ezelőtt voltak fiatalok, és a csoportot alkották, idős asszony lett Ágota néni, a nagy tudású énekes asszony, a Népművészet Mestere. Az évforduló alkalmával érdemes megállni számvetés szándékával, visszapillantani a sikerekre, megbecsülni az eseményekért fáradozókat, utat mutatni az eljövendő évekre.

A gyökerekről

Ma már történelemmé egyszerűsödtek a Bukovinától Érdig vezető út nehéz évei, s a kegyetlen valóság, amit a hontalanságon túl a folytonos megalázás, sértés tett elviselhetetlenné. Az önként útra kelők új otthon találtak előbb az Al-Dunánál, majd a később indulók a Bácskában. Ki gondolta akkor, hogy csupán ideiglenes telepítési hely lesz, és 40 dunántúli faluba kerülnek, egymástól szétosztóan az egykori bukovinaiak. A családok szétszóródtak, nem tudták egymást segíteni. A háború utáni nehéz élet és a beilleszkedési problémák miatt egyre többen menekültek a kijelölt lakóhelyről, s a változatos lehetőséget kínáló főváros közelségében próbáltak szerencsét.

Így történt, hogy Érden él a legnagyobb bukovinai közösség. De mi lett a többiekkel? Talán 35-40 ezer bukovinai székely élhet jelenleg a világon. Ez azonban csak becslés, mert a nyomorúságos történelem miatt az otthontalanná lettek szétszóródva élnek, távol egykori hazájuktól, Bukovinától. Legtöbben Magyarországon laknak, becslések szerint 20 ezren vagy esetleg 25 ezren, egymástól elszakítva félszáznál több helységben. Az egykori Jugoszlávia területén 8 ezren lehetnek. Erdélyben is maradtak ezernél többen. Sokan kivándoroltak az Újvilágba. Kanadából, Brazíliából ma is üd-

Érd, 1989. december 17.
fotó: Gy. Balás Béla

„Antall József miniszterelnök úr fogadása”
Bukovinai Székely Világtalálkozó 1991 májusában

vözetüket küldik az összetartozást vállaló csoportok képviselői. A történelemismeret erősíti és fenntartja az összetartozás-tudatot. A mádэфalvi vérfürdő majd' 250 évvel ezelőtt indította el azt a kálváriát, melynek következménye a mai szétszórattatás. A császári önkény elől menekülők Moldvába futottak, idegen fennhatóság védelmét keresve. Rövid idő múltán a török szultán Észak-Moldvát átadta a császárnak, s a ritkán lakott Bukovinába telepesekeket toboroztak. Ígértek nekik adókedvezményt, robotmentességet, ingyen földet, és öt kicsiny falu alakult Szucsava folyó termékenyebbé tett völgyében. Ma már történelmet írtak Andrásfalva, Istensegítség, Fogadjisten, Józseffalva, Hadikfalva leszármazottai.

A honkeresőkről máig élő szójhagyomány szól, nekem pedig eszembe jutnak Arany János szavai, aki kedvesen méltányolja a népi tudást bizonyító szójhagyományt a magyarok eredetéről szóló versében, mielőtt mondaná „száll az ének szájról szájra”:

*Hullatja levelét az idő vén fája
Hatalmas rétegben terítve alája
Én ez avart jártam tünődve megálltam
Egy régi levélen ezt írva találtam...*

A bukovinaiak sokféleképp megfogalmazott eredetét én egyszer így hallottam: 1777-ben a császárnő kérésére Hadik András, a csinos katonatiszt díszes ruhában felkereste a mádэфalvi népirtás után Moldvába menekült székelyeket. Felolvasta előttük a levelet, amelyben a királynő mentességet adott a büntetés alól, meg a katonai szolgálat alól, sőt ingyen földet ígért nekik, ráadásul adó- és robotmentességet egy új, termékeny országrészben, a Szucsava folyó menti széles mezőkön. Fel is kerekedtek Moldvába menekült csíki székelyek, és csengőt kötve a bivalyszekerekre elindultak az ígért új haza felé. Amikor az első szép helyet meglátták, Hadik András szavára letelepedtek, imával kérték a hely megáldását. Fogadjisten így született meg. A többiek továbbmentek és egy órányi járásra is-

mét szép helyre értek, amit szinten imával dicsértek, és Isten segítségét kérve ott is sokan letelepedtek. A falut Istensegítségnek nevezték el. A következő kies helyet az otthonra vágyók Hadik András úrról Hadikfalvának mondták, akik pedig továbbmentek, azok értek a legjobb helyre, így állított Andrásfalva örök emléket a jövőjükknek.

*Andrásfalva szép helyen van,
Közepibe egy templom van
Köröskörül aranyalma
Azon vagyon szép szűz Mária.*

Híre ment „Moduába”, hogy milyen szép helyen élnek az elvándorlók, és többen utánuk siettek. Ők Józseffalváig mentek, mert azt hitték, ennél szebb tájék sehol sem lehet. Aztán teltek az évek, éltek boldogan Bukovinában, sokasodtak és gyarapodtak, mígnem meg nem irigyelték a nagy bojárak, akik elkergették őket, menjetek oda, honnan jöttetek, és száz év boldogsága után elkezdődött a szörnyű sok szenvedés, nekik menniük kellett.

A történelmet a bukovinai székelyek jól ismerik, jól tudják, hogyan történt a telepítés Mária Terézia korában, és tudják, hogy a többségében nem magyar ajkú népekből álló Bukovina kicsiny székely közössége elvándorolt az 1880-as években, de a második világháborúban jött el végleg. Ma már nincs magyar népesség Bukovinában, nincs hova hazamenniük a hazavágyódóknak. Még a temetőből is elfogytak a magyar nevek. Az elvesztett, idealizált otthon egyszerre volt teher és áldás. Teher, mert az új lakóhelyen a jött-menteket nem fogadták be a más kultúrával rendelkező közösségek. Nevetségessé tették őket nyelvhasználatuk, öltözködésük, tradíciójuk miatt. Amit most „másságnak” szokás mondani, az szégyellni való volt. Az üldöztetés megedzette őket, kemény, kitartó munkához szokott bukovinai székelyek, többet és mást alkottak, mint a befogadók. A „Teher alatt erősödik a pálma” szólást igazol-

va áldást hozott a sok szenvedés, mert ez az okos, sokat szenvedett, de szorgalmas nép a szétszórattásban alkalmazkodott a környezethez. Bennük valami körülírhatatlan többlet van, mert tudják, honnan jöttek, mit éltek át, mire képesek. Ez a múlt-ismerés erőt adott a jövőt nem láthatóknak a terhek elviselésére.

A második világháborúban kétszer kellett minden javaikat hátrahagyva új helyre menni, a székéren született gyermekekre, az idegen tájon, szenteletlen földbe temetett emberekre emlékezés hatvan év múlva is erőt ad a túlélőknek. Az Érdre menekülők többsége a durva tévesztés elől futott, ők hittek abban, hogy a főváros közelsége munkalehetőséget ad, segíti a megélhetést, az élet továbbvitelét. Jobb ez az idegen közeg, mint a sváboktól rájuk örökített falu. Itt valóban több földi javat gyűjthettek, de nem ingyen. El kellett veszíteniük azt a közösségteremtő kultúrát, amelyhez tartoztak kétszáz éven át, amelyhez mindig visszatértek, ha a besztarcei vasút építésében vagy Bukarest várossá tételében elfáradtak.

A bukovinai székelyek kulturális öröksége a nemzeti kultúra része

A néphagyomány értékeit ismerők korán tudatosították a bukovinai székelyek kultúrájának különleges értékét. Az 1960-as években már megjelent jó egynéhány publikáció, mutatván az egész világnak ezen kincseket. Megjelent a kakasdi mesemondó asszonynak, Palkó Jánosnénak, Zsuzsi néniének és társainak tudását tartalmazó nagy gyűjtemény két kötetben az Akadémiai Kiadónál, Dégh Linda folklorista munkájaként. Azóta világhírűvé lett a közösségteremtő mesemondás eme stílusa, és a bukovinai székelyek kultúrájáról Amerikában éppen úgy tanulnak a jövő tudósai, mint Göttingenben, Hamburgban vagy Bolognában. Az andrásfalvi betlehemezést még a tévé megjelenése előtt megörökítették filmen, bemutatták a népi drámai játékok XX. századig érő bizonyítékát, ami egészen különös emléke a régi magyar kultúrának. Rajeczky Benjamin kiadta hanglemezen az andrásfalvi betlehemezést, nemzetközi sikert aratva. A régi filmet (Raffay Anna és Szűcs István felvételét) felújították, s nem véletlen, hogy a rendszerváltozás előtti években ez a műsor az Egyetemi Színpadon óriási tömegsikert váltott ki. A szakszerű leírás megerősítette az élők emlékezetét, hitelessé tette az előadást. Sebestyén Ádám, a bukovinai szeretett krónikása megírta, két különböző módon közzé is tette az andrásfalvi székelyek történetét, összegyűjtötte nótáit, meséit. Ebből a gazdag tárházból meríthet a későbbi generáció, újra visszatérve az eredeti nyelvhez,

„Toborzó fénykép” – Kóka Rozália, Érd, 1971 nyara

megörökíteni az elődök szóhasználatát, élményvilágát. Később a hadikfalvi betlehemezést már a legmodernebb eszközökkel örökítették meg, és a világörökség részévé tették.

A népdalkör életre hívója, a különleges szervezőkészséggel megáldott Kóka Rozália tudatosította a székely kultúra, műveltség értékeit. Hamar felfedezte a betlehemezés különlegességét. Év-ről évre megszervezte, hogy minél több helyen játszassák, minél szélesebb körben váljon ismertté. Nem tudom, valaki számon tartotta-e, hogy az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör hányszor adta elő a csobánolást. Talán nem túlzás, ha milliós nézettségről szólok. Nem azért, mert a tévében is látható volt, sokkal inkább azokra az alkalmakra gondolok, ami személyes élményt adott. Látva, hallva a régies előadást, megajándékozta a hallgatóságot a népi kultúra maradandó értékével. Még az Országházban is bemutatták a csobánolást, az emberiséghez szóló karácsonyi üzenetet, példázva a hagyomány erejét, és így mindezen keresztül az érdi székely népdalkör jelentőségét.

A szereplések miatt újra fontossá vált, hogy a bukovinai leányok, asszonyok legalább egy rend eredeti ruhával (népviselettel) rendelkezzenek. Szerény anyagi helyzetük nem engedte meg, hogy a fiatal vagy idős korhoz illő öltözetben jelenjenek meg, de tudták, hogy önazonosságuknak elengedhetetlen feltétele a külső megjelenés. Újból készítették népviseletet, hiszen az otthonról hozottak elvástak már. Voltak asszonyok, akik újból gyapjút, kendert fontak, szőnyeget szőttek. A legszebbeket a népdalkör szereplésin kiállították, és népszerűsítették a bukovinaiak ügyességét, színharmoniját, tudását. Munkájuk nyomán a bukovinai szöttek ismét keresettek, híresek lettek. A tehetséges férfiak a gyári vagy irodai munka után fafaragással hasznosították a szabadidejüket, és az ér-

Kóka Rozália: Hogyan kezdődött a pipálás s a tánc?

Szép volt a Paradicsomkert a világ kezdé-
tin, mikor Ádám s Éva belé helyeztetődött.
Az Úristen úgy igazította, hogy mindenük
meglegyen. Volt abban a kertben minden-
féle. Éppen csak egy termőfáról nem kellett
volna egyenek. Azt mondta az Úr Ádám-
nak:

– Ne, fiam! Ezt a szép kertet nektek adom!
Ez mind a tiétek lesz, csak becsüljétek meg
magatokat! Éppen csak erről az egy fáról ne
egyetek! Ha megszegitek a parancsot, ak-
kor nektek erőst keserves lesz!

Hát, ugye, Éva a kégyóval megcsalatozott,
s Ádámot es belévítte a bűnbe? Biza, a Para-
dicsomkertből ki kellett takarodjanak. Mit
tehettek? Neki fogtak dolgozni, művelgették
a földet s abból éltek.

Teltek-múltak az esztendő, szaporodtak az
emberek. Száz esztendő múlva megsokaso-
dott a nép. Szépen éldegéltek, sokszor ösz-

szegyültek, Ádám mesélgetett nekik a Para-
dicsomkertről, az ottani jó életről, a kiűzeté-
sükről. Káinról és Ábelről. Máskor Ádám el-
beszélte, hogy mit hallott Gábrriel arkangyal-
tól és Ráffael főangyaltól az angyalok hábo-
rújáról, a mennyország szépségeiről, a pokol
kínjairól, s Krisztus Jézus eljövételéről. A fe-
hérnépek, amit tudtak, elénekelgették. Így él-
degéltek szép csendesen, vétkes dolgokat soha
nem cselekedtek.

A sátán, aki minden jónak és szentnek nagy
ellensége, ezt a kegyes, szép életet nem szen-
vedhette. Gondolta magában:

– Hát, ez így nem lesz jó! Ha míg a világ, vi-
lág, ez így megy, akkor a pokolra senki nem
kerül. Na, majd teszok róla, hogy ezek az aj-
tatosok az én hálómiba belé akadjanak!

Egy alkalommal, mikor a népek megint ösze-
gyülekeztek, a sátán úri gúnyába öltözött, egy
hosszúsárú pipát a foga közé szorított, egy

nagy kampós botot a karjára akasztott, s így,
nagy urason békopogtatott. Ezek a jámborok
a koppantáshoz nem voltak hozzászokva. A
sátán koppantott egyszer, semmi. Koppan-
tott másszor, semmi. Koppantott harmad-
szor es, na, akkor egy ember ajtót nyitott ne-
ki, s ő belépett a házba. Köszönt, a bentva-
lók fogadták. Csak nézték, nézték, ölte meg
öket a csuda, mert még ilyen pipás embert,
amelyik úgy füstöl a foga közül, mint egy
valóságos kémény, ugyanvalóst soha nem
láttak. Leültették a vendéget egy padra, le es
ült pipálgatott, vigyázkodott.

A népek imádkoztak, szenténekeket énekel-
tek, beszélgettek. A vendégnek ez a rend egy-
általán nem tetszett. Megszólalt:

– Hát kendtek örökké így mulatnak, ezt a
mulatságot nem unják?

– Nekünk ez a mulatság nagyon kedves, s
nem unjuk egy cseppet se! – felelték az embe-
rek.

– Hát, jó így es – sirította a szót a piszkos – ,

di székely kapu a város egyik látványossága, turisztikai nevezetes-
sége lett.

Az elmúlt harmincöt évben ezt a sokszínűséget Kóka Rozália
fogta össze változatos formában és szinten. A bukovinai székelyek
találkozói jelentős ünnepekké váltak. 1992-ben került sor a buko-
vinaiak világtalálkozójára, amit Antall József miniszterelnök láto-
gatása tett felejthetetlenné. A mesemondók, énekkörök, szólóéne-
kesek, kézműves mesterek találkozói sok száz embert kovácsoltak
össze. Az összetartozás-tudat segítette, hogy a távolra szakadt ka-
nadai székelyekkel gyümölcsöző kapcsolat jöjjön létre. Kóka Rozá-
lia fáradtságot nem ismerve utazott a hajdani bukovinaiakat befo-
gadó falvakba, és az ott élőkben tudatosította, a még megtalálható
tudáskincs, szóhagyomány értékeit. Nyári találkozókat szervezett,
és a táborokban a kicsinyeket az idősebbek tanították énekelni, fa-
faragni, szőni, hímezni, énekelni. A hosszú, viszontagságos mene-

külés dacára megmaradt tárgyakat összegyűjtötte, azokból múzeu-
mot teremtett. A ládafiából előkerültek a kézíratos énekeskönyvek,
amelyek közzétételét segítette. Sebestyén Ádám, Gáspár S. Antal
leírta a régi emlékeket. Megörökítették a bukovinai falvak törté-
netét, sőt sok családtörténetet is feljegyeztek. A nyelvhasználatuk
a többségi társadalom hatására átalakult, idomult az iskolás, pes-
ties gyakorlathoz, éppen ezért vált fontossá a tájszavak gyűjtése, a
régie kifejezések, szófordulatok feljegyzése. Ma már hatalmas anyag
reprezentálja a bukovinai székelyek kultúráját.

Az Érdi Székely Népdalkör és Kóka Rozália

A régi kultúra értékeinek tudatosításában kiemelkedő szerepet vál-
talt az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör és vezetője, Kóka Rozá-
lia. A kedves, munkabíró, ötletgazdag fiatalasszony a Népművé-
szet Ifjú Mesetere, s 35 évvel ezelőtt Érden nagy lelkesedéssel életre

Az „Aranypáva” TV-vetélkedőn a Mákvirág együttesel
(Salgótarján, 1973)

de én szüvesen megmutatnám, hogy, hogy mulatnak a népek a miénk országunkban. Megtanítanám kendteket egy jó táncra, ami nálunk most divatban van!

– Na, jó, mutassa meg, hogy mi az a tánc, mert mi soha még a hívét se hallottuk a táncnak! – mondták az asszonyok.

A sátán vigyorgott, s azt mondta:

– Én szüvesen megmutatom, s megtanítom kendteknak a táncot, csak addig legyenek szüvesek, fogják meg a pipámat! S hogy el ne aludjon, rendre, mind szívjanak egyet-egyét belőle, mert erőt egészséges, s olyan jóízű, hogy az ember szinte hízik tőle!

Na, a mellette ülőnek mindjárt bé es igazította a szájába a pipa szipókáját.

– Igy! Falja csak bé, szépen, szíjja jó erősen, soha meg nem bánja! – biztatta az ördög az atyáfit. Gondolta magában a pokol fájzatja:

– Na, ha ezt egyszer megkóstolod, többet soha el nem hagyod. A pácskáért a tojást a kotalól es kilopod.

Az ember szívta a pipát, szívta, olyan jónak találta, hogy nem győzte dicsérni. Azután tovább adta másnak, az es tovább másnak, erőt megtetszett a pipálás mindenkinek! Mikor az ördög látta, hogy na, immár a pipálás dolgát eligazította, neki kezdett énekelni, táncolni. Rúgni kezdte a port magyaroson, rakta a lábait, csabodta a csizmaszárát, összeverte a bokáját. A népeknek tátva maradt a szája a nagy csudálkozástól. Az úr nekiugrott egy jó kövér menyecskének s elbúzza táncolni, úgy megsiringette, hogy a fehérszínűnek a lelke szökött ki. Osztán elkapott egy másikat, azt es jól megszusogtatta. Majd sorban megtáncolította valamennyit, úgy, hogy a hajik lobogott belé, s a pendejiket veszesztették el.

– Imán jó, most egyecskét pihenjenek! – nyájkodott a beste sátán. – Ugye, be más mulatság ez, mint az az örökös imádkozás meg énekelés?

– Ó! Köszönjük, köszönjük! Isten fizesse meg kendnek! – hálálkodtak a fehérszínűek.

– Na, most imán járjuk el a „minden ember táncát” – rikkantott az ördög, s esent rúgni kezdte a port. Most az emberek es mind vele rakták, ahányan csak voltak. Örvendezett az ördög:

– Igy kell a madarakot hurokba csalni!

Az emberek csak járták, járták a táncot, az ördög velük járt. Utóján eltáncolták még az „áncvájdrájt” es. Úgy megkedvelték az a táncot s a pipálást, hogy, azóta se tudták abba hagyni.

Az ördög örömben otthagya a pipáját es nekik, adott dohányt es, s még dohány magot es, hogy minél többet pipáljanak. S ez még nem volt elég! Megtanította őket a pálinkafőzésre es, mert úgy mondta:

– Ha az ember iszik egy-egy kicsi mézes pálinkát, jobban szól a torka.

Most immár tudjuk, ahol a pálinka foly, menyen a füst, s járják a táncot, ott az Úristent elfelejtik, s az ördög arat. Ette vóna meg a fene s a suj, ahol van!

hívta az első pávakört. Már gyerekkorában megérezte, mit jelent bukovinai székelynek lenni. Tanítója bántalmazta, ha szülei nyelvhasználatával beszélt az iskolában, ha pityókat mondott krumplic helyett, és bucsálódott, ha bésíruilt az iskola udvarába. Az értékek tudatosításában nagy élményt adott gyermekkorában az Andrásfalvy Bertalan vezette szekszárdi népdalkör. Tizenévesen megismerte a magyar kultúra sokféleségét, tudatosította, hogy mindebből kiemelkednek a székelyek. Hitét és elkötelezettségét megerősítette Kaposváron a tanítóképző jeles tanára, Várnagy Imre nyelvész, aki ráirányította a figyelmet a tájnyelv értékeire. Ma is érdemes felfigyelni Kóka Rozália mesemondására: természetes módon használja a bukovinai tájszavakat, hanglejtést, továbbéltetve ezzel az eltűnt idők még el nem tűnt kultúráját.

A változatos életpálya egy szakaszán a Kisdobos gyermekújság szerkesztőjeként értékes meséket vitt a legkisebbekhez. Ezen időszak alatt tudatosította mesemondásának modernségét, s a gyermekeknek és felnőtteknek mondható mesék terén kiteljesedett a szövegalkotó készsége. A másoktól hallott vagy könyvekből megismert meséket egyéni stílusában adta elő. Több könyvben közzétette a legnépszerűbb előadásainak anyagát. A kiadványok, lemezek megőrizték az élő beszéd lendületét, természetességét. Kóka Rozi mesemondása lett a példája a 80-as években országszerte meginduló mesemondó mozgalomnak. A lemezekon, hangzó anyagon közzétett előadása más volt, mint a színművészeti egyetem növendékeié, és éppen ezzel a természetességgel ért el sikereket.

A Népművészet Ifjú Mesteréből megérdemelt módon a Népművészet Mestere lett, közben számos rangos kitüntetést kapott itthon és külföldön. Elnyerte a hamburgi mecénás, Alfred Toepfer által alapított Európa-díj a Népművészetért kitüntetést, amelyet éppen a népdalkör 20. születésnapján adhatott át Érden a mese- és balladatudatás Európa-hírvű tudósa, Rolf W. Brednich. A kitüntetés újabb feladatokat rótt az együttesre, mert a díj méltó elhelyezését a kápolna létesítésében találta meg Kóka Rozália. A hit a közösségi összetartozásnak egy formája, a templom értékeinek gyarapítása ugyanannak a közösségnek feladata, akiből a népdalkör áll.

A népdalkör egy-egy tagja tehetségük elismeréseként megkapta a Népművészet Mestere kitüntetést. Ezek az asszonyok nem csak énekeltek, bár ez is nagy dolog, mert ahol énekelnek, ott nincs veszedés, nincs intrika, nincs üres időöltés. Viszont van érzelmi ki-

teljesedés, az azonosságtudat erősödése. Az együtt énekelésbe beleadható az egyéni tehetség, nem úgy, mint korunk diszkózenéjébe, amely csak fárasztó, elidegenítő, érzelm- és stílusromboló. Énekelni, mesélni érdemes; vigasztalást és megújulást kínál mindenkinek egy örökké buzó, soha ki nem apadó forrásból, az ezerszínű népművészetből. A bukovinaiak egyre több dallamot rögzítettek, felkutatták a Kodály Zoltán tanítványai és munkatársai által gyűjtött énekeket. Így kiteljesedve példát adtak az újjáéledő népdalkör-mozgalomnak. A tudományos munkák és a publikációk sora megerősítette a székely öntudatot, ezen belül a népdalkör tevékenységét Érden és másutt is. A népdalkör színes pályájának minden állomása egy-egy ünnep. Az itthoni, vidéki, külföldi szereplések gondos előkészületekkel valósulhattak meg. Ebben a szervezésben volt nagy mester Kóka Rozália, mert terveinek megvalósításához személyes kapcsolatteremtő képességét kamatoztatta. Mellé álltak azok, akik szerették őt, akik szeretnek énekelni, akik becsülték a közösséget. A Vass Lajos énekkörök összefogására vállalkozott. Több száz népdalkör sok ezer énekesé figyelt Kóka Rozira, és tanultak tőle a találkozásokon, továbbképzéseken. Megismételhetetlen sikert aratott az Erkel Színházban a népdalkörök találkozóján.

Hiába a szép cél és hiába az eddigi eredmény, a továbbhaladáshoz anyagi támogatásra van szükség. Ez elmaradt az elmúlt öt évben. Megcsappant a turnék száma, a tervek csak álmok maradtak, a találkozók megszervezésére sem volt lehetőség. Az idős népdalkörösök nem tudják anyagi hozzájárulással a székely kultúra terjesztését továbbvinni, de ami erejükből telt, megtették. Így tudtak a százhalombattai találkozón szép eredményekkel szerepelni, ami szerény lehetőséget kínál a továbblépéshez.

Az együtvé tartozás szép példája az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör harmincöt éve, mutatva, hogy az agglomeráció törvényei által létrejött városban lehet kultúrát, élményt adni az arra nyitottnak. Bebizonyították, hogy van igény a hagyományok felélesztésére, fenntartására, továbbadására. A sok szereplés, a kiadványok messzire vitték híruket. A csobánolók köszöntőjével kívánok sok erőt, boldogságot a harmincötödik születésnapon:

*Köszönöm s hálálom, hogy ti itt meghallgattatok
Alacsony munkámat meg sem utáltátok
Azért az egekben legyen koronátok.*

Néptánc és muzeológia

A történettudomány szerint forrás lehet az utókorra maradt bármilyen emlék, amely tükröz valamit az elmúlt korok történetéből. Történeti forrásainkat a forrásközvetítő közeg szerint három csoportra oszthatjuk: 1. tárgyi emlékek, 2. írott források, 3. szellemi hagyatékok. Arra már – többek között – Molnár István is felhívta a figyelmet, hogy a tárgyi és írásos forrásokon túl a szellemi kultúra – és ezen belül a zene, tánc – is képet adnak a múltból. A szellemi javak tehát történelemmel érnek fel, hiszen a mai ember a művészet számtalan, a múltból visszamaradt emléke alapján ismeri meg a régi emberek életét és felfogását az akkori életéről. Mit tehet a forrásközlő? – teszi fel a kérdést Szabolcsi Bence. Meglátása szerint alig többet, minthogy eredeti alakjában tárja fel a kihimvadott és szertefoszlott életformát, „hozzá függesztve, de soha belé nem olvasztva, saját értelmezését, amelyből a lehetőség szerint kiküszöböl minden személyes, szubjektív elemet. Egészen ez a kiküszöbölés azonban sohasem sikerülhet. Ellobbant korok zenéje és tánca valóban megelevenül, ha saját élményeink és ismeretünk intenzitásával szítjuk fel kihunyott paraszát, de tudnunk kell, hogy tűzében mi magunk is fellobogunk, s ebben a közös tűzben a kétféle lángot nem bírjuk többé különválasztani.” (Szabolcsi 1977. 33-34. o.)

A kérdés, hogy mi legyen a sorsa a magyar népi kultúra alkotásainak – legyenek azok akár tárgyiak, akár szellemiek – már régen megfogalmazódott az e kultúrával bármilyen módon és mértékben foglalkozók körében. Főleg, miután bizonyossá vált, hogy az a társadalmi réteg, amely e kultúrával él – az egyszerűség kedvéért nevezzük ezt kárpát-medencei parasztságnak – végleg megszűnik vagy legalábbis jelentősen átalakul. Ez az átalakulás eltörölte azokat a történelmi-társadalmi kereteket, amelyek életteret biztosítottak e kultúra számára.

Abban szinte mindenki egyhangúlag egyetértett, hogy ezen kultúrelemeknek feltétlen helyük van a mai magyar művelődésben, vagyis a nemzeti művelődésnek a néphagyományon (is) alapulnia kell. Ebbe a folyamatba illeszkedik a néptánc(ok)hoz való hozzáállás is. A néptánc esetében a nemzeti művelődésbe való beemelések egyik – de nem egyetlen – lehetséges formája annak színpadra állítása. Tekintsük át röviden ennek történetét Maác László nyomán.

A néptánc színpadra állításának kezdete – a kevés elszórt példát most figyelmen kívül hagyva – a Gyöngyösbokrétára mozgalomhoz köthető. Már ekkor felmerült a hitelesség, eredetiség kérdése, még hozzá elég komoly szinten. A Néprajzi Múzeum akkori munkatársait hitelesítő akciókra kérték fel, vagyis arra, hogy az adott falu vagy település folklóráját és magát a bokrétás produkciót vizsgálják és értékeljék. Az idegenforgalmi szempontok következtében azonban a hitelesítő értékeléseknek vajmi kevés fogantatja lett.

A következő generáció munkásságában szintén helyet kap a hitelességhez, eredetiséghez való viszonyulás. Muharay Elemér nem ellenezte a tudatos szerzői beavatkozást, hogy a népi kultúra és a magas kultúra együtt váljon egy új, magasabb rendű művészetté. Molnár István szerint a néptánc eredeti formájában arra való, hogy vele éljenek azok, akik táncolják, és nem arra, hogy színpadon látványosságként hassanak. Rábai Miklós leszögezte: a néptánc többre érdemes és többre hivatott annál, semmint hogy „múzeumi lepkegyűjtemény” legyen. Az együttesvezetésre ugyanakkor erőteljesen rányomta a bélyegét az, hogy a néptánc-előadásokat a hivatalosan meghatározandó közhangulat szolgálatába óhajtották állítani, azaz „legyen a néptánc egyre szépülő életünk, egyre gazdagabb népünk optimizmusának hű kifejezője”.

Az 1960-as években alkotni kezdő koreográfusnemzedék tagjai közül Novák Ferenc volt az, aki néptánc-feladatok abszolválását

is fontosnak tartotta amellet, hogy vendégkoreográfusok munkája révén remélni vélte, hogy együttese más stílusban is bizonyít. Györgyfalvy Katalin a megismert táncfolklór felhasználásához ragaszkodott, nem pedig annak bemutatásához, Szigeti Károlyt pedig sokkal inkább a tartalom, a mondanivaló érdekelte, mint maga a folklórnyelv. (Maác 1989.)

A népi kultúra színpadra állításának problémája a táncművelés mozgalom indulásával újra jelentkezett. Azon túl, hogy különböző vélemények, koncepciók feszültek egymásnak vagy léteztek egymás mellett, a mozgalom eljutott az egységes kérdésfeltevésig, amit Széll Jenő ekképp fogalmazott meg: „A szerkesztés, sűrítés, válogatás szükségszerűsége nem lehet vitatéma. Az örökös gond a feldolgozás mértéke, iránya, színvonala. Ki, milyen célból, milyen minőségben nyúl az eredeti folklórkinchhez?” (Széll 1986. 63. o.)

„Semmiképpen sem szeretnénk a magyar néptánc élő múzeuma lenni, hiszen a hagyomány nem arra való, hogy a néptáncanyagot belekényszerítsük egy feldolgozásmódba” – nyilatkozta Mihályi Gábor, a Magyar Állami Népi Együttes vezetője. (Táncművészet 2005. 6. sz. 12. o.) E felfogás szerint, ha a népi kultúrát (benn a néptáncot) muzeológiai módszerrel közelítjük meg, az eleve tévút, hiszen valami természetellenességet erőszakol rá. De miért?

Az évek elteltével sem látszik tehát feloldódni a feszültség: vajon csak arra jó és érdemes az eredeti paraszti kultúra öröksége, hogy múzeumi tárlókban állítsuk ki, és művészeti könyvek tábláin, zene- és táncstudományi munkák hasábjain örökítsük meg? Az előbbi lehetőségekkel szemben: van-e mód arra, hogy a hagyományos kultúrát a mindennapi életünk szerves részévé tegyük? – teszi fel a kérdést Gombos András. (Felföldi – Gombos 2001. 8. o.) Itt persze úgy tűnik, mintha az eredeti paraszti kultúrát illetően maradtéltalanul eleget tettünk volna már muzeológiai kötelezettségeinknek, s ebből kiindulva lehetne arról érdemben vitatkozni, hogy miként váljon ez a kultúra mindennapi életünk szerves részévé. Véleményem szerint azonban egészen más a helyzet.

A néphagyományon alapuló nemzeti művelődés szükségességében mind a múlt nagy tudósai, mind a néptáncmozgalom mai tagjai egyetértenek. Egyvalamit azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni. Ha a nemzet nem ismeri eredeti néphagyományát – úgy a szellemit, mint a tárgyat –, akkor igen csak nehéz lesz a nemzeti művelődésébe azt beépíteni.

A néphagyomány megismerésének egyik – és nem egyetlen – lehetséges módja múzeumi kiállítások rendezése. A tárgyi kultúrát illetően ennek már kialakult elméleti háttere és működő gyakorlata van – melyek azonban nem mentesek az újra és újra felmerülő kérdésektől, kétségektől, problémáktól. De mi a helyzet a szellemi kultúrával, azon belül a néptáncsal? Elgondolásom lényege, hogy szükség van a szellemi kultúrjavak egyikének, a néptáncnak olyan muzeológiai indíttatású bemutatására, ami merít a tárgyi néprajzi muzeológia eddigi tapasztalataiból. A szellemi kultúrjavak, s bennük a táncfolklór muzeológiai bemutatására azért van szükség, mert az ebben gyökerező, erre épülő, ezt feldolgozó művészi alkotásokat – vagyis azt, amikor a táncfolklór a nemzeti művelődésbe beépül – a befogadó közönség, az „eredeti” ismerete híján, másképp nem érthetné meg.

Ez a bemutatás ugyanakkor nem lehet egyenlő a szolgálai másolással, már csak a népművészet egyik legfontosabb sajátosságából adódóan sem, tudniillik, hogy az variánsokban él. Tehát itt is újraalkotásra van szükség, aminek alapja ebben az esetben az adott tánc pontos, (formai, tartalmi, zenei) elemzés útján való megismerése. A részletes, sok mindenre kiterjedő tudományos vizsgálat nem lehet öncélú – jegyzi meg Andrásfalvy Bertalan –, hanem éppen ez az elmélyült megismerés teszi lehetővé az eredeti tánc színpadon való művészi reprodukálhatóságát. (Martin 1985. 4. o.) Az

egy az egyben való másolást tehát nem azzal kell kikerülni, hogy a táncot megváltoztatom („akkor legalább elismerik, hogy alkotok” felfogásban) – hívta fel a figyelmünket Martin György (Martin 1985. 70. o.), hanem a feltárt törvényszerűségek mentén haladva lehet újraalkotni.

Ez a koncepció a néptáncoktatás kereteihez úgy tudna kapcsolódni, hogy a leendő, majdán színpadra kerülő táncos növendékeket már eleve ebbe az újraalkotási folyamatba lehetne belenevelni. Ismerjék meg az adott tánc szerkesztési elveit, s legyenek tisztában a néprajzi háttérrel. Már csak azért is, mert így elkerülhető az a veszély, amire Hoffmann Tamás mutatott rá: tudniillik, hogy pusztán a tánc „az ünnepi, a vasárnapi falu arcát élteti tovább, s ezáltal torzít, mert a hétköznapi, a kevésbé vonzó paraszti életforma homályban marad”. (Siklós, 1977. 194. o.)

Esetleg felmerülhet a javaslat, hogy akit az eredeti folklórányag érdekel, az meglátogathatja a Zenetudományi Intézet vagy a Hagyományok Háza archívumait, s ott kedvére elmélyülhet a filmek sokaságában; a színpadon viszont csak a művészi alkotásnak van helye. Ha ezt elfogadjuk, akkor ne lepődjünk meg, ha egy múzeumba érkezvén, nem a kiállítóterembe, hanem a raktárba vezetnek minket. A tárgyi muzeológiában a kiállított tárgyak a gyűjtemény-egészből válogatás eredményeként kerülnek közszemlére, s a muzeológus egy vezérlő gondolat, egy meghatározott koncepció szerint a legjellemzőbbnek, legkifejezőbbnek tartott tárgyakat válogatja össze. S végül – azzal együtt, hogy egy kiállításnak mindenkihez szólania kell – a rendező valamilyen mondandó közlését, tudományos eredményt és/vagy esztétikai tartalmú üzenetet bíz a kiállításra. A Szilágyi Miklós által összefoglalt tárgyi muzeológiai tanulságokra (Szilágyi 2003.) a szellemi kultúrjavak esetében is feltétlenül szükség van, s ezért nem állja meg a helyét önmagában az archívum, mint kiállítás.

Mint említettem, a néptánc nemzeti művelődésbe való beemelésének csak egyik, és nem kizárólagos módja annak színpadra állítása. Az 1970-es évektől induló, az eredeti közegből más történeti-társadalmi kontextusba került táncszakok is jelentős szerepet vállalnak ebben. Mivel jelen írás elsősorban a néptánc színpadi továbbélésének egy lehetséges verziójával foglalkozik, nincs mód a táncmozgalom ebből a szempontból való elemzésére, s az eredmények ismertetésére.

Ugyanakkor nem lehet kizárólagos megoldás a múlt formáinak változatlan átvétele, helye van népi kultúra feldolgozásának, adhat inspirációt, kezdő lökést a legkülönfélébb alkotóművészek számára.

Irodalomjegyzék

- ANDRÁSFALVY Bertalan: Mit jelent a néphagyomány a jövő műveltségében (Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, 1983, Pécs, 241-251. o.)
FELFÖLDI László – GOMBOS András (szerk.): A népművészet táncos mesterei (Európai Folklórközpont – Hagyományok Háza – MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 2001)
FEJŐS Zoltán (főszerk.): A Magyar Néprajzi Múzeum gyűjteményei (Magyar Néprajzi Múzeum, Budapest, 2000)
KAÁN Zsuzsa: Találkozás Mihályi Gáborral (Táncművészet, 6. sz. 12-13. o., 2005)
MAÁ CZ László: Néptánc a színpadon (Dienes Gedeon – Fuchs Livia szerk.: A színpadi tánc története Magyarországon. Múzsák Könyvkiadó, Budapest, 1989, 263-309. o.)
MARTIN György: A mezőségi sűrű legényes (Népművelési Intézet, Budapest, 1985)
SIKLÓS László: Tánc (Zeneműkiadó, Budapest, 1977)
SZABOLCSI Bence: Bevezetés a zenetörténetbe (Zeneműkiadó, Budapest, 1977)
SZÉLL Jenő (szerk.): Húzzad, húzzad muzsikásom – A hangszeres népzene feltámadása (Múzsák Közművelődési Könyvkiadó, Budapest, 1986)
SZILÁGYI Miklós: Bevezetés a néprajzi muzeológiába (Néprajz egyetemi hallgatóknak, 30., Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2003)

ra. „Végső soron jövőt akarunk építeni, nem a múltat visszahozni.” – írta Andrásfalvy Bertalan. (Andrásfalvy 1984. 242. o.) S persze, nem csak múzeumi „porosodásra”, tudományos munkák hasábjaira érdemes a népi kultúra; és igen, kell, hogy legyen módja annak, hogy miként épülhet be mai művelődésünkbe. De! Először is: e két lehetőség valóban csak egymással szemben létezhet? Egy más mellett nem? És továbbá, noha a tárgyak múzeumi tárlókban való kiállításának szükségességéről és érdemességéről nincs vita, ez megtörtént-e a népi kultúra szellemi örökségét illetően? Vajon megvan-e a vezérlő gondolat a színpadra szerkesztett néptáncelőadások esetében? Vajon remélhetjük-e ezektől valamilyen tudományos eredmény megszületését, alátámasztását vagy netán éppen cáfolatát? De említhetnénk azt is, hogy egy magára valamit is adó tárgyi néprajzi kiállítás esetében a muzeológus a jól átgondolt témaválasztás után lát neki a tématervezés elkészítésének, amit egy vagy több szaklektor észrevételei, esetleg egy szakmai vita után véglegesítenek. A tématervezés meg kell fogalmazódnia a mondandónak, érdemes jellemezni az ezt kifejezni hivatott tárgyi anyagot és egyéb dokumentumokat, ki kell fejteni minden lényeges tartalmi és formai jellemzőt. Ezek után készülhet csak el a forgatókönyv. És szót érdemelnek még a kiállítási katalógusok is: a dokumentáció nem csak a jelen számára bír fontossággal, hanem forrással szolgálnak a tudomány- és művelődéstörténet számára is.

Ha szellemi kultúrának nincs szüksége muzeológiára, akkor a tárgynak sincs? Csupán azért, mert már rég nem használunk kender-törőt, nincsen tisztaszobánk, s nem hordunk körgalléros kocsiszűrt, ne mehessek el egy múzeumba egy néprajzi kiállítást megnézni? Ezek a tárgyak, amelyek alapján képet alkothatunk egy leűnt életformáról, valóban csak a tárlókban porosodnak, s nincs semmi nevelő, tanító hatásuk? A Nemzeti Múzeum, Néprajzi Múzeum, Szépművészeti Múzeum, Hadtörténeti Múzeum – és sokáig lehetne folytatni a sort – csupa poros, értéktelen, semmire nem használható gyűjteménnyel rendelkezik? Miért él az a nézet a közgondolkodásban, hogy múzeumi = rossz?

A szellemi kultúrjavak muzeológiai bemutatásának ötlete egyébként nem újkeletű, hiszen az a millenniumi Néprajzi Falu felépítésekor már biztosan megvolt. Wlisslocki Henrik e falu megelevenítése érdekében szorgalmazta, hogy időnként vidékről felhozott csoportok ünnepi eseményeket jelenítsenek meg. Györfly István a Gyöngyösbokrétát „szellemi szabadterei múzeumként” szerette volna látni. Hoffmann Tamás a hetvenes évek táncmozgalma körül kialakult vitában fejtette ki azon véleményét, miszerint igenis megvalósítható az élő múzeum gondolata, folklórprogramokkal, zene- és táncelőadásokkal.

Úgy tűnik, a néprajzi muzeológia szélesre tárta kapuit, és nyitottá vált új elgondolások, koncepciók irányába. 2000-ben Fejős Zoltán, a Néprajzi Múzeum főigazgatója fogalmazta meg elképzeléseit a jövő muzeológiáját illetően. Eszerint a tárgyról egyre inkább az információra kerül a hangsúly, vagyis a múzeum kulturális dokumentumok gyűjteménye lesz, kulturális információkat halmoz fel és tárol. Vagy azért, mert olyan jelenségről van szó, amelynek tárgyi dokumentálására érdemben nincs mód, vagy azért, mert megkerülhetetlenül tudatosult: a tárgygyűjtés fennálló lehetőségei mellett is alapvető azon igény, hogy a kontextust minél teljesebben dokumentálni kell. (Fejős 2000. 37-38. o.)

Ezek után úgy gondolom „rajtunk” a sor. Választhatunk három lehetőség közül: 1. az utánzás, a szolgálai másolás útját járjuk, 2. továbbra is gúnyolódunk a „poros lepkegyűjtemény” sztereotípiája felett, és az „alkotói-művészi szabadságra” hivatkozva, ilyen felfogásban készülnek táncelőadások, 3. vagy pedig nyitunk mi is egy újfajta, folklór-előadó muzeológia irányába.

Görög András

KACSIREK OTTÓ

1.

A szélbe bömbölt féligazságok másra kényszerítése
mögött a zsarnokság bölcsője ring.
Láng szökik ott az égre, hol félelem gyűlöletre vált,
s inas tenyerekbe rejtve kacéran,
hűvös acélban villan a vágó.

ÁLLATI EGY MESE

Hajnaltájt, amikor az álmos
hangyaboly száját ásításra tátja,
kiözönlenek rajta
a szorgos dolgozók.
Mozgásuk szervezett, tudásuk tudatos:
Gyűjtögetni-gyűjtögetni.
Gyűjtögetni-hazamenni.
Gyűjtögetni-gyűjtögetni.
Gyűjtögetni-hazamenni.
És vannak a mindenkinél
hangyakirályabbak és hangyakirálynőbbek.
Ők a többiektől gyűjtenek,
és még csak nem is bolylakók.
De maradtak tücskök is.
Egy-kettő.
Ők még néhanap dalra
görnyesztik elnyútt hangszereik.
Hajnaltájt, álmatlanul ülnek
néma asztalokra terülő
jeltelen hómezők felett,
és csüggedten fejüket rázzák.
De egy bizonyos, La Fontaine úr
felől ők is hallottak valamit.

AMIKOR A LOPÓDZÓ SÖTÉT

a külvárosra teríti
a magányt,
a bontástelken omló
szürke homlokú házfalcsonk,
éjszakákba pergett
színes vakolatáról álmodik.
Ilyenkor felriad.
Ablakszemürege letekint,
s megint
a csavargóra gondol
aki nekisimítva hátát
vele aludt néha,
ilyenkor vadul ölelték hajnalig
egymás nyomorúságát.

A CSAVARGÓ ÉJI DALA

Kartonpapír, kopott kabát, tornacipő.
Zöld palackba zárt olcsó zavaros álmom:
meleg étellel, forró ölével
jószagún várja már otthon az asszony.

Szikrázó neon és autókürt szakítja szét
az éjnek bársony vánkösát.
Riadj csavargó!
Álmod elúzi a szeszragú hajnal.

EGYSZER MAJD

Ha majd egyszer
már nem bírjuk tovább
és tenyerünk mögé rejtjük
vérekes szemgolyóink,
s csempült fogaink ráccsá csikorítjuk,
akkor majd meghalljuk végre a
vak zenész énekét.
Ő még nem látta a világot.
Tud őszintén dalolni róla.

DÉLIDŐ

Az árnyék lassan, kúszva mászott,
mint súlyos testét húzó nagy, barna bogár,
s egy bokor kókadt levelén időnként,
rezzent egyet-egyed az izzó homlokú nyár.

Általában gyermekkorunkban kezdünk verseket írni. Ebben a korban szinte mindenki kísérletet tesz erre. Bizonyára a folkMAGazin olvasói közül is sokan őrizgetnek egy-egy kopott fedelű füzetecskét a fiókok mélyén, poros padlásokon, vagy ha ott nem, hát emlékeztük félreeső zugaiban. Írni kezdünk, és megpróbálunk valami nagyon szépet teremteni, mert olyan időszaka ez az ember életének, melyet a szellem ártatlansága irányít. A tiszta hit az, ami ujjainkat a toll szára köré fonja, és ez vetteti papírra velünk első suta sorainkat. Aztán az évek, – a valóság malomkövei – legtöbbször lassan lemorzsolják ezt a varázst. De valahogy mindig maradunk páran olyanok, akikben megmarad egy apró szikra. Talán mert egy kicsit többet nézünk hátrafelé, mint mások? Vagy azért, mert mindig lesznek olyanok is, akik e kis szikrából gyúlt lángocskák melegén keresztül remélik megélni gyermeki önmagukat?

Stavrosz Orosz

KÖRÚTI ÉJ

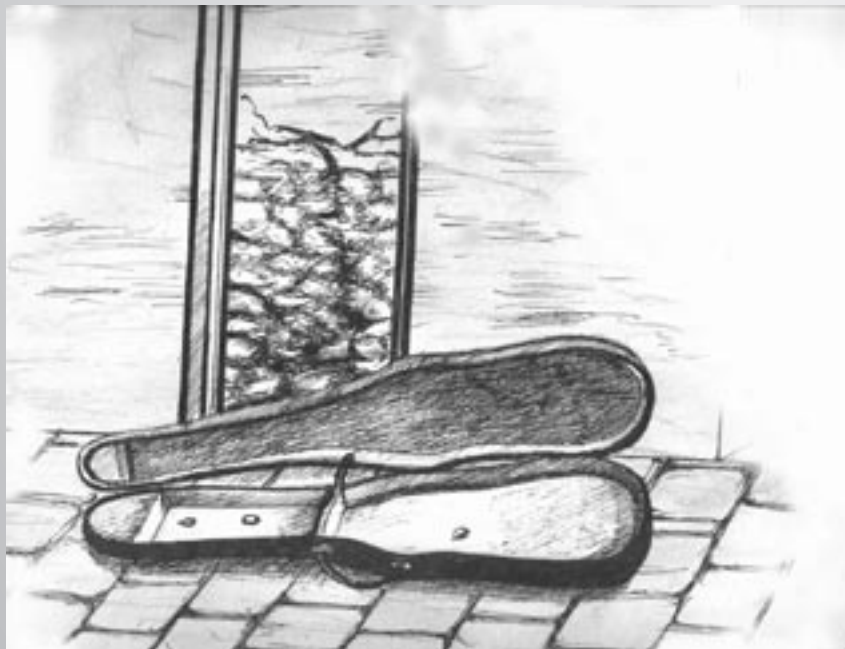
A buszmegállóban a szemetes sárgán
támasztja oldalát a sötétnek.
Szája búzt lehel, s egy tegnapi
újság félig emésztett híreit.
Álmos cigarettacsikk.
A vaskorlát alatt ázik a magányban.
És úgy didereg,
mint a lépcsőház sarkaiban megrekedt
első hajnali villamossín-csikordulás.

TAVASZRA TÉL

Tizi emlékére

Sikoltva sir fel az ártatlanság.
Bömbölve követeli jussát, a zölden ledöntött kalászt.
Űrként fölé feszül a kétségbeesett emlékezés:
keresett, kutatott – de sehol nem talált.

Elébed vágott a meghasadt idő.
A várakozó tavasz helyét az örök tél vette át,
s most fagyott rög dübörgi helyettünk,
szívünk meg-megtorpanó ritmusát.

EGYEDÜL

Lógok a semmi ágán,
magányos, nyútt levél,
s a távolban egyre hangosabban
dühöng, üvölt a szél.

SÉTA ADVENT IDEJÉN

Széki Soós Jánoshoz

Biztosan te is érezted már
mikor a nagyváros magányos
éjszakáin egyszerre
dideregni kezd a lélek
és hazagondol.
Érezted már azt
a házfalakat szürkére
mosdató szmogtengerből
magát kiszakító
emlékekké csavarodó
kéményszájából szökő
korom-lányt szöktető
macska álmát őrző
melléje heverő
otthon meleg sejtő
vén fát átölelő
szűzhavon végigfekvő
villanydrót pengető
jégcsaphintán lógó
harangot kondító
tündér hópolyheket
pörgő táncba hívó
kemencéből kúszó
bakancsot szárító
kalácsillat lopó
anyánk szelíd arcát
arannyal bevonó
falvak csendjén úszó
világ végéről is
folyton hazahúzó
kicsi kesernyés füstöcskét
amely képes
hideg téli éjszakákon
dallá szelídíteni
a keskeny Holdsarlóról
visszahulló bánatos kutyaugatást.

Táltoserő

Bemutatjuk Kunkovács László új kötetét

„Nekem megadatott, hogy találkoztam táltosokkal, tudós pásztorokkal, és gyermekkorom különös alakja, a vén marhabajcsár is efféle lehetett. Bebarangoltam Szibériát, Közép- és Belső-Ázsiát, nagy hírű sámánokat kerestem föl. Fotóim és írásaim kiállításá forrtak össze, amelyet 1993-ban mutattak be először, amikor Budapesten tartották nemzetközi tanácskozásukat a samanizmus kutatói. Munkám azóta újabb fejezetekkel egészült ki.” – olvashatjuk a fotóművészként, ismeretterjesztő újságíróként, utóbb inkább néprajzkutatóként ismert szerző legújabb könyvének fülszövegében.

A kötet műfaját lehetetlen volna egy szóval meghatározni: fotóalbum és irodalom, dokumentumgyűjtemény és költői emelkedettség – miért is lennének ezek ellentmondásban? Mintha ama mesebeli legkisebb fiú

világ végéig vándorlását élnénk át, amely gondolati utazás is egyben, végső kérdéseinkre keresve a választ.

A könyv lapjain – a samanizmus témájában – Eurázsia irdatlan térségeit járjuk be, s a csodás pillanatok mesteri fotók hitelesítik. Hazai népszokásainkban is megérezhetjük a táltosainkhoz, ősi hitvilágunkhoz vezető szálakat, mi több, ősgondolkodásunk is fölsejlik, még büntelen viszonyunk a környezetünkkel. A messzi Keleten igazi sámánokat keres fel Kunkovács, részese varázslószertartásaiknak, s végül mindegyiktől kap egy-egy bölcsességpogácsát. Ezt a tarisznyát nyújtja most át nekünk, hogy megerősödjünk hitünkben.

A kötet példaadó lehet, hiszen azért ilyen egységes, mert a téma kutatója, írója és fotográfusa ugyanaz a személy.

Doboló sámánasszony (Tora-Hem, Tuva Köztársaság, 1995)

*Az utazás,
amelyre a beszélő képek
alkotója elhívja az olvasót:*

Mi végett vagyok?

Csudaballa

Nehéz ajándék

Hajcsár Imre

Emberkereső

A szakállas farkas

Télkergetők

A sztyeppe illata

A világfa tetején

Hanti medveünnep

*Rénpásztor öregapám,
a sámán*

Napba iramló szarvasok

Kerecsenszárnyakon

Kőbe vésett istenember

Az ujjur varázslónál

Kirgiz démonűzők

Kisfiú a kurgánon

Az altaji óriás

Halotti tor a tajgán

A kétvilágú jakut lány

*Korszakunk, kiszállhatunk
belőled?*

Roszipusztá

Tűzszerszám

Életút

Átadás

A mongóliai tuvák hajdani sámánja, Gombo-hú (1990)

Batirhán kazak sámán révül (1994)

Az altaji óriás

Megsimogatott meleg tekintetével, mint akinek rég várt testvére érkezett. Biztos voltam benne, ő a mindentudó, akit folyton kerestem. Legrejtettebb titkaim tudója, a jó tanácsokkal ellátó bölcs. Nyugodt szempárja mintha továbbra is a távoli hegycsúcsokon pásztázna, úgy nézett rám, mintha bennem is a messziséget kutatná.

Szálfa termetű férfi volt, a kazakok között szinte óriás. Sámánokat termő nemzetsége erről is nevezetes.

Gyógyító szertartásához félmeztelenre vetkőzött a jurtában. Széles mellkasa alatt kilazította bőrövét, majd arra kért, hogy fájdalmával nem törődve szorítsam a legszűkebbre, és úgy kapcsoljam össze. Eleven présből jött a nem evilági ének, segítőszellemét, a Mongol-Altaj legerősebb állatát, a tevét ideszólító dallam. Hosszú strófáit a légszomjtól gyötörve megszenvedte. Időnként a felforrósított baltája után kapott, de éreztem, most nem félni kell.

Fátyol sörényű, hófehér lovon távozott.

Rénpásztor öregapám, a sámán

Ült jurtája homályában, nem mozdult. Oka volt rá, a hatóság háromszor elvette sámánholmiját és háromszor volt börtönben miatta.

Összeszedtem a szavakat és kérlelve magyaráztam: „Mi is Keleten éltünk, Európába költöztünk és már ezer éve keresztények vagyunk. De amikor mesét mondanak az édesanyák, még most is belerejtik a történeteikbe az ilyen embereket, mint maga, bácsikám. Ezért, egyedül ezért jöttem ide olyan messziről.”

A ládájához lépett és előszedte a szalagokkal és zörgő vasdarabokkal teliaggatott ruháját, sastollas fejdíszét és dobját. Méltósággal magára öltötte jelvényeit, s közben a töpörödött tuva ember mind nagyobbbnak látszott.

Az utolsó napomat töltöttem a Hövszöl-tónál, nem maradhattam tovább. A következő évben újra meg akartam látogatni, aztán följutni a magas hegyek közé, ahol a kicsiny nép rénszarvascsordákkal vándorol. A meggyöngült öreg azonban már lehúzódott egy település közelébe és juhtartásból élt a sikon.

Közben változások történtek Mongóliában. Végre ki egyenesedhetett, s amikor 1992-ben meghalt, megadott neki, hogy sámánként temessék el.

Gyakran nézem a róla készült fényképet. Sátra előtt, föld talapzatán, akár egy szobor.

Szarvasábrázolás (Talasz, Kirgizisztán)

Kőszálak egy preszkíta temetkezőhelyen (Mörön, Mongólia)

Napba iramló szarvasok

Becsüljük-e rövidlátó korunkban a szarvasanyánkat kőoszlopokra bronzbaltával felvésők verejtékét, a megalit-ívű parancsot teljesítő, konok kultúramentők akarását?

A kiskapu fűrészelt díszítménye: kitárt szárnyú sólyom, amint magasba emeli a szív alakkal jelképezett lelket, vagyis: égbe ragadja az embert. (Gyergyóalfalu, Románia, 2001)

Kerecsenszárnyakon

Bátrabb a sasnál. A leghíresebb solymászok kerecsennel solymásznak. A nagyszentmiklósi kincs földöntúli erejű, embert égbe ragadó mítikus lény: totemállatunk volt egykoron a turulmadár. Hosszan-hosszan, fiúi érzésekkel nézem a nemes madarat, messzelátó, erőt sugárzó tekintetét. Lehet-e szárnyaszegett azoknak a sarja, akiket a kerecsensólyom nemzett?

Kerecsensólyom egy nyugat-mongóliai kazak vadász kezében (1994)

A Mongol-Altaj kazakok lakta vidékén (1994)

Kisfiú a kurgánon

Nem mondtam neki semmit, de látta, hogy fényképezek és gondolhatta, ez most fontos. Felkúszott a kurgán tetejére és meztelen kis karjait széjjeltárta. Szálkeresztté formált testével kijelölte magát a végtelen tér-ségben és átölelte azt.

Ősei halomsírjánál a kazak kisfiú meg én egyetlen szó nélkül is értettük egymást és a lényegét. Kivételes helyzetekben érezheted: cselekvéseid nem percnyi megfontolásaid szerint történnek, magasabb vezérlésnek engedelmességtél. Porszem vagy és hatalmas. Szerény darabka a nemzedékek láncolatában, de kihagyhatatlanul fontos valami a nagy egészben, s ez megnyugtató.

Ázsia szíve, népeket, nyelveket megszüelő táj ez. A népregek szerint a világ közepe, ahová az égis erő fa gyökeredzik, a felső világba átvezető.

Ezt megélni, ezért kellett az Altajba jönnöm.

A XX. században készült dob (Gorno-Altajszk, Dél-Szibéria)

A világfa tetején

Amikor a természet már zöldbe öltözött, annak a hónapnak az első éjszakáján állítják föl a magyar falvakban a májusfát. A közeli erdőben titokban kivágott, sudár törzsű fiatal fának május elseje reggelén ott kell állnia a lányos házak kapujában. Sötétben díszítik föl, és a legények egy üveg bort is odakötöznek az ágak közé.

Az elevenen lobogó heteken át hirdeti az újjászületés diadalát. Lombkoronáját színes szalagok ékesítik, amelyek a tavaszi szélben folyton zizegnek, susorognak. Netán beszélnek?

Többfelé külön népszokás az is, hogy a fát eltávolítják - „kitáncolják” - , mielőtt a zöldje elszárad. Valakinek ekkor föl kell másznia a fára, hogy a palackot lehozza. Ez az ünnep csúcspontja, nézősereg izgul a produkció sikeréért. Tréfás kedvű fiúk gyakran elkövetnek egy csínyet. Csúszósra szappanozzák a fa törzsét, így nehezítve a társuk feljutását.

Miközben görcsösen szorítja magához a fiatal nyárfa fogódzók nélküli derekát, és centiméterről-centiméterre igyekszik fölfelé, valahol legbelül érzi-tudja a kislegény: nem játék ez.

Feladatot teljesít, ő a kiválasztott.

A maskarások házról házra járva tojást gyűjtenek a kosarakba (Moha, Fejér megye, 1974)

Sikerült feljutni a palack borért (Isaszeg, Pest megye, 1983)

Télkergetők

Farsangvégi, húshagyókeddi magyar népszokás Fejér megyében. A maskarások, a „bolondok” megkergetik a tyúkokat, hogy tojásaikat, az új élet jelképét megszerezzék. Örült rohanásuk közben a rojtokkal, szalagokkal teliaggatott ruhájuk szétterül a levegőben. Ott vagyok minden télvégén közöttük, de már rég nem a fényképezés kedvéért. Közéjük tartozom, néha magam is bolondnak öltözöm.

- Nem lesz jó évünk, ha kihagyjuk! - erősítgetjük egymásnak tréfás-komoly vélekedésünket.

Tennünk kell a tavaszért, elűzzük a régit!
A télkergetők a tavasz varázslói.

Kunkovács László

Táltoserő

Шаманская сила / Shaman Power

Orosz és angol fordítás:

Avar Ludmilla, dr. Liptai Sára, Somfai Kara Dávid

Masszi Kiadó, Budapest, 2006

A4 formátum, 114 oldal, ára: 3.990,- Ft

www.masszi.hu

Népzeneiskolák a Zeneakadémián

Előző számunkban beharangozót közöltünk a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem – közkeletű nevén Zeneakadémia – népzenei nyílt napjáról. A 2006. november 25-én megtartott, nagy érdeklődéssel kísért rendezvényen hangzott el Richter Pál előadása, amelyben vázolta a sorsfordító esemény létrejöttének előzményeit, s bemutatta a megalakuló Népzene Tanszakot. Az alábbiakban beszéde szerkesztett változatát, valamint a felvételi követelményeket adjuk közre, s e témára a későbbiekben is visszatérünk.

Azért jöttünk ma össze, mert a sikeres akkreditációt követően megnyílt a lehetőség, hogy 2007 szeptemberétől hangszeres és énekes népzeneiskolák induljon a Zeneakadémián. Három témakört fogok érinteni: először röviden szólok az előzményekről, majd a népzeneiskolák céljáról és jogosultságáról, végül bemutatom a leendő tanszak felépítését, az oktatás szerkezetét.

Korábban is voltak már kezdeményezések, hogy legyen hangszeres népzenei oktatás a Zeneakadémián, illetve más felsőfokú oktatási intézményben, többek között az ELTE ének-zene tanszakán és a Kecskeméti Főiskolán. A Zeneakadémián 2002-ben volt a legutolsó kísérlet, melynek tervezetét Kobzos Kiss Tamás készítette Borsi Ferenc, Jánosi András és Pávai István közreműködésével. Ha tágabb értelemben keressük az előzményeket mindenképpen meg kell említeni, hogy már Kodály Zoltán 1920-as évekbeli magyarság programjában a tanítás egyik legfontosabb részét a népdal képezte. Ehhez a programhoz csatlakozva olyan tanárok tanítottak, mint Ádám Jenő vagy Rajeczky Benjamin, aki például élő népzenei hallgattatott a diákokkal. A több mint tíz kiadást megért Énekes ABC, valamint Kodály Iskolai énekgyűjteménye népdalokat is tartalmazott. A háború után Jánosi Sándor (Jánosi András édesapja) tartott titokban, különböző lakásokban ének-, zene- és táncoktatást, Vass Lajos 1947-ben jelentette meg pásztorfurulyaiskoláját, amelyhez maga Kodály írt előszót. A hatvanas-hetvenes években jelentek meg Béres János népdalokra alapozó furulyatanítást célzó kiadványai. Gyökeres változást hozott a hetvenes évek elején elindult táncmozgalom, melynek keretében lelkes fiatalok tanultak intenzíven hangszeres népzenei, szakmai irányításukba pedig olyan kiváló folklorikusok kapcsolódtak be, mint Vargyas Lajos, Olsvai Imre és Martin György. A népi hangszeres zenetanulás azonban a hivatalos oktatási kereteken kívül, különböző szervezett tanfolyamokon történt. Az első állami zeneiskolai tanítás 1975/76-ban indult meg az Óbudai Zeneiskolában Till Ottó zeneiskolai igazgató segítségével, Béres János irányítása alatt. Jelenleg az ének-zene szakhoz kapcsolódóan a Nyíregyházi Besenyei György Tanárképző Főiskolán folyik a kilencvenes évek eleje óta népzenei tanárképzés. Napjainkban országwide számos zeneiskolában (több, mint nyolcvan intézményben) oktatnak autentikus népdaléneklést vagy hangszerjátékot alapfokon és az utóbbi években több helyen (Székesfehérvár, Miskolc, Vác, Nyíregyháza, Békéscsaba), zenei szakközépiskolai keretben középfokon is beindult a képzés. Eredményességét és népszerűségét jelzi, hogy idén, 2006-ban megrendezték a Zeneművészeti Szakközépiskolák I. országos népzenei versenyt, mely sikeres volt. Az új rendszerű érettségiben már többen érettségiztek népzeneből és jövőre is vannak jelentkezők. Igény van tehát a folytatásra, sokan szeretnék befejezni felsőfokon, amit középfokon elkezdtek.

Részben a korábbi kezdeményezések nyomán a Zeneakadémia rektora, Dr. Batta András a művészeti felsőoktatás átalakítása és a Bartók és Kodály évfordulók kapcsán lehetőséget látott az önálló hangszeres és énekes népzeneiskolák beindítására, erőteljes elméleti oktatással bővítve a gyakorlati stúdiókat.

Következzen néhány szempont a képzés jogosultságával és céljával kapcsolatban. Elméleti szinten nyilvánvaló, hogy más zenei jelenségekhez, és más területek tradicionális és népzenejéhez hasonlóan a Kárpát-medence hangszeres és énekes népi hagyományá-

nak zenei anyaga tanítható és megtanulható. Gyakorlatban azért megfogalmazódnak kételyek és aggodalmak – valljuk meg, nem teljesen alaptalanul, amelyek az autentikus népzene sajátosságából adódnak. Ezek közül is talán a legfontosabb, hogy ki képes, de talán inkább úgy kellene fogalmaznom, ki jogosult arra, hogy megszólaltassa ezt a zenét. Mielőtt megadnánk a legkézenfekvőbb választ, hogy a külvilágtól viszonylag elzárt közösségnek a képviselője, mely közösségben a zenei nyelv a dallamok gazdag variánsképződése mellett generációról generációra öröklődött színhagyományos módon, érdemes a kérdés mögött meghúzódó hitelesség fogalmára, annak összetett voltára utalnunk. Bartók „A hangszeres zene folklórja Magyarországon” című, 1911-ben megjelent tanulmányában így írt: „Természetesen csak népies hangszereken előadott, parasztközéletről származó zene érdekel bennünket. Népies hangszereknek vesszük általában véve azokat, melyeket falun maguk a parasztok készítenek, anélkül, hogy valamilyen mesterséges gyári hangszert utánoznának.” Egy másik, szintén 1911-es cikkében, „A magyar népi hangszerek” címűben pedig a hangszeres közjátékokkal kapcsolatban jegyzi meg: „Hasonló dolgot észleltem Köröstárkányon (Bihar megyei magyar sziget). Ott a falu magyar (nem cigány!) hegedűse az egyes (szöveges) nóták közé [...] közjátékot ékelt.” Az elhangzottak szerint tehát magyar hangszeres népzene esetében a parasztember által a maga fabrikálta hangszereken megszólaltatott darabot tekinthetjük hitelesnek. Jó húsz évvel később, az 1935-ben megjelent Miért és hogyan gyűjtsünk népzenei című tanulmányában ezt olvassuk: „Hangszeres zene gyűjtésénél inkább tekinthetünk el a helyszíni lejegyzéstől; [...], mert a hangszeres – rendszeren – „hivatásos” muzsikusként általában véve sokkal biztosabbak a dolgukban, tehát alig hibáznak.” Lajtha 40-es évekbeli és az elmúlt 3-4 évtized hangszeres gyűjtései azt mutatják, hogy a falvak hivatásos zenészei zömmel cigányok voltak, nem parasztemberek. A falusi zenészbandák meghatározó hangszere pedig a „mesterséges gyári” hegedű. A hivatásos zenész, aki legtöbbször muzsikusként származott, gyerekkorától kezdve tanulta a megélhetést biztosító zenei szolgáltatást, környezetének teljes repertoárját. Ennek következtében általában hitelesebb közvetítője egy közösség hangszeres hagyományának, mint a zenélés gyakorlatát saját kedvtelésből elleső, illetve azt művelő „amatőr” parasztember. És akkor még nem beszéltünk a dallamok használatáról, szerepéről a hagyományban, a gyűjtések sokszor kérdéses néprajzi hitelességéről, valamint a hiteles előadásról és játékmódról, alkalmazott technikákról, amelyeknek nem egyszer stílusmeghatározó szerepük van. Egészen bizonyos, hogy ha a történelmi és műzene el-sajátíthatósága és oktathatósága tekintetében is a hitelesség ilyen komplex elvárásával léptek volna fel elődeink, akkor zeneéletünk ma jóval szegényebb lenne.

Tény, hogy a népzene életkörülményei jelentősen megváltoztak, aktív, virulens korszaka lezárulóban van, de tradicionális zeneként repertoárja, előadói gyakorlata nem csak archívumokban, hanem a zenei gyakorlatban is megőrzendő. Ráadásul még teljes mértékben ismerjük, hogyan szólt, hogyan szólaltatták meg (ellentétben sok más zenei kincsünkkel!). Jelenleg jó néhány olyan zenész van a revival mozgalomban, akik a hagyományos módon, hosszú időt az adott zenéssel a helyszínen eltöltve tanultak muzsikálni. A még fellelhető autentikus zenészek, énekesek kívül az ő tudásukra

kell építsen a képzés. Az elmúlt évtizedek megmutatták, hogy a fiatal generációk éppen a hangszeres népzene révén kerültek kapcsolatba az emberöltőkön át való csiszolódás révén értékes, zenei stílusrétegekben gazdag szórakoztató zenével, amelyet egyben a sajátjuknak is éreznek. Hasonlóan Földünk biológiai sokszínűségéhez, globalizálódó világunkban a kulturális sokszínűség megtartása, helyi kultúrák megőrzése önmagában érték. Ugyanakkor a magyarországi revival mozgalmon belül a hivatalos képzés töredezettsége, illetve nem elégséges kapacitása miatt megfigyelhető az elméleti ismeretek hiánya, ami általában dilettáns, rosszabb esetben áltudományos nézetek elterjedését segíti. A népzeneészeknek az oktatási rendszerben is biztosítani kell a széles körű zenei műveltség megszerzését. Az alsó- és középfokú intézményekben megfelelő gyakorlati és elméleti tudás birtokában lévő, képzett tanároknak kell a népzene oktatni. A képzésnek az egyik kiemelt célja, hogy akik végeznek, tudják, hogy mi az autentikus népzene, és ne képzeljék

LISZT FERENC ZENEMŰVÉSZETI EGYETEM FELVÉTELI KÖVETELMÉNYEK NÉPZENE (népi ének, népi hangszerek) SZAKIRÁNY

Jelentkezési határidő: 2007. február 15.

Hangszeres, énekes tudás

A./ Két tájegység (két különböző fő dialektusterületről) népzenei anyagának stílusművelés megismerésének vizsgálata. Az összeállítás különböző stílusú és műfajú tételeket tartalmazzon max. 10 percen belül. A felvételiző készítsen műsorlapot, amelyet meghallgatása előtt átad a vizsgabizottságnak. Az előadás(ok)hoz szükséges közreműködőkről a felvételizőnek kell gondoskodnia!

B./ Népzenei repertoárismeret a Magyar népzene I-III (szerk. Rajeczky Benjámin, Hungaroton) és a Magyar Népzenei Antológia hangzó kiadványok anyagából (a kiadványok leírása elérhető a www.zti.hu honlap nyitóoldalon az „ONLINE adatbázisok” hivatkozásra kattintva)

Elméleti ismeretek

Szolfézs:

- közép nehézségű mű lapról éneklése
- hangközök, hangsorok, alaphangzatok ismerete, hallás utáni felismerése, éneklése
- diktálás: zongorán (két szólamú klasszikus vagy egyszólamú XX. századi zenei idézet)
- hangfelvételtől (hangszeres egyszólamú népzenei részlet)

Zeneelmélet:

- a klasszikus összhangzattan alapjainak ismerete, egyszerűbb összhangzattani menetek játszása zongorán diktálás után és hallás utáni felismerése

Népzeneelmélet:

- a magyar népzene alapjainak ismerete
- Írásbeli teszt a magyar népzene stílusai, műfajai, történeti vonatkozásai, tánc és zene kapcsolata témakörben az alábbi irodalmak alapján:
- Kodály Zoltán: *A magyar népzene* (Vargyas Lajos példatárával) Budapest, 2003 (15. kiadás)
- Bartók Béla: *A magyar népdal*, Budapest, 1924 (Bartók Béla írásai 5., Budapest, 1990)
- Magyar Nagylexikon „magyar népzene” szócikke
- Sebő Ferenc: *Népzenei olvasókönyv*, Budapest, 1997 (2. kiadás)
- Sárosi Bálint: *Hangszerek a magyar néphagyományban*, Budapest, 2003
- Paksa Katalin: *Magyar népzene-történet*, Budapest, 1999
- Magyar néptánc-hagyományok (szerk.: Lelkes Lajos), Budapest, 1995 (2. reprint kiadás)

Kötelező zongora

Két darab megszólaltatása (az egyik J. S. Bachtól, a másik klasszikus vagy romantikus szerzőtől)

magukat parasztkultúrabeli jelenségnek, hanem e kultúra szakembereinek, szakterületükön biztosan tájékozódó, tudatos zenészeknek, tanároknak.

A népzeneészképzés – már akkreditált – hároméves alapképzése (batchelor) négy szakirányból, az énekesből, népi vonósából, népi pengetős-húrosból és népi fúvósából áll össze. A gyakorlati képzésben az egyes területek, tájegységek népzenei anyagának tanítása-akor azok legjobb ismerőit (ha lehet még, autentikus zenészeket), előadóit hívjuk meg kurzust tartani. Minden egyes szakiránynak megvan a maga felelőse, aki a tanterv szerinti oktatásért felel. Maguk a tantárgyak négy csoportba sorolhatók, úgymint:

Alapozó ismeretek – filozófia, esztétika, etika, művelődési ismeretek, általános zene-történet, magyar zene-történet, műismeretek (hangverseny-, operalátogatás) és akusztika; ezek a Zeneakadémián minden hallgatóra egységesen vonatkoznak

Általános szakmai ismeretek – klasszikus zeneelmélet, szolfézs, népzeneelmélet, lejegyzési gyakorlat, néptánc gyakorlat, zongora kötelező, zenekari gyakorlat

Differenciált szakmai ismeretek – hangszeres, énekes főtárgy (az utóbbihoz társul még hangképzés, hangegészség-tan és beszédgyakorlat), repertoárismeret, magyar népzene, rokon- és szomszédnépek zenéje, folklórelmélet, népzenei előadói gyakorlat

Fakultatív tárgyak – többek között népzene és műzene kapcsolata, népzenei mozgalmak, népzene gyűjtése és archiválása

A szak főtárgy-tervét úgy állítottuk össze, hogy a képzés a lehető legrugalmasabban tudjon megfelelni a hallgatói igényeknek, a jelentkezők hangszerismeretének, tudásának. Ezért a hangszeres szakirányokon belül több olyan hangszer oktatását is el tudjuk látni (óraadó tanárokkal), amelyekre nem biztos, hogy minden évben lesz megfelelő szintű tudással rendelkező jelentkező és felvehető hallgató, de így nagy valószínűséggel biztosítható, hogy mind a három hangszeres szakirányra tudunk majd diákokat felvenni (egyik évben például cimbalmost, a másik évben tekerőjátékost stb.).

Mint a felsorolásból is látható, az elméleti tárgyak jelentős szerepet kapnak a képzésben, melynek két oka is van. Egyrészt a már említett elméleti ismeretek hiánya a magyarországi revival mozgalmon belül, másrészt az, hogy a hároméves alapképzést kétéves tanári mesterképzés követi, amelyben a magyar és nemzetközi etnomuzikológiai kutatások egy-egy részterületének tárgyalásához, megértéséhez elengedhetetlen az alapos elméleti tudás. Távlatosan az etnomuzikológus MSc mesterképzés lehetősége is felvetődhet. Határozott szándékunk, hogy az alapképzésre épülő kétéves tanári mesterképzésen a hallgatók első kézből, maguktól a tudományág képviselőitől ismerjék meg a magyar népzene-tudomány elmúlt időszakának legfontosabb eredményeit.

A szakon a gyakorlati hangszeres-énekes oktatásban a népzenei közéletből jól ismert és elismert személyek vesznek részt – akiknek többsége zenei vonatkozású diplomával is rendelkezik – mint Árendás Péter, Balogh Kálmán, Balogh Sándor, Borbély Mihály, Eredics Gábor, Halmos Béla, Jánosi András, Juhász Zoltán, Kobzos Kiss Tamás, Sebő Ferenc, Vakler Anna. Az alapképzésben az elméleti tárgyak oktatását Pávai István, Tari Lujza, Sándor Ildikó, Sipos János, Felföldi László, Ferenczi Ilona és Richter Pál látják el.

A képzést támogatja a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete és a Hagyományok Háza, biztosítva az oktatás elméleti tudásanyagának háttérbázisát, s egyben a hallgatók bemutatkozási, gyakorlási lehetőségét.

Célunk, hogy mi legyünk azok, akik a népzene-t komplex módon, a legjobban tanítják térségünkben, akikhez érdemes eljönni a tudományunkért. Mindnyájunknak éreznünk kell azt a felelősséget, melyet országunk egyetlen igazi zenei egyetemének híre és múltja ró ránk.

Városi zenész – paraszti életmóddal

Beszélgetés Kovács Ferencsel, a Magony Vonósok alapítójával

Bort készít, kenyeret süt, kemencét épít, maga készíti a bútorait a maga kovácsolta szerszámokkal, kendőzik – és zenél. Kovács Ferenc hegedűn és trombitán játszik, s ha kell, ütőhangszereken is, több zenekarnak is tagja, s a legjobb muzikusokkal zenél együtt. Szerzőként már jó ideje a saját zeneiségének kialakításán fáradozik, s úgy véli, ez a folyamat még eltart egy darabig.

– Az egyik koncertlemezeden is hallható, hogy a művészeti indíttatást megkaptad odabaza...

– Természetesen, ugyanis művészcsaládból származom. Édesanyám, Magony Ida, festő, édesapám, Kovács Ferenc, pedig szobrász. A zene szeretete is családi vonás. Nagypapámnak, Magony Imrének a felmenői paraszzenészek voltak, ő maga is hegedült, brácsázott és bőgőzött, zenekara is volt. Bihar és Békés megyéből származik a családomnak ezen ága, a nagypapám is az Alföldön élt. Később már csak húzatta a cigánnyal a nótát, ezt nagyon szerette. Utolsó éveit viszont Pilismaróton töltötte. Édesapám zongorázott, orgonázott, citerázott, s kántorképzőt is végzett. Őrzöm azt a citerát, amelyet maga készített egyetlen nap alatt, hogy legyen min játszania az esti mulatságon. Mindemellett az egyik testvérem immár vagy nyolc éve brácsázik Kuala Lumpurban, a Maláj Szimfonikus Zenekarban. A másik testvérem csellózott, de most már ötvös iparművész.

– S neked miként alakult a zenei pályád?

– Először zongorázni és hegedülni tanultam, majd trombitálni. Budapesten születtem, de minden nyarat vidéken töltöttem. Részben tanyákon, vízközelben, részben he-

gyek között a nagypapámnál. Így aztán jártam a vizeket meg a hegyeket. Az utóbbit annak köszönhettem, hogy nagypapám akkor már Pilismaróton élt. Termelőszövetkezetben dolgozott, ő hajtotta a lovakat, mert mint általában a magyar parasztemberek, nagypapám értett hozzájuk a legjobban. Tizenkét éves koromtól minden nyáron dolgoztam, hogy szerezzek magamnak egy kis keresetet. Kertészetben, erdészetben, téglagyárban is megfordultam, így sok mindent megtanultam.

Tizenéves koromban a Divatcsarnokkal szemben lévő VI. kerületi zeneiskolában tanultam zongorázni – ez az alaphangszer –, de egy idő után átkéredzkedtem hegedűre. A zongoratanárunk ugyanis kokit adott, a hajunkat húzta, ha félreütöttünk. Ám nem sikerült megutáltatnia velem a zongorát, ma is nagyon szeretem. Vinkovits Izabella lett a hegedűtanárom. Sokat tanultam a hegedűt, Bella néni nagyon jól tanított, de mellette gimnáziumba jártam, ráadásul rossz tanu-

Kovács Ferenc, Dresch Mihály,
Mákó Miklós, Grensó István
fotó: Grensó István

lő voltam. Így aztán Budai Sanyi cigányprímás tette helyre a játékomat – nevezetesen a kézfogásomat, vagyis a balkezemet – negyven éves koromban a Balogh Kálmán Gipsy Cimbalom Band-ben.

Az érettségi után felvételt nyertem a Liszt Ferenc Ének-Zene Tanárképző Főiskolára, trombita és szolfézs-énektanári szakokra. A diploma után a Postás Szimfonikus Zenekarban játszottam első trombitásként, majd a Népszínház Táncegyüttesének zenekarában trombitáltam.

Jött a katonaság, ahol több mint két esztendőt töltöttem el. A Honvéd Szimfonikus Zenekarban trombitáltam, ám előtte öt hónapon át börtönviselt fiatalokú cigányokkal építettem segédmunkásként a békásmegyeri lakótelepet. Berán István is ott katonáskodott akkor, csak magasabb beosztásban. Engem bosszúból helyeztek az építőszázadhoz, mert nem voltam hajlandó muzsikálni az ottani kultúrzezenekarban, hiszen már megkaptam a passzust, hogy várnak a honvéd szimfonikusoknál.

A leszereléssel kikerültem az életbe, s megalapítottam a Budapesti Ragtime Együttest, majd ebből többedmagammal kiválva a Budapest Ragtime Band-et, s 15 éven keresztül ebben a bandában játszottam. A legtöbb európai országban felléptünk, de az Egyesült Államokban is többször jártunk. Az Országos Rendezőiroda, az ORI döntött akkoriban a külföldre meghívott művészek kiutazásáról. Nagyon jó kapcsolatot kellett tartani kinti zenészekkel, koncertszervezőkkel, mert csak személyes invitálásra engedték ki a meghívottakat. Korábban pedig ez úgy zajlott, hogy az ORI gyakorta közölte, hogy a meghívott nem ér rá – ez persze nem volt igaz –, helyette mást küldenek, akinek futja erre az idejéből.

A ragtime mellett több mindent tartottam a tűzben, Szabados Györggyel is muzsikáltam, s két évig voltam a 180-as Csoport tagja. Írtam is nekik egy nótát, amit soha sem játszottak, de a *Tranzit* című lemezemen tavaly megjelent a Gramy Records

gondozásában. E CD-n Dresch Mihály is játszik a *Tranzit* együttes tagjaként, amelyet velem hoztam létre.

A Budapest Ragtime Band-nek Bajthala László volt az angol impresszáriója, az egykori Bajthala Trió vezetője, a híressé vált Cigánylány című szám szerzője. Ő ekkor már a Boney M zenekarában zongorázott. Egy alkalommal azzal állt elő, hogy „Ferikém, most mutatok neked valami szépet”. Mindig eltette a meg nem repedt pisztáciákat, mert azokat nehéz feltörni. Levitt egy parkba, s mondta, hogy nézzem meg, mi történik: „Odaadom a mókusoknak, elviszik, elássák, s valamikor kiássák és megeszik”. Mire közöltem vele: „Te átvered őket, gondolod, nem szeretik az emberi fogyasztásra alkalmas táplálékot”. Az egyik mókusnak odanyújtottam egy felhasadt héjú pisztáciát, az rátette a mellő lábát a kezemre, elvette, rögtön megette, s kérte a következőt. Akkor elhatároztam, hogy nem játszom többé angolszász muzsikát. Elegendem van már a más dolgaiból, magyar zenét szeretnék megszólaltatni. S elfogadtam Dresch Misi hívá-

sát a kvartettjébe – korábban is kért már arra, hogy lépjek be a zenekarába, csak akkor nem akartam otthagyni az együttesemet –, de Balogh Kálmán is hívott a Gipsy Cimbalom Band-be, s neki is igent mondtam.

S ekkor elkezdtem (elég későn) kialakítani a saját hangomat. Kapóra jött a Kovács Gerzson Péter táncossal megkezdett közös munka, amely szintén erre inspirált, s így kezdett körvonalazódni a Magony-stílus. Péter felkért, hogy írjak saját zenét a Profana című 45 perces táncjátékhoz, amelyet öt táncos adott elő. A zenét egyedül kellett eljátszanom. Hegedültem, s egy kicsit trombitáltam, de egy ütőházat is készítettem. Négy dimenziót kellett ugyanis megszólaltatni: a felsőbb világok, azaz a szellemvilág hangjait vaspajszerek adták, a föld feletti hangokat nemesfémek, a földi világ hangjait pléhlemezek, a föld alatti világét felidéző hangkeltők pedig fák gyökereiből készültek.

Balszerencsémre a bemutató előadás elején elszakadt a hegedűm e-húrja, de nem lehetett kiszállni a játékból azzal, hogy bosszánat, húrt kell cserélnem, addig várjanak

Budapest Ragtime Band

a táncosok, hanem, mintha mi sem történt volna, zökkenőmentesen folytatnom kellett a szólamot. Szerencsére sikerült három húron előadnom a muzsikát, de ehhez át kellett transzformálnom a játékomat. A második előadáson viszont lehangolódtam a hegedűm, míg végre a harmadik alkalommal már nem történt semmi gígszer.

Ezt követően 2001-ben elkészítettem a Magony című szólóalbumomat, amelyen hegedültem és énekeltem, s csak az énekes Németh Ferenc működött közre. Ez válaszó volt a zenei tevékenységem illetően, hiszen ez az album arról tanúskodik, hogy elkezdtem kialakítani és játszani a saját zeneiségemet. Persze ez a folyamat máig is tart, de időközben e CD-re alapozva kialakítottam a zenekaromat, s a második, dupla albumom már a Magony Vonósokkal jelent meg.

Elég sokat dolgoztam, egyre jobb muzsikusokkal kerültem kapcsolatba, de az önálló zenei törekvéseimet is érvényesíteni szerettem volna, s ezen a téren egy újabb állomást jelentett a Tranzit című táncdarab, majd az ebből készített lemez, amelyet Kovács Gerzson Péterrel valósítottam meg. Ennek zenéjéhez 25 éves száradt akácból készítettem egy nyolcvan kilós afrikai típusú xilofont, amelyet én szólaltattam meg. Több munkám is volt, amit Kovács Gerzson koreográfijához készítettem, a Sziklarajzok című zenémhez például szólótáncot járt.

Később a zenekart „Hatok” névre kereszteltük, ami egyúttal az idén tavasszal napvilágot látott, negyedik lemezem címe is. Az albumon fele részben Jancsó Zoltán barátom általam megzenésített versei hallhatók Vácsi Eszter énekével. Ő a filmrendező Mézáros Márta fia, s Jancsó Miklós fogadott gyermeke, tíz éve kendőzöm vele. Annak ellenére, hogy a Hatok verses-zenés műfajba sorolható, fő irányzata szabad fogalmazású

magyar zenére épül, vagyis folytattam ezt a vonalat. Már lassan egy esztendeje, hogy a Grammy kiadta a Hatokat, de a közreműködő zenészek annyira elfoglaltak, hogy azóta nem tudtuk összehozni a lemezbemutató koncertet, pedig kilenc időpontot is megadtam. Remélem, januárban megtarthatjuk a Kolombusz dzsesszhajón, vagy ha akkor zárva lesz ez a helyszín, akkor februárban. A Hatok című CD-n Dresch Mihály is játszik. Örömmel dolgozom vele, s szeretném ezt a kapcsolatot erősíteni, főként, hogy ma már csak ritkán játszom a kvartettjében. Mindemellett 2000 óta a Djabe zenekarnak is tagja vagyok, mint meghívott szólista, aki hegedűn és trombitán játszik. A hegedűjátékban persze jobban kidomborodik az egyéni hangvétel.

Úgy érzem, a zenei irányzatom a Pasa című kompozíciómban végre kiteljesedik. A mű most jelent meg a Grammy Records kiadásában, a Kovács Ferenc sorozat ötödik albumaként. Szabados György tiszteletére írtam, egy Sebő Ferenc által mutatott magyar régizenei témára.

S itt még nincs vége, mert Tóth Viktor, akivel már korábban is dolgoztam, hívott a triójába zenélni, s nagy sikert arattunk a győri Media Wawe fesztiválon. Jeszenszky György helyett a félig afroamerikai, félig indián származású világhírű dobos, Hamid Drake játszott velünk, s ezt a mai bebop stílusban előadott muzsikát a BMC adja majd ki. – *Ha már a Media Wawe fesztivált említed, az idei Kalácsa Folkfesztiválon két zenekarban, a Balogh Kálmán Gipsy Cimbalom Band és a Fellegini Klezmer Gipsy nevű formációkban is muzsikáltál, utóbbiban a 9. Zsidó Nyári Fesztivál keretében a Zeneakadémián is láthatott, hallhatott a közönség...*

– A klezmer terén volt már előéletem. A zenémbe és a játékomba is kezd beleivódnia a klezmer, mert nagyon érdekes zenét játszunk Joel Rubinnal, a híres New York-i klarinétossal. Az az igazság, hogy nagyobb érdeklődés mutatkozik a saját zeném iránt Hollandiában, ahol a Magony Vonósokkal szoktam turnézni, de New Yorkban is, ahol Joel Rubinnal játszom. Februárban utazunk Balogh Kálmánnal az Egyesült Államokba, ahol Joel Rubinnal és Pete Rusewskyvel fogunk koncertezni, s az én zenémet játszunk. Lesz benne magyar meg balkáni muzsika is, de mivel a stílusomba a klezmer is beleivódott, a New York-iak erre a zenére azt mondják majd, hogy klezmer, mi pedig azt, hogy moldvai. Sok moldvai klezmerzenész játszotta már azt a muzsikát, amit klezmernek hívunk. A kelet-európai zenei hatások egyvelegét az amerikaiak klezmerként aposztrofálják.

Odakinn kurzust is vezetünk majd Kálmánnal az egyik New York-i egyetemen, s én külön vonósokat is kértem, hogy ilyen összeállítású csapattal is foglalkozhassak, mint hegedűs, de egy dzsessz-zenekarral is fogunk dolgozni, ám e munkában viszont én trombitásként veszek részt. Érdeklí őket, hogy miként állt össze nálunk a folkzene a

dzsesszel, azaz hogyan jött létre a mai kultúrának ez a része. Van egy saját egyéni improvizatív módszerem, s erre szeretnék saját módszertant bemutatni, amit kidolgoztam. Képzeld el, hogy két hét alatt kell összeállnia egy olyan zenének, amit olyan muzikusok játszanak, akik nem olvasnak kottát. Az egyéni hangzás, valamint a következetes dallamszerkesztés és módszer zenéjét alkotjuk meg.

– *Gyakorta emlegeted az egyéni hangzást, a saját zenét...*

– A saját zeneiség kialakítása nagyon nehéz művelet. A legegyszerűbb a gyakorlás, de fel is kell készülni, önmagamat kell megalkotni, s olyat produkálni, amit zenének hívnak. Ugyanakkor én csak a legjobb muzikusokkal játszom, akik viszont rendkívül elfoglaltak. Azon gondolkodom, hogy talán kitűnő fiatal zenészeket kellene keresnem, akik most még jobban ráérnek. Ez elvileg megvalósíthatónak tűnik, hiszen Magyarországon nagyon sok kiváló muzikus található, ám gondot jelent, hogy kevés olyan ember létezik, akikben összeért a szabad zenei improvizáció, a dzsessz és a népzene. Az én zeném olyan, amire nem lehet azt mondani, hogy dzsesszes magyar vagy bartóki vonal vagy magyaros dzsessz, mert saját zene.

– *A zenélés mellett több mindennel foglalkozol, például boráskodsz is. Ez honnan jött?*

– Gyerekkorom óta paraszti életmódot is folytatok, Óbudán, a Testvérhegy alatt is, ahol lakom. Nem műparasztként élek, hiszen itt a saját búzám, a saját kukoricám a földekről, itt a saját malmom, amivel őrölök, s ebből a lisztből sütöm a kenyereket. Három kemence is van a házban, s amelyikben a kenyeret sütöm, azt Nikola Parov építette. Ráadásul ez hőlég-fűtésre is alkalmas, a meleg levegő több légrétegen száll fel belőle, s fűtik az emeleti helyiségeket. A légrétegek mint egy fa indái „nőnek ki a kemencéből”. A házat is magam építem, én raktam le a padlózatot, s a bútorainkat is én készítem, de a fafaragást is magam végzem magam kovácsolta szerszámmal, de ez hozzátartozik a paraszti életemhez, ami teljességet követel. Itt vár a cseresznyefa, amiből a konyhabútort és a falitékát készítem majd el, a kedves feleségem öröme.

Borászattal húsz éve foglalkozom, Abasáron található a Magony névre keresztelt szőlészetünk. Édesapám csak saját maga részére termelte a bort, én már a barátainak is készítek.

Persze a borászatban sem hagy nyugodni a kísérletező, az egyéniséget előtérbe helyező természetem, ehhez kapcsolódik egy mókás történet. Egy alkalommal meghívtam a barátaimat, mondván nekik, hogy összeházasítjuk Olivért a Gyöngyikével. Az egyik

barátom öltönyben, fehér ingben, nyakkenődösen érkezett meg, ráadásul a feleségét is magával hozta, aki ugyancsak kiöltözve érkezett. A férj ugyanis azt hitte, hogy esküvőre invitáltak. Igen csak meglepődtek, hogy népes, duhaj férfitársaságot találtak nálunk. A meghívás ugyanis arra szólt, hogy vizsgáljuk meg, lehet-e jó cuvée-t készíteni az Irsai Olivér és a Zalagyöngye párosításából. Összekevertük a két fajta bort, s kiderült, hogy annyira önálló karakterű, kiforrott állapotú egyéniségekről van szó, hogy nem illenek össze, értékeik külön-külön nyújtanak gasztronómiai élményt. Így a házasság nem köttetett meg.

Van olyan, aki kutyát tart, van, aki bort. Ám mint a kutyával, a borral is minden nap kell foglalkozni, hiszen a gondolatok közlekedéséért fogyasztjuk.

– *Ha már a gondolatoknál tartunk, megosztanád velünk az ars poeticádát?*

– A leglényegesebb, hogy életben kell tartanunk a saját környezetünket. Alapvetően fontos, hogy minden, a környezetünkben történő eseményt, s a munkánkat is folyamatosan értékelni kell, s jó irányba alakítani, hogy eltarthassuk a körülöttünk lévő világot. Én egész életemben gyilkoltam, pusztítottam, most már csak nevelek, ültetek, gyógyítok.

– *Gondolom, számodra a kendő is része ennek a filozófiának...*

– Természetesen. Már 11-12 esztendeje vezetek egy saját klubot, s december végén teljesítek egy öt danos vizsgát. A kard útjának a művészete mindannyiunk nevelésére szolgál, de a hangszereim megismerésében is komoly előnyöm származott belőle.

– *Említetted, hogy New Yorkban vagy Hollandiában jobban érdeklődnek a zenéd iránt, mint idehaza. Az Első Magyar Látványtár tavaly és idén is rendezett dzsesszhétvégét Tapolca-Diszelben, s mindkét alkalommal meghívott téged a Magony Vonósokkal, s a közönség nagy örömmel fogadta a muzikátokat. Miként értékeled ezt a rendezvényt?*

– Csodálatos emberek csodálatos kezdeményezéseként. Vörösváry Ákos és Gyökér Kinga olyan környezetet teremtettek és teremtenek a Látványtárnak otthont adó régi malomépület rendbehozatalával, a falu kemencéjének megépítésével, a benne süttött kenyérral és étellel, s a régi-új műalkotásokkal, amely ugyanolyan értékeket képvisel, amilyenek számomra is a legfontosabbak. S ezek harmonizálnak egymással, s a meghívott művészek, Dresch Mihályék, Grensó Istvánék, a Quartet B, a Dél-alföldi Szaxofonzenekar és a Magony Vonósok muzikájával is. Nagy szükség lenne arra, hogy szaporodjanak az ilyen események.

K. Tóth László

A Rákospalotai Szilas Néptánc Együttös Karácsonyi Műsora a Duna TV-ben

Az ünnepi előadást a Csokonai Művelődési Házban 2006. december 15-én a látható közönség. A műsort a Duna TV közvetíti az „Élő népzene” c. műsorában 2006. december 30-án, vasárnap 12:30-kor. A műsor ismétlésre kerül 2007. január 7-én, vasárnap, ugyanebben az időpontban.

Koreográfus: Albinovics Milán
Asszisztens: Tóth Gabriella

Zenészek:

Papp István „Gázsa” – primás
Orsós Tamás – brácsa
Balogh Kálmán – cimbalom
Bognár András – nagybőgő
Makó Péter – fúvós

Művészeti vezető: Molnár Sándor

* A Marczibányi Téri Művelődési Központ zenei programjai

*A Calcutta Trió Indiai Zeneklubja
január 8. és február 5., hétfő, 19 óra*

Az előadásokon a trió betekintést nyújt az indiai klasszikus zene rendszerébe, történetébe, szigorúan követve indiai mestereiket. A hangversenyt gyakran egészíti ki indiai film vetítése is, amely az indiai zene hangszereit, legnagyobb előadóit és India népeinek kultúráját mutatja be. A koncertek szünetében indiai teaház működik. Az együttös tagjai: Kozma András, Szalai Péter, Molnár András

*ÚJRA Guzsalyas táncház
január 3-tól szerdánként,
este 8-tól éjjel 1 óráig*

Moldvai és gyimesi csángó tánc és énektanítás, zenél a Somos, a Szigony és a Fanfara Complexa zenekar 8-tól 9-ig: Tánc tanítás Papp Eszter és Földi Lehel vezetésével
Belépő: 600 Ft

*Köketánc Gyermekektánc
1-7 éves korig,
vasárnaponként 10-től 12-ig*

Tánc- és énektanulás Sándor Ildikó, Halmos Kata, Prekler Katalin és moldvai zenét játszó muzikusok segítségével. Kézsműveskedés Forstner Krisztinával és Huszti Kingával.

Január 7.: Kecskés bál

Január 21.: Palacsintás bál

Február 4.: Mackó bál

Február 18.: Jelmezes farsangi bál

Kulcsár Ferenc és a Nagyenyed vidéki népzene

A MAGYARBECEI KULCSÁR FERENC BANDÁJA Nagyenyed vidéki magyar és román népzene

Saját népzene- és fotógyűjtéséből szerkesztette: Pávai István

Muzsikál:

Kulcsár Ferenc, prímás – Magyarbence (1920)

Bojin Florean, kontrás – Felenyed (1923)

Kardos Gheorghe, bőgős – Felenyed (1932)

A hangfelvételeket Nagyenyeden,

1993. december 26-án Pávai István készítette

Kiadja a Hagyományok Háza – 1011 Budapest, Corvin tér 8.

www.hagyomanyokhaza.hu

Felelős kiadó: Kelemen László • Borító: Perger László

Nagyenyed Erdélyben, a Küküllő torkolatától 15 kilométerre északra, a Maros jobb partjának síkján fekszik. Az Enyed vidéki kistáj a Maros mindkét oldaláról befutó kis patakok völgyeit, illetve a köztük lévő területeket foglalja magába. Ezen a tájon is éltek szép számmal cigányzenészek, a gyakori táncalkalmak miatt azonban több helybeli magyar ember is megtanult muzsikálni, s a zenélést mellékkeresetként évtizedekig művelte. Ilyen volt többek között a lőrincrévi Székely Zsiga, Molnár Zsiga, a magyarlapádi Sípos dinasztia mellett Szabó Sándor, Szilágyi András, a magyarbecsei Kulcsár Ferenc, Szabó „Bence” Dénes, Varga Dénes, Varga János és a Szánthó testvérek. Utóbbiak közül Feri és Gyuri hegedült és furulyázott is, János kontrázott, Jóska bőgőzött. A furulyát nem használták zenekarban, inkább csak a juhok mellett furulyáztak. A kontrát hegedűből alakították ki, egyenesre vágták a széket (húrtartó lábat), s ugyanúgy hangolták, mint a hegedűt, de elhagyták az e-húrt. Csak később ismerték meg a háromhúros kontrának a cigányzenészeknél gyakoribb, mélyhegedűből átalakított formáját, amelynek a-húrja a hegedű a'-húrjánál egy oktávval mélyebbre van hangolva. A hegedű hagyományos megnevezése Magyarbecében muzsika, a kontráé kontora, a bőgőé gordon, a vonóé pedig nyirentyü. Ha nem nagybőgő volt a bandában, hanem gordonka, azt kicsi gordonnak nevezték. A városiasabb hangszerneveket (brács, cselló stb.) egyébként mindegyik esetében ismerték.

Kulcsár Ferenc 1920-ban született Gyulafehérváron, de nem volt városi ember. Magyarbecsei magyar családból származott, sokáig ott lakott, ott tanult meg muzsikálni helybeli cigányzenészek-től. Ezek egyike volt Majla István, a „másikat így mondták, hogy Aradi [Pista], hogy felakasztotta a hegedűt a falra, s ott is szólott, o'án híres zenész vót ... Azt mondják, hogy foglalkozott ezekkel a lókupecekkel, lókupec vót. A lovat is mikó megpatkolták, visszafelé tették a patkót ... ezek a lótolvajok ... hogy gondolják, hogy çre [előre] mejen, s ő visszafelé ment.” A lókupecség miatt aztán börtönbe is került. Róla mesélték az öreg beceiek, hogy mikor szabaddulása után jött hazafelé, a falu határában a Nyergesen énekelte a „Nyisd ki rózsám ablakidat, Ereszd bé a galambodat” kezdetű kerservest, amit azóta is az ő nótájaként tartanak számon, legalábbis Szánthó Ferenc szerint, akinek mestere „Kulcsár Feri bácsi” volt. A

16 évvel fiatalabb tanítvány így emlékezett rá: „jó barátok vótunk, jó ember vót, aztá min' hívutt oda, gyere, ecsém mutassak”.

Kulcsár Ferenc rendszerint tudatosan magasabbra hangolta hegedűjét a normál hangolásnál, akár több hanggal is. Ezt esetenként olyan módon érte el, hogy a fogólapon a húrokat egy adott magasságnál átkötötte, s így az alapfekvés magasabbra helyeződött át. Máskor a hangzás erősítése céljából az e-húr megkettőzte. Az itt hallható felvételek esetében leggyakrabban az e' a' d' g' hangolást használja, ahol a legvastagabb húr van egy oktávval magasabbra hangolva. Első látásra úgy tűnhet, hogy ezek a hangolásmódok teljesen egyéni ötletek, pedig az 1960-as években még zengőhúros vonós hangszert is használtak Becében, amely alakja szerint sem tartozott a modern hegedűfélék családjába. Szócs István kolozsvári író erre vonatkozó adatot említ abban a levelében, amelyet Tánckísérő hangszerek című írásom megjelenése alkalmából küldött számomra (Igaz Szó, 1989/1. 73–79.): „Kb. 25 évvel ezelőtt egy télen, az Alsó-Fehér megyei Bece faluban, egy fonóban láttam ilyen hangszert. Kb. 25 cm széles, 40–45 hosszú lehetett, téglalap alakú, fekete szurtos, a legény úgy játszott rajta, mint általában a falusi brácsások, úgyszólván teljesen függőleges irányba húzogatta a vonót. Nagy zengés-zörgés kísérte a dallamot, nem számoltam meg, de több durva drót húrja volt, mint a citera rezgő húrjai, meghatározhatatlan hangolásúaknak tünnek.”

Enyed vidékén a hagyományos zenekar leggyakoribb összetétele hegedű-kontra-bőgő volt. Ez alkalmilag bővíthetett hangszerektől vagy más hangszerekkel, de ezeket az eseti hangszeregyütteseket a helyi szokásrend hosszú távon nem szentesítette. Arra a kérdésemre, hogy szoktak-e Becében két prímással muzsikálni, Szánthó Ferenc ezt felelte: „nem szeretek senkivel, nem tudok kottából muzsikálni” – utalva ezzel arra, hogy két prímás esetén már alkalmazkodni kell egymáshoz, nem lehet ugyanolyan szabadon, variáltan játszani, vagyis lerögzültebb lesz a zene, akár a kotta esetében.

Becében Kulcsár Ferenc is hosszú ideig ilyen hegedű-kontora-gordon összeállításban muzsikált a két Szánthó testvérrel: a kontorás Jánossal és a gordonos Józseffel. Az 1960-as években Nagyenyedre költözött, és évtizedekig felenyedi cigányzenészekkel játszott. Közülük többnyire Bojin Florean kontrással (született: 1923) és Kardos Gheorghe bőgőssel (született: 1932), akik az itt hallható felvételeken is kísérik. Bár mindketten ortodox vallású román cigányok, utóbbi nevét azért írtam magyarosan, hogy érzékeltessem annak kiejtését, hiszen viselője maga is magyarosan, magyar a-val ejti, vagyis olyan magánhangzóval, amelynek nincs megfelelője a román nyelvben, tehát minden bizonnyal magyarcigány család elrománosodott leszármazottja. Nekik egyébként Kulcsár Ferencen kívül „saját” felenyedi prímásaik is voltak: Ghiurcuța és

Roșca Iuliuș, akik romános nevük ellenére magyaroknak is muzsikáltak – Kulcsár Ferenc szerint „úgy, mint én”. Felenyed ma Nagyenyed városába beolvadt település, de száz évvel ezelőtt még önálló község volt, román, magyar és cigány lakossággal, falusias jelleggel, amit részben máig megőrzött. Kulcsár Ferenc felenyedi zenésztársai tehát korántsem városi zenészek, kísérletmódjuk is igen régies, kizárólag néhány dúrakkordból áll, akárcsak Erdély más hagyományhűbb területein.

Kulcsár Ferenc Alsó-Fehér megyén kívül nem muzsikált, azon belül is inkább Enyed vidékén, más néven az Erdélyi Hegyalja területén járt. A felvétel idején általa említett falvak – ahol gyakran muzsikált – a következők: Magyarbecse, Magyarlapád, Marosgombás, Alsókarácsonfalva, Búzásbocsárd, Lőrincréve, Vajasad – utóbbi háromban románoknak is. Ezen kívül Vadverem, Fugad, Asszonynépe jutott eszébe, ahová románok is hívták, s Balászfalvára is „egyszer”. Szászoknak, cigányoknak nem muzsikált, „nem volt szükség”, ezért az ő repertoárjukat nem ismerte.

Kulcsár Ferenc ifjabb korában Enyed vidékén a hagyomány korábbi állapota még nem virágozott el. A táncrend a virtuóz férfitáncal, a pontozóval kezdődött. Ezt követte a lassú vagy öreges pontozó, amelyet már többnyire énekelhető dallamokra jártak, s aki nem akart pontozni, az öreges nevű páros táncot járta rá. A kettő között zenében csak annyi a különbség, hogy a pontozás ideje alatt a dallam figurációi a tánc karakterének megfelelően ritmikusabbak, tagoltabbak. Az öregest néha öreges csárdásnak is nevezik, hiszen a csárdás zenéjére is lényegében ugyanezt táncolják kissé gyorsabban. A ciklust a szapora nevű gyors forgós páros zárja. Ezeknek a Kulcsár által használt táncneveknek helyenként számos más alkalmi változatai is előfordulnak, mindkét pontozót nevezték például csürdögölőnek is. Felvételeinken a táncok mellett más műfajokból is nyújtunk ízelítőt: katonanótákból, keservesből és menyasszonykísérőből. Utóbbi itt használt dallamai más vidékeken a verbunk nevű férfitáncot kísérik.

A román táncrend kezdő férfitánca a haidău, amit a jártatos jellegű de purtat, a forgató karakterű ínvártita és a gyors ciklus-záró zdrăncănița – más néven hațegana követ. Utóbbi dallamkészletben és táncanyagában majdnem teljesen megegyezik a magyar szaporával. Ugyanílyen dallamegyezés fordul elő a keservesek – románul

de jale – műfajában is, eltérő nyelvű szöveggel. Az első három román tánc között nem éles zeneileg a különbség. Gyakran a páros tánc alatt is kiengedve párjukat figurázásba kezdenek a férfiak. Ezt nevezik de ponturinak, de az is természetes, hogy gyakran ez az elnevezés a haidău szinonimája. A román menyasszonykísérő dallama szintén magyar vonatkozású: arról a „pávodallamnak” nevezett ereszkedő kvintváltó típusról van szó, amely a magyar nyelvterület egészén elterjedt, s amelynek keleti kapcsolatai is ismertek. A románok erre a dallamra vonulnak az utcán kiáltozva a menyasszonnyal, s ezt használják táncszavak kiáltására akkor is, amikor a násznagyokhoz viszik a lakodalmi sült tyúkot.

A kissé északabbra eső rokon vidéken, a Száraz-Vám völgyében Kulcsár nem muzsikált. Járt viszont egyszer a Száraz-Vám völgyi Szentbenedeken egy lakodalomban, s ott hallotta a lassú pontozó ottani változatának, a szegényesnek egyik dallamát. Enyed vidékén azonban nem játszotta, csak a saját kedvére tanulta meg. Felesége – leánykori nevén Farkas Anikó – magyarlapádi születésű. Leánytestvére, Farkas Sára férje, Fülöp István Hariból származik. A Farkas lányok édesapja a „Száraz-Vámnál”, egy báró Háporton melletti tanyáján volt béres „a régi világban” (a második világháború előtt), ott ismerkedett meg Fülöp István Farkas Sárával. Az uradalmi munka gyakran arra is alkalmat adott, hogy az újabb dallamok egyik vidékről a másikra átterjedjenek.

„Székely nótaként” maradt meg Kulcsár Ferenc emlékezetében az a dallam, amit egy Magyarbecében szolgáló, székelyföldi származású csendőrorrmestertől tanult, annak „fütyörelése” nyomán. Ennek bemutatását a lemezen azért tartom szükségesnek, hogy bepillantást nyerhessünk abba a folyamatba is, ahogyan egy vidék zenéjébe bekerülhetnek akár távolabbi tájak dallamai. A dallam egyébként a Közép-Maros vidéki román vonulós párostáncok, a putatak dallamai közt is megtalálható, amelyek egy részét a cigányok is kedvelik – ha nem is táncolják, szívesen énekelnek rájuk, tehát asztali nótaként használják. Mivel ez a dallam kimondottan székely zeneként a Székelyföldről eddig nem került elő, talán célszerűbb lenne ez esetben inkább székelyföldi cigány dallamról beszélni. Ezzel együtt maga a dallamvonal jól beilleszkedik a magyar népdaltípusok rendjébe, ahol számos rokona megtalálható.

Pávai István

A Negyedik Országos Öregtáncos Találkozó után

Csepeli Munkásotthon, 2006. december 2.

A Csepeli Munkásotthon adott ez alkalommal is helyet (2006. december 2-án) annak a találkozóknak, melyen most 14 együttes mintegy 400 táncos résztvevője hozta el korábbi vagy éppen új műsoranyagát. Ezen együttesek törzslétszámát még mindig a gyári és vállalati, szakszervezeti csoportok továbbélése biztosítja, s új formációban, s tagságuk átlagos életkora ötven év. Kisebb számban már megjelentek olyan csoportosulások is, akik nem ilyen háttérrel vannak a csoportban, hanem egyesületek formájában; idős korukban jutnak hozzá a tánc élményéhez, s a táncos közösséghez, mert fiatalabb korukban nem volt rá lehetőségük. Érzik, hogy az érzellemmel telített mozgás oldja a mindennapos feszültséget, s az egészséget is jobban karban tartja.

A színházi fellépés nem azonos az egyszerű szórakozással, mert magasabb figyelmet és figyelmet kíván. Ennek az országos találkozónak az alapja, kezdeménye hatvan évvel ezelőtt született, s a Nagybudapesti Munkás-kulturális Szövetség hívta létre 1946 őszén olyan célkitűzéssel, hogy a jelentkező munkás-csoportosulások számára versenyt hirdetett 1947 áprilisára.

A sors úgy hozta, hogy a ruggyantagyár (közismertebb nevén: gumigyár) a Budapestről távozó Molnár István megbízása he-

lyett a szerzőt kérte fel a feladat elvégzésére. A 12-14 páros (munkásfiúk és lányok) hétényolc hónapi heti három alkalommal történt két-három órás előkészítéssel zenekíséret nélkül nyolc párra lefogyva a „huszárverbunkot és csárdást” tanulták meg olyan magas szinten, hogy a versenyt nagydíjjal (hatalmas ezüstkupával) erősítették meg, s a csoportot kivitték még abban az évben az I. Prágai Világifjúsági Találkozóra, ahol a közönség úgy ítélte meg, hogy a ruggyantás munkáscsoport sikerét csak a Mojszejev együttes múlta felül. Mindezek következtében gomba módra szaporodtak a hazai néptáncos csoportok, mert a vállalatok támogatást nyújtottak hozzá. A most is működő csoportok háromnegyed részének megalakulása ezekbe az időkbe nyúlik vissza.

E negyedik sikeres találkozó, melyet Toperczer Attila villamosmérnök és Zsíros Éva, a Munkásotthon munkatársa és az ott működő csoport vezetője szervezett meg, vajon milyen új gondolatokat és felismeréseket hozott létre? Ezt a célkitűzést kísérel meg a most következő írás összefoglalni.

1. A két ember személyes kezdeményezése, ami nem a hivatásos együttesek vagy egyéb mozgalmi kezdemény keretein belül működik, milyen közösségi igényt elégít ki, s vajon nem érdemelne-e nagyobb figyelmet az állami kulturális irányítás számára? Ezt a kérdést két évvel ezelőtt is feltettem, de senki sem reagált rá. Talán a jövő év mindenképpen kiemelkedő ünnepi eseményétől nagyobb figyelmet remélhetünk.

2. Az 50 év körüli tagokból álló mai csoportosulások korábbi, nemes magatartási hagyományokat éltetnek, ami nagy hiánya a hivatásos együttesek férfioladali kultúrájának.

3. Megfigyelhető volt a színpad terének és a koreográfiai időarányoknak színvonalasabb használata.

4. Hosszú idő után először lehetett igényesen megfogalmazott verbunkos táncot látni jó előadásban.

5. Eddig nem ismert koreográfus nevek tűntek föl, ami reményt keltő a jövőt illetően. Remélhetőleg nem fogják azt a hibát elkövetni, amit elődeik: a színház kultúrájának a minél hamarábbi megismerését és el-sajátítását. A Hagyományok Házának épületében még Rábai Miklós vésette kőbe: „A hagyományt nem úgy kell őrizni, mint a poszt – azaz az ór – a löportornyot, hanem úgy, mint a Vesza szüzek a tüzet” – mindig éleszteni kell!

6. A nyitó Sárközi táncszvit mind az alkotók, mind az előadók nagy-nagy szeretete-

tével és akarásával készült, szép felütése volt az egész műsorfolyamnak.

7. A román táncok térbe helyezése Stoller Antal koreográfiájában megemelte a táncok előadásának színvonalas, és a táncosok lábára készített előadásának erejét.

8. Viszonylag számos szabolcsi-nyírségi táncot láttunk különböző előadásban. Ne a filmen látható táncos előadást próbáljuk utánózni, hanem kíséreljük meg a zene hangulatát átérezni, s a mozdulat eleganciáját, méltóságát kifejezni, és nem a filmen látott előadó saját külsőségeit utánózni.

9. Korábbi alkotók sikeres munkái számos esetben kerültek felhasználásra, ami nemcsak kötelességünk, hanem a korábbi örömök megismétlése megújíthatja a tánc-csal kapcsolatos érzelmeinket. A tánc, ne felejtjük: a pillanat művészete, ami nehezen ismételtető meg.

10. Volt néhány teljesen új gondolat a harangok használatával és vallásos énekek éneklésével.

11. Néha zavaró volt a kísérő zenekar indokolatlan tempóemelése. Általában megfigyelhető volt a zene és tánc összhangja, némi esetben viszont a táncosok nem bírták tartani a zenei tempót. Főleg a nyírségi táncoknál lehetett érzékelni a zenekarok kevesebb próbalehetőségét.

12. Másik, nem kellően kigyakorolt volt a bátoi táncok tercelt előadása, ami részben idegenszerűen hatott, talán a délszláv hatás mássága miatt próbálkoztak vele. De ez nagyon idegen a magyar megszólaláságtól. Azt sem könnyű szépen énekelni!

13. Ez az „öregtáncos” mozgalom nem azonos az 1970 körül állami támogatással megvalósított „eredeti táncok” mozgalommal, amely saját magának állított korlátokat, s emiatt évtizedek óta egyhelyben topog.

14. Ennek ellenére itt is megjelent nagyon szépen előadott „Györgyfalvai legényes”, de említhetném például a Buzai táncokat is, amelyek bemutatása hasonlóan jól sikerült.

Sajnos az összejövetel szervezete eddig nem tudott érdemi alkalmat találni szakmai megbeszélésre, ami további fejlődési lehetőséget biztosíthatna. Ez a feladat egyelőre támogatás nélkül nem megoldható.

A Csepeli Munkásotthonban rendezett esemény azonban fontos, újabb állomása volt az eddig két évenként sikerrel bemutatott műsoroknak, a 14 résztvevő csoportnak és 400-as összlétszámú táncos összejövetelnek.

Falvay Károly

PRO FOLK

HANGSZEREK, TOKOK,
KELLÉKEK, JAVÍTÁS

Népzenei CD-k teljes választéka

ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY

Cím: 1074 Budapest, Dohány u. 84.
(bejárat az Almássy utcából)

Nyitva: 10-17h, pénteken 10-14h

Tel.: 06.30.9549-903

Tel./fax: 351-3341

E-mail: profolk@tla.hu

Honlap: www.datanet.hu/profolk-bt

A népzenei feldolgozásokról – II.

Mint már dolgozatomban előző fejezetében említettem, fő témánk a hetvenes évek elején indult népzenei mozgalom és az abból sarjadó világzene fontosabb irányzatainak bemutatása és elemzése. Nem tisztem tehát, hogy a rendszerben feltüntetett népi ihletésű magyar műzene teljes, több évszázados vonulatát bemutassam (lásd az előző részben közölt táblázatot). Így csak érintőlegesen ejtek szót azokról a XX. századi komolyzenei törekvésekről is, amelyek jórészt Bartók, Kodály és tanítványaik, valamint a kortárs zeneszerzők munkáit jellemzik. Nem foglalkozom a szórakoztató-vendéglátó zene máig élő, napjainkban megújuló, cigányzenészek által játszott népies műdallal és magyarnótával sem, csak ha az összefüggések láttatása miatt elkerülhetetlen. Egyébként hasznos lenne, ha e műfajok változásairól, tendenciáiról is legalább időnként számot adnának a szakemberek. Szerintem a zene- és művelődéstörténet egyik adóssága a parasztzeneben gyökerező magyar műzene '45 után eltelt hat évtizedének vizsgálata.

Hogy a fiatalok is képben legyenek a hazai világzene megszületésének körülményeit illetően, legegyszerűbben talán érdemes áttekintnünk azokat a motivációkat, amelyek a hatvanas évek végén kiváltották bennünk azt az igényt, hogy akkori tizen-huszonévesekként a népi kultúrával, s azon belül többen a parasztzenevel kezdjünk foglalkozni. Tömegesen és olyan intenzitással, amire addig sosem volt példa. Az egyetemek néprajz tanszékei zsúfolásig megteltek, Panyiga, Éri Pityu, Kovács Kati, Lammel Panka, Zelnik Jóska, Vincze Zsuzsi meg jómagam egymásnak adtuk a kilincset és a jegyzeteket. Vajon miféle dolgok generálhattak ekkora érdeklődést? Megpróbálom ezeket a társadalmi, politikai és kulturális tényezőket röviden összefoglalni úgy, hogy közben történetben is érzékeltessem a folyamatokat.

Az 1956-os forradalom majd' egy évtizedig tartó, kegyetlen megtorlása után a kádári hatalom a 60-as évek végére lazított valamiképp a kommunista ideológia számonkérésén. Volt ugyan beszerzés és besúgás, de a „téglákat” már egyik oldalon sem vették olyan komolyan, mint azelőtt. Enyhítettek a „pártfegyelmet” is, már nem volt kötelező a KISZ-tagság sem. A társadalom fontos rétegei és csoportjai – leginkább az értelmiség és a diákság – mindinkább „kettős (egy otthoni és egy házon kívüli, mímelte) világnézettel” próbáltak lavírozni ebben a közegben. A korszak jellemzője volt, hogy már járhattunk amerikai farmerben (mindannyiunk legnagyobb álma egy originál Levi's vagy Wrangler gatyá volt), megszűnt a luxemburgi rádió zavarása, és megszületett közben a magyar nyelvű beatzene. Nálunk a Rákóczi Gimnázium szalagvatóin rendszeresen a Kex együttes játszott. A „Hej tulipán” dallamára Baksa Soós által énekelt „Nincsen apám” vers vagy „A hetedik”, de a „Zöldsárga” című saját dala közben is szinte mindannyi-

an padlóra kerültünk. Frenetikus hatásuk volt a szövegeknek és a népies hangvételnek, s így együtt, egy új kontextusban olyan lázító üzenetük, hogy a botrány elkerülése végett mindig valami lagymatag tánczene közé bugyolálta a zenekar ezeket a nótákat. Akkori kedvenceink, a beat nyugati feltalálói és legtehetségesebb bandái is (Beatles, Rolling Stones) már kezdettől fogva használtak népzenei elemeket slágereikben. Jelentős volt az angolszász népzene, később a keleti zenekultúrák vagy az afrikai arab zene hatása dalaikra. Paul McCartney-t az ír, skót, Lennont és Georg Harrison-t az indiai Ravi Shankar, a sztonszos Brian Jones-t pedig a marokkói népzene ihlette meg többször. Mindezt mi párezer kilométerrel tőlük, azonnal vettük. Itthon a Tolcsvay testvérpár és az Illés együttes voltak azok, akik tudatosan használták a magyar és szomszéd népek zenéjének motívumait, hangszereit. Az Illés zenekar nyomatékot adva ennek a törekvésének, saját, egyedi zenei stílusát „ex-music”-nak nevezte el. Következetességük folytán a „Nehéz az út” című első nagylemezükön már szinte minden szám népzenei ihletésű volt. Az „Átkozott féltékenység” kezdetű szerzemény például minden dallambéli és harmóniai változtatás nélkül egy Lajtha László által közölt széki lassú („Elmegyek, elmegyek”), Bródy szövegével. Tán még a mai ifjúság körében is jól ismert az „Amikor én még kislárc voltam” délszlávos közjátéka, aminek már tánccházis változatát is hallottam valakiktől. A többi zenekar is kísérletezett ilyesmivel – elég, ha itt csak az Omega „Kállai kettős” feldolgozását vagy a Hungária korai slágereit említem meg –, aztán meghagyták ezt az utat Szörényinek és Illés Lajosnak.

A magyar kultúrtörténet egészen belül is nagy jelentőségű népzenei revival kialakulását más tényezők is elősegítették. Egyik, nagyon fontos tény, hogy 1945 után pályára került egy olyan, job-

Sebő Együttes (Kassák Klub, 1976)

Kolinda (Köbányai Ifjúsági Klub, 1975)

bára falusi származású ellenzéki tudós-, kutató- és művészgárda (NÉKOSZ- vagy „Fényes szelek” nemzedék), amely munkásságával megágyazott nekünk a terepen. Olyan népzene- és néptánc-kutatók, koreográfusok, néprajzosok, irodalmárok, költők, filmrendezők, építészek, képzőművészek és tanáreberek gyermekei vagy tanítványai vagyunk, akik a népi műveltséget kikerülhetetlennek tartották, munkáikban és műveikben mindig ebből a közös tudásból merítettek, ebből táplálkoztak. Az akkori hatalom személyre szabott toleranciájától függően kinek könnyebben, kinek nehezebben ment ez, de egy biztos, hogy szellemi kisugárzásuk meghatározó volt számunkra. Így lettünk mi a „Nomád nemzedék”, amely minden apa-fia közti ellentét és lázadásaink ellenére össze tudott szellemileg ölelkezni a szülők nemzedékével. Sőt, társakra és támogatókra leltünk az előtünk született „Nagy generáció” emblemikus alakjaival is. Neveket vég nélkül sorolhatnék, ezért itt most nem teszem. Mindenesetre nélkülük nem jöhetett volna mindez létre. Köszönet nekik érte, és soha ne felejtjük el őket.

Óriási hatása volt az információközvetítés, a művelődés, kultúra- és közösségteremtés terén akkoriban a televíziónak. A mai televíziózással ellentétben, egyértelműen progresszív szerepe volt még az új médiumnak. Egy meccset vagy olimpiát, egy kalandfilm-sorozatot vagy egy országos vetélkedőt – legyen az Táncdalfesztivál, vagy Ki mit tud? – tízen-tizenöten összebújva néztünk annál a családnál, amelyiknek volt már televíziója. Kékes tévén, fekete-fehérben.

1969-70-ben rendezték meg a Magyar Televízióban az első, „Röpülj páva” elnevezésű országos népdalvetélkedőt, melynek sikere a mai napig hat. Ezen a versenysorozaton tűnt fel legelőbb Faragó Laura, Budai Ilona, Ferencz Éva, Halmos Béla, majd később Szvorák Kati, a 72-es Ki mit tud?-on pedig az Orfeó, melyre felfi-

gyelt Novák Tata is, és '72 decemberétől már Vízöntő néven kísérték a Bihari Együttest. Számos énekesünk, muzsikuskunk és táncosunk vált országos hírvé e vetélkedősorozat révén.

Az enyhülő politikai légkör lehetővé tette az addig tiltott nyugati könnyűzenék hallgatását, és megjelentek az első szalagos magnók is, elérhető áron: a Mambó után a csehszlovák Tesla és a magyar Qualiton márkák. Minden fiatal Jugóból síbolt lemezeket, meg Polimer és Orwo szalagokat másolt, szakadatlan. Szédült gitározás vette kezdetét az egész Kárpát-medencében. Mellesleg a cigány népzene mai előadására ez nyomta rá a bélyegét, a 70-es évek közepéig a falusi cigányság nem is látott gitárt, csak a moziban esetleg. Persze a hegedűt én is lecseréltem akkoriban (átmenetileg) egy héthúros orosz gitárra, amit Kárpátalján szereztünk be nagy nehezen jó áron, s amit majd a Déli pályaudvar közelében lévő Stiglicz hangszerjavító műhelyben szereltem át hathúrosra. A gitár szinte nélkülözhetetlenné vált a bulikon és kirándulásokon. Tábortüzeknél azonban hamar kiderült, hogy nincs közösen énekelhető magyar dalkincsünk, csak külföldi slágereket ordibálunk kamu-angol nyelven halandzsázva, meg a magyar beat gyöngyszemeit, hevülten csatázva egymással valamelyik győzelméért az Illés-Omega-Metró szentháromságból. Azt a néhány magyar népdalt vagy magyarnótát, amit mindannyian ismertünk, nem nagyon lehetett gitárral kíséni. Ezért is volt óriási áttörés a Kaláka Együttes megjelenése 1969-ben. Mint gimnazisták, tömegesen tódultunk rá 1971-től a Vízivárosi Pinceklubba. Végre jól énekelhető, magyar nyelvű dalok, veretes szövegek, érdekes népi hangszerek, jó hangulat, jó társaság, igényes hangszerelés és remek előadás. Itt kell leszögezmem, hogy mind a Kaláka, mind az Illés és a Tolcsvay Trió (amely 1967-ben alakult), előfutárai voltak annak a változás-

nak, amit Sebők színrelépésétől szokás eredeztetni. Arról is hajlamosak sokan megfeledkezni, hogy ezeknek a hőskorszakban revalációnak számító közösségi zenéknek a szerzői és előadói, zömmel képzett muzsikusok voltak. Tolcsvay Laci, Levi, Illés Lajos, a Gryllus fivérek, Halmos Béla, Sebő Feri, majd az időrendben utánuk következő Vízöntőből Lantos Iván és jómagam, majd később Hasur Jani, Huszár Misi komoly zeneelméleti és hangszeres ismeretekkel rendelkeztek. A mai, fiatal hangszerek között is jó néhány akad, aki mesterfokon, virtuózan muzsikál, és ez öröndetes. Mindezt csak azért tartottam fontosnak közbevetni, mert nem feltétlenül igaz az, hogy a népzene elsajátításához és kreatív újrafogalmazásához nem kell semmilyen zenei alapképzettség.

Visszatérve a régi időkre, volt még egy érdekes ága a klubos zenélésnek. Ez volt a KISZ által kiemelten támogatott, úgynevezett polbeat. Az Orfeo is polbeat kategóriában nyert második helyezést a Ki mit tud?-on, mégpedig a Fábíán Pistáról szóló, nagyhatású feldolgozásával. Jellemző az akkori viszonyokra, hogy a dobogó csúcsára Boros Lajos került, egy méltán bugyuta, olcsón szellemeskedő, de az akkori politikai elvárásoknak megfelelő áthallásokat sugalmazó dalocskával. Akusztikus és aktuálpolitikai jellege miatt a műfajnak elég nagy közönségbázisa alakult ki a 60-as évek végére. „Népmozgalommá vált, hiszen a KISZ klubok és táborok komoly piacot jelentettek a dalokat előadó művészek számára. Olyan egyéniségek, akik ma ismert sztárok, járták az országot, és énekelték a dalokat, melyeknek népszerűsége az akkoriban hozzáférhető világlágerekével vetekedett.” (Sólyom Tamás egykori polbeates honlapjáról.) A „városi dalosok” gyűjtőhelye a Váza-klub, legnagyobb fórumuk pedig 25 éven keresztül a székesfehérvári Fialat Dalosok Országos Találkozója (FDT) volt. Szakmailag az egyébként jeles zenetörténész és munkás-folklórkutató, Maróthy János támogatta sokáig ezt a csapatot.

Ebben a körben egzisztált hosszú ideig Dinnyés Józsa, a Muszty-Dobay kettős, Dévényi Ádám, Nyeső Mari, Reóthy Gábor (a későbbi Vasmalom alapítója), a 100 Folk Celsius, később a Gép-folklór. Csupa tehetséges előadó, akik aztán rövid időn belül népszerűvé is váltak saját műfajukban. A táncházmozgalom elterjedésének köszönhetően idővel megváltozott az FDT profilja is, a 70-es évek közepétől egyre több népzenei és énekelt vers produkció kapott meghívást a találkozóra. A dalok szövegeiből kihunytak a szocialista eszmék, s a Váza-klub is elsorvadt lassacskán. „Mint minden, ez a korszak is véget ért. Az idő megy és mi is változunk. Azt gondolhatnánk, hogy ez a zenélés, hogy úgy mondjam, az ilyen típusú kamarazenélés is elmúlt, de nem így van. A verséneklő hagyományokat nagyhírű zenekarok és szólolisták vitték tovább, a Pol-Beat neve Mai Dal, majd később Közéleti Dal lett, mely ma már nem is válik el túlságosan az egyszerűen csak elénekelt, a zenész által írt saját dalszövegtől. (Sólyom Tamás honlapjáról.)

Ajánlott irodalom:

Bankó András: Muzsikás évtizedek.
Kós Károly Alapítvány. Bp., 1994.
Bodor Ferenc szerk.: Nomád nemzedék.
Népművelési Intézet. Bp., 1981.
Csoóri Sándor: Nomád napló. Magvető. Bp., 1978.
Ki kicsoda a magyar zeneéletben? Zeneműkiadó. Bp., 1979.
Koltay Gábor: Szörényi-Bródy. Zeneműkiadó. Bp., 1980.
Kőbányai János: Beatünnep után. Gondolat. Bp., 1986.
Lévai Júlia-Vitányi Iván: Miből lesz a sláger? Zeneműkiadó., Bp.
Marton László Távolodó: Érintés (Világzeném).
Etnofon Kiadó. Bp., 2001.
Sebők János: Magyarock. Zeneműkiadó. Bp., 1983-84.
Vitányi Iván szerk.: Beat. Zeneműkiadó. Bp., 1969.
www.vilagzene.lap.hu

MesterPorta

MesterPorta

Hiteles népművészeti alkotások
Magyarország valamennyi tájegységének
legjelesebb kézműves mestereitől!

Népzenei és világzenei hanglemezek,
valamint népművészeti tárgyú
könyvek, videók, dvd-k
legnagyobb választéka Magyarországon.

Szeretettel várjuk!

H-1011 Budapest, Corvin tér 7.

tel.: 202-3859, 486-1189; e-mail: galeria@nesz.hu

nyitvatartás: hétfő-péntek 10⁰⁰-18⁰⁰ óráig

Lényeges dolognak tartom, hogy abban az időben rengeteg ifjúsági és főiskolai klub működött, ahol a fiatalok különböző módon tölthették el szabadidejüket. Szinte minden zenekarnak jutott hely az önmegvalósításra, s így a próbaterem is ingyen volt. A Kaláka, Sebők, a Vízöntő, majd később a Muzsikás és a Kolinda hente akár ötször-hatszor is felléphetett az országban valahol, miközben saját klubot is fenntartottak (Vízivárosi és Kassák, Kőbányai Ifjúsági Klub, FMH). Pénz ugyan kevés volt, de nem is azért csináltuk. Sajnos, ez a klubhálózat a kilencvenes években teljesen leépült, s csak reménykednünk lehet, hogy valami hasonló újból kialakul. Persze vállalkozási alapon elég nehéz ilyesmit létrehozni.

Volt még Egyetemi Színpadunk is, ahol a csillárokon is lógtak az emberek, ha Jancsó Adrienne adott önálló estet, vagy mondjuk Sebők, a Kaláka vagy mi muzsikáltunk. Nem csak diákok jöttek, hanem az akkori haladó értelmiség színeje is ellátogatott.

Persze a siker eredményeként kiújult a népi-urbánus vita, aminek a részleteibe most nem mennék bele, már több helyen írtam róla.

Fontos azonban megemlítenem, hogy a hatvanas évek végére megszerte nagyon megerősödött a szakszervezeti néptáncmozgalom. Az együtteseknek általában markáns személyiségű, szakmailag jól képzett vezetőik voltak, akik próbáltak megszabadulni valahogy a szocialista béketáborban szinte kötelezővé vált Mojszejev stílus sablonjaitól, tartalmi és formai jegyeitől. Sokuknak elég lett folytonosan a megkövült ideológia szolgálatában alkotni, s keresték a kiutat. Novák Ferenc, Timár Sándor, Szigeti Károly, Kricskovics Antal és táncosaik jártak ebben az élen. Új utakat, friss formákat és gondolatokat keresve letek rá arra az ősforrásra, amit ma is csak egyszerűen táncháznak nevezünk, mint tették ezt évszázadokon át Széken. És innentől kezdett bonyolódni a helyzet. A következő számokban azt is megtudjuk, hogyan.

Mindenesetre a több évtizedes kitartó munka, hadakozás és lobbizás eredményeként mára végre odajuthattunk, hogy 2007 ősztől a Zeneakadémián is tanítják majd a népzene.

Kiss Ferenc

– Kovács Nórival abból az alkalmából beszélgetünk, hogy nemrégiben megjelent első önálló CD-je „Mondanék én valamit” címmel.

Milyen élményeken keresztül, milyen úton jutottál el a népzenehez?

– 1980-ban születtem, mikor iskolába mentem, ott találkoztam először népzenevel. Iskolánk két tanára, Kaszásné Márkus Magdolna és Tóth Béla Ottó akkor kezdtek gyerekeket toborozni. Én a citerával, a furulyával és az énekléssel ismerkedtem meg.

Évek múltán, középiskolásként ébredtem rá, hogy komolyan akarok foglalkozni az énekléssel, ekkor „önállósodtam”. Tanárokat kerestem, és személyesen is megismerkedtem adatközlő énekesekkel. Tanárim közül hadd említsem meg Maczkó Máriát és Bodza Klárát. Szintén nagy hatással voltak rám a Csutorás táborok, ahol többször is megfordultam. Érettségi után az ELTE Tanító- és Óvóképző Főiskolai Karán tanultam tovább, mert addigra már pontosan tudtam, nemcsak énekelni szeretnék, hanem jó lenne ezt tanítani is.

– Kik azok a paraszt énekesek, adatközlők, akikkel személyesen is kapcsolatba kerültél?

– Az első a zagyaréskasi Földes Imre volt. A legközelebb a Szovátán élő Mátyus Vilmost érzem magamhoz. Nemrégiben is jártam nála, szinte unokájaként tekint rám, én meg tiszteletbeli nagyapámnak tartom. Sófalváról Abodi Béla, Gyimesből Faragó Gizinéni gyakorolt rám nagy hatást. Ők azok, akikkel személyes kapcsolatban vagyok.

– Akiket említettél, többségében férfi énekesek.

– Ezt a sort még meg is toldhatnám a tereskei Pál Pista bácsival vagy a Lajtha-gyűjtés széki énekesével. Őket csak felvételtől hallottam, de az ő hangjukat is, általában a férfiénekesek előadói stílusát, hangszínét közelebb érzem magamhoz.

– Mit csinálsz, amikor épp nem énekelez?

– Minden a zenéhez köt. Ócsán az általános iskolában éneket tanítok, és itt sem tudok kibújni bőrömből. A gyerekekkel sokat hallgatunk népzene-t, és sok népdalt énekelek velük. Három-négyhavonta megyek gyűjteni, többnyire Erdélybe. Sóvidéken, Gyimesben fordulok meg mostanában. Szeretnék itthon is találni jó énekeseket, de eddig ez még nem sikerült.

Énekelek a Balkán Fanatik együttessel is, ez számomra egy etnozenei kirándulás. Mostanában pedig Berecz Andrással dolgoztam együtt, az új Sinka-bemutató kapcsán. Mohácsy Bercivel, a most megjelent CD zenei rendezőjével is izgalmas etnozenei kísérleteket folytatunk.

– Milyen szakmai sikereket értél el eddig, amire büszke vagy?

– A Pántlika népdalegyüttessel már 1998-ban megkaptuk a Népművészet Ifjú Mestere címet, később, 2000-ben szólístaként is ifjú mester lettem. Magyarország képviseletében énekelhettem a Balkáni Népek Fesztiválján 2002-ben. Ez nagy élmény volt, s büszke vagyok arra, hogy egyedülként képviselhettem Magyarországot. Rendszeresen pályázom a Táncháztalálkozó és az Új Élő Népzene CD-kre. Húgommal, Judittal, aki szintén zenész, gyakran lépünk föl párban.

– Első szóló lemeznedél mi vezetett a dalok választásában: a szöveg mondanivalója érint meg, a dallam szépsége vagy esetleg az előadó kisértés?

– Mindhárom szempont szerepet játszik. Akivel személyesen is találkoztam, annak a dalait szívesen énekelek. Van úgy, hogy egy dal-

„Minden a zenéhez köt”

Beszélgetés Kovács Nóri népdalénekesessel

Pulika Gizella (Gyimesközéplek) és Kovács Nóri

lam ragad meg. Akkor is megtanulom és énekelem, ha nem kerekedik csokorrá, csak magában áll. A szövegek közül elsősorban a női sorsra vonatkozók érdekelnek, például a szerelem, a megcsalás, a kényszerházasság. Vannak kedvenc tájaim is: Székről például minden jöhet, Kalotaszegről való dalokat is szívesen énekelek.

Újabbban kis Magyarország felé fordult a figyelmem, mert hiányérzetem támadt. Rábaközéből, Somogyból, de a palóc vidékről vagy Nyíradonyból választottam már dalokat.

– Nekem úgy tűnik, az új stílusú, „parasztosabb” izlésvilágú dalokat is szívesen énekeled, jó stílusérzékkel, szívből jövően.

– Jó hangú családban nevelkedtem, ahol az ünnepeken húszan-harmincan is összegyűlünk. A karácsony vagy egy-egy névnap nem múlhat el jóízű nótázás nélkül.

– Balladákat is énekelez, többet is a CD-n. Kevés énekes előadó vállalkozik erre a feladatra. Téged mi vezetett el a balladákhöz?

– A lassú dalok általában közelebb állnak az egyéniségemhez, hiszen ezek díszesebbek, jobban meg tudom mutatni bennük magamat, mint énekest. A balladák érzel-

mileg is megragadnak, például Farkas Sándor története. Bár a balladákat eredetileg hangszerkísérettel énekeltek, nekem nagyon odakívánczolt ehhez a dalhoz a cimbalom, mert a lélek tükrének érzem. Csátát vívtam, hogy így kerüljön-e fel a CD-re, de megértte. A színpadon is keresem az lehetőséget, hogy balladát énekelhesek: előfordult, hogy megríktattam a közönségemet. Nem adódik sűrűn ilyen alkalom, de fontosnak tartom, hogy a közönség is átérezze, amit én.

– Szokatlan, hogy a CD-den több zenekar is kíséri az énekeidet. Miért van ez így?

– Régebben a Legényes citerazenekarral énekeltem, velük a vonós zene adaptációjával kísérleteztünk. Nem volt állandó, saját zenekarom, amikor a CD felvételére lehetőséget kaptam. Egy meglévő elképzeléshez kerestem azt, hogy kivel lehet megvalósítani. A Hírös zenekart hosszabb ideje ismerem, Hámori Peti pedig a földim. A Matokabindét Árendás Péter ajánlotta. Olyan jól egymásra találtunk, hogy azóta velük komolyabban is együtt dolgozom. A Szármát épp egy évvel ezelőtt, a Táncháztalálkozóon hallottam muzsikálni. Megtetszett, ahogyan muzsikálnak, felkértem őket a közreműködésre.

– A hagyományos előadásmódot követő hangzásvilágtól távol esik a Balkán Fanatikban tett kiruccanásod. Mit jelent ez a számodra?

– Velük épp a lemezkészítés kapcsán ismerkedtem össze. Felfrissülést hoz a számomra, új színt és új lehetőségeket. Októberre velük is elkészül egy CD. Ott lendületesebben énekelek, nem ragaszkodom annyira a hagyományhűséghez. Lehet kalandozni, kísérletezni, többet tudok megmutatni az egyéniségemből. A zeneszeretők körében nagy az igény az ilyesmire, ahol a népzene ízléses csomagolásban jelenik meg. Talán sokan így jutnak majd el az eredeti népzenehez.

– Mik a terveid a közeljövőben?

– Mindenekelőtt gyűjteni szeretnék. Szerintem a Sóvidék például még kiaknázatlan kincsetek rejt népzeneből. Az ottani élményeimről, az eddigi gyűjtéseimből talán egy könyv vagy egy CD is kikereshetne, amelyen Mátyus Vilmos zenekarával énekelném a többi tanult dalokat.

Sándor Ildikó

Tanrenden kívüli zeneóra a Muzsikás Együttessel

Pomáz, Mátyás Király Általános Iskola, 2005. november 18.

Zajban élünk. Szünet nélkül áradó forgalom zaja vesz körül bennünket, amikor közlekedünk – iskolába, munkahelyre, koncertre, színházba, moziba vagy máshova, s onnan meg vissza haza, s otthon is, ha más nem, háztartási gépek, hűtőszekrények, mosógépek, porszívók zümmögése-zörgése árad át rajtunk. És e zajhullámok taraján ér el bennünket a rádió, tévé, magnó erősebb hangja, ami összeolvad a háttér zajával, mert belőle is hiányzik – a szünet. A tömegkommunikáció eszközeinek ebből a tulajdonságából következik, hogy „jó rádió”, „jó televízió”, mint olyan, nincs és nem is hozható létre, amennyiben a „jót” egyúttal „szépnek” fogjuk fel (hogy az „igaz”-ról ne is beszéljünk), tudni illik ennek fogalmához hozzátartozik a „megformáltság” kritériuma is, márpedig ezeknek a tömegkommunikációs intézményeknek a működése olyan, mint a végtelenített szalag, aminek nincs se eleje, se vége. (A tömegkommunikációnak, illetve eszközeinek ezt a mai állapotaink között „inherens”, azaz levetkezhetetlen tulajdonságát ismerve és felismerve azért lehetne a mainál lényegesen „jobb” rádiót, televíziót csinálni Magyarországon.) A villamosságnak köszönhetően, amely e zaj és fényládákat működteti, auditív világunk, ugyanúgy mint a vizuális, ma már folyamatos ébrenlét, ami majdnem rémálom. Mindennapjainkból így hiányzik az éjjelek és nappalok érzékelhető váltakozása, a hangok és a csönd váltakozásában megnyilatkozó periodicitás, az életnek ez a talán legnagyobb vonalúbb formáló elve. A folytonos ébrenlét, amit a modern élet „kényelmi kellei” kényszerítenek ránk, mindenek előtt a gyerekek életét nyomorítja meg. Az állandó készenlét, amit ez a nyugópontnélküliség kényszerít rájuk, lassan érzéketlenné, tompává, szinte alvajárókká teszi őket. A periodicitás gyengülésével jár, hogy a gyerekek látóterében fókusz és spektrum összefolyik, auditív világukból hiányzik a csönd, ezért nincs a hangnak varázsa rajtuk, s nincs meg bennük a pulzáló ritmus visszhangja sem. Innen a fokozott hangerő, a tam-tam használata, mert eltompult érzékeiket csak ezek a nagyon intenzív ingerek képesek fölébreszteni és ébren tartani – ideig-óráig. Az átlagos közeg azonban, amiben élnek (élni kényszerülnek), a kiméretlen-artikulálatlan-szünetlen zaj. Egyéb ártó hatások mellett emiatt lesz mozgásuk koordinálatlan, figyelmük szétszórt, ezért tudnak nehezen különbséget tenni fontos és kevésbé fontos dolgok között.

Az iskolai énekkutatás célja az kell (kellene), hogy legyen, hogy érzékeltesse a gyerekekkel, hogy létezik (illetve létezett, tehát lehetne) egy artikuláltabb hangzós világ, amelyben a hangok és a csönd kontrasztja adja meg a mértéket, amelyben feszültség és ernyedés váltakozik egymással, amelyben az izgalmat nyugalom váltja föl. Évtizedekkel ezelőtt még nem ide estek az iskolai énekkutatás hangsúlyai, hanem a táncoktatással egyetemben az ókori görögök kalokagatía eszményének megvalósítása volt a cél, aminek klasszikus mintájaként a Kodály-módszert ismerjük. Ma annál súlyosabb az általános helyzet, hogy az iskolán kívüli életben gyakorlatilag semmiféle zenei és táncélményük nincsen a gyerekeknek, holott évtizedekkel ezelőtt még voltak városi és falusi bálók, szalon-, fúvós, cigányzenekarral, sőt helyenként igazi parasztzenével. Mára ezek a közösségi események, már ami hangzós vonatkozásban elmondható róluk, beleolvadtak az alaktalan zajok és véletlenszerű mozgások áradatába. A zaj és vonaglás amorf áradatából, a káoszából kitörni és kitörni segíteni a gyerekeket – ez volna ma az iskolai ének-zene – és én teszem hozzá – táncoktatás legfontosabb feladata. Ezzel szemben a magas minisztérium – a gyerekek terhei könnyítésének álságos jelszavával (mindig ezzel állnak elő, ha valami értéket akarnak elvenni a gyerekektől) – az énekórák számát tovább csökkentette. A Muzsikás együttes, átérezve e miniszteriális döntés gyerekekre nézve káros voltát, a maga részéről azt a följárást tette kárenyhítésül, hogy ötven zeneórát tart országsszerte az iskolákban – fellépti díj nélkül. Ezt nem azért említem, hogy vállon veressem őket, hanem azért, hogy az ő gesztusuk által is föl hívjam a figyelmet arra, amit a miniszteriális hölgyek és urak nem szoktak gyakorolni, hogy tudni illik gyerekeket nevelni annyit jelent, mint adni. Adni abból, ami van nekünk, fölötteknek, s ez nem föltétlenül pénz kell, hogy legyen. Az iskolai ének-zene-táncoktatás gyümölcsei nem az ének tantárgy ilyen-olyan jegyei volnának (meg az ezekből kivont statisztikai mutatók, amikkel dicsekedni lehet, ha jók, s másokra hárítani a felelősséget, ha rosszak), hanem mindenek előtt az, hogy ezek az órák szolgáltatóknak az alkalmat arra, hogy a gyerekek megérezhessék: az értékes életnek formája van, hogy csak az az élet élvezhető, amiben van mérték.

A Muzsikás rendhagyó énekórája a zeneszek és hangszereik bemutatásával kezdő-

dik. Hamar Dániel (nagybőgő és gardon) viszi a szót. A többiek, Sipos Mihály (hegedű), Porteleki László (hegedű és tambura), Éri Péter (brácsa) csak a hangszereiket szólaltatják meg. Hamar Dániel a zenei hangzást megalapozó, a ritmust meghatározó nagybőgőt szólaltatja meg először. Mondja, de mozdulataiból érezni is lehet, milyen erőfeszítést kíván egy három nap és három éjjel tartó lakodalomban bőgősnek lenni. A következő hangszer a brácsa, s aki húzza, a kontrás, Éri Péter személyében. Ez is ritmushangszer. A bőgő és a brácsa együtt adja azt a zenei hátteret, mind hangterjedelemben (akkordokban), mind ritmusban, amiből kiemelkedik a voltaképpen dallam, s amit a hegedűsök, Sipos Mihály és Porteleki László játszanak. Először ők is csak egyedül, kíséret és díszítés nélkül, úgy, ahogy a gyerekek is ismerik az iskolai énekóráról. „Béreslegény, jól megrakd a szekered...” Ez a fokozatosság, először a „háttér”, azután a „főmotívum”, végül a kettő együttes megszólaltatásával máris benne vagyunk abban a gazdag hangzás- és ritmusvilágban, amit a Muzsikástól hallani megszoktunk – immár több, mint harminc éve. A gyerekek tártott szájjal hallgatják. Aztán egy nem mindennap hallható moldvai Rákóczi-keserőt játszik Sipos Mihály hegedűn Hamar Dániel gardon kíséretével, aminek „szegényes”, mert csak e két hangszer megszólaltatta hangzását bonyolult, mai fülünknek szokatlan ritmusa teszi gazdaggá. Ezután az archaikus dallam után, amelyet Hamar Dániel elmondása szerint egy külföldi fesztivál hallgatósága mégis „modernnek”, sőt „avantgardnak” hallott, nyilván nem függetlenül korábbi Bartók és Sztravinszkij élményeiktől, Muzsikásék igazi lakodalmi hangulatot varázsoltak nemcsak széki zenével, de „csujogásokkal”, táncszókkal is. Amikor Hamar Dániel elkialtja magát, hogy:

„Járd ki lábom, járd ki most!”

és elmondja hozzá, hogy ennek mikor van az ideje általában (a lakodalomban, a táncházban, és – mutatja – nem reggel, munkába menet a mezőre, mert akkor bolondnak néznék az embert!), s különösen pedig mindig az adott dallamsor elhangzása után, akkor a gyerekek mindannyian megérezhetik ebben a kis példában, hogy mi az, hogy periodicitás, artikulált hangzás, értékes, mert megformált élet. És akik mást se hallanak egész nap otthon meg az iskolában, hogy „ülj rendesen, állj egyenesen, vidd ki, hozd

be”, a kamaszok végre szabadnak érezhetik magukat, amikor hallják, majd percek múlva Hamar Dániel vezényletével ordíthatják is, hogy:

*„Nem parancsol senki most!
Jobbik lábam jól vigyázz,
Mert a balog meggyalázt!”*

Bár táncra még nem perdülnek, de a kedvük megjött már hozzá! A befejező réják, a lányok „Ijujujujuju”, a fiúk „Hateha” kurjantása tovább erősíti bennük a fiatal-ság tombolásvágából születő megformált-ság élményét.

A Muzsikás rendhagyó énekórájának ez az élmény a közvetlen haszna, ami önmagában is nagy eredmény, de iskolai közreműködésüknek, különösen, ha figyelembe vesszük háttérként munkásságuk lemezen, kazettán és CD-n elérhető darabjait, van egy időben és térben ennél távolabbra nyúló hatása is. A magyarországi táncházakban, amelyek létrejöttének egyik első kezdeményezője és máig életője éppen a Muzsikás, sokféle népzenei játszanak, sokféle néptáncot tanítanak és járnak. Érdemes fölfigyelni arra, hogy akár egy táncházban belül is hány zenei és táncdialektus járja, nem beszélve arról, hogy hány szomszédos (szlovák, szerb, horvát), sőt távolabbi nemzetiségi (például bolgár, görög) tánc ház működik nálunk. Ezek a táncházak abban térnek el mintáiktól, például mondjuk a széki tánc háztól, hogy velük ellentétben, bennük több táj zenei és táncos hagyományát művelik. A látszat, és az időről-időre fölbukkanó vádak ellenére ez a tánc házi gyakorlat már nem a népelet nosztalgiajától vezérelt revitalizációs kísérlete, mint volt, mondjuk, a két háború között a Gyöngyösbokréta mozgalomé, hanem spontán és szabad kezdeményezés, amely egy modern tudomány, a folklorisztika areális szemléletén alapul. A széki tánc házban csak széki táncokat jártak (vagy csak kivételesen, mondjuk a messziről jött vendégnek járó tisztelet okán jártak máshonnan valókat), s ez meg is felelt a kultúra folklorisztikus felfogásának. Ennek illusztrálására hadd említsek egy nyelvi példát (mert nyelvész vagyok): egy fiatal-

kori jóbarátom, aki tudományában világszerte elismert nagyság, egyetemi professzor, az MTA levelező tagja lett, mégis megőrizte szülőfalujának ízes nyelvjárását, s ebben a minőségében máig eredeti közösségének tagja maradt, olyannyira, hogy nemrég azt találta mondani előttem, hogy „én azt se bírom elviselni, ahogy a [szomszéd faluba való] szemereiek beszélnek”. Ez arra mutat, hogy ahol a „nép” még él, s nem múzeumba tett kiállítási tárgy, ott a közösség kultúrája rendkívül szigorúan van körülhatárolva, benne minden egyes mozzanat, a szoknya szegélyének mintájától a táncfigurákon keresztül a fonémák legutolsó variánsáig szigorúan számon van tartva, és csakis ezeket a szigorúan számon tartott „kultúrjavakat” tartják a sajátjuknak, csak ezeket használják, ezt a hagyományt, ezeket a szokásokat őrzik. Ettől radikálisan különbözik a tánc házakban is megmutatkozó tudományos alapú szemlélet, amelyben mintegy „madártávlatból” mutatkozik meg a folklor-hagyomány, amelynek gyakorlói egyszerre több változatot is ismernek és művelnek. A folklor és nyelv térbeli elterjedése úgy fogható fel, mint téma és variáció, még inkább mint fókusz és spektrum korrelációja. Ebben a keretben a „szemereiek” beszéde volna a fókusz, és az őt körülvevő falvaké alkotná a spektrumot, barátom szemszögéből nézve persze az ő faluja volna a fókusz, és Szemere „csak” a spektrum része. Ellentétben a nyelvvel, a folklor nem ismer éles határokat. A Muzsikás repertoárjába ugyanúgy beletartozik a máramarosi zsidó, a méhkeréki román, a szászcsávási cigány, mint a kalotaszegi magyar zene (és tánc) – és ez mind a „miénk”: zsidóké, ruszinoké, románoké, cigányoké, magyaroké, akár zsinagógában, beszerikában, templomban, imaházban imádjuk az Istent, vagy mindenütt, mert protestánsok, vagy éppen sehol, mert ateisták vagyunk. De nyelvészként mondom, hogy a kétségtelenül meglévő nyelvi határokat a még mindig nagyszámú két- vagy többnyelvű közösségek teszik átjárhatóvá, kevésbé élessé és olykor, például a szlovák és ukrán, szerb és horvát, olasz és francia stb. viszonylatban fokozatosan egymásba átme-

nővé. Csak a nagyhatalmak tárgyalóasztalán pirossal meghúzott mesterséges határok élesek, és maradnak ideig-óráig átjárhatatlanok. A nyelvjárási és nyelvi határok, pláne a folkloréi, spektrumszerűek, s ez felel meg leginkább az illető népek, nemzetek és nemzetiségek valóságos életének, amelyben a javak, a szavak és a folklor kincsei évezredek, évszázadok óta – mindenféle passzus, engedély és államközi egyezmény nélkül – természetes módon cserélnek gazdát.

A tánc házi gyakorlat elméleti alapja tipikusan XX. századi, s abban az értelemben urbánus, azaz a városi vagy „magaskultúra” produktuma, hogy benne foglaltatik az a villanásszerű fölismerés, amit nálunk Bartók Béla nevéhez szokás kötni, hogy tudni illik a modern civilizáció emberének és a primitív bennszülöttnek a kultúrája (nyelve és művészete) között nincsen minőségi különbség: mindkettő az emberiség közös kincse, s a két kultúra között megteremthető az átjárás. A bécsi klasszikusokon és Liszten nevelkedett, a „magyar zenét” kortársaihoz hasonlóan a kávéházi cigányzenével azonosító fiatal Bartók „véletlenül” halotta meg, hogy ezek alatt a zenei rétegek alatt létezik egy másik (elsüllyedt) zenei világ, amely stílusában egységes, amelynek megvannak a saját törvényei, s amely éppen ezért legalább olyan értékes, mint ami a felszínen, a kávéházakban és a koncerttermekben volt akkor hallható. Az ún. „civilizált világ” és a „barbár bennszülöttek” találkozása az, ami tipikusan XX. századi (vagy késő XIX. századi, ha Gauguin tahiti korszakának képeire gondolunk) ebben a bartóki fölfedezésben – aminek a színhelye nem valami egzotikus távoli sziget, hanem éppen az akkori Magyarország szíve, Békés megye volt (Bartók: Hat magyar parasztdal, 1906). Bartók Béla mellett ez a szemlélet közvetlenül kapcsolódik Kodály Zoltán, Lajtha László, Veress Sándor, Muharay Elemér, Molnár István, Martin György és követőik úttörő munkásságához. Ami a „barbár” és „civilizált” kultúra közti átmenetet illeti, annak éppen Bartók volt világszerte az egyik úttörője. És a Muzsikás volt ennek a nagyszerű művészetnek a „demonstrátora”: emlékezetes nagyszerű közös koncertjük a Danubia Ifjúsági Zenekarral, amelyben párhuzamosan mutatták be a bartóki oeuvre mindkét oldalát: a zenekar a zseniális kompozíció, a Muzsikás pedig ennek folklorisztikus forrásait, állandó partnereik, a kiváló énekesnő, Sebestyén Márta és a nagyszerű táncospár, Farkas Zoltán (Batyú) és Tóth Ildikó (Fecske) közreműködésével. Ennek a szemléleti háttérnek megfelelően urbánus a tánc házak közönsége is: a magyarországi tánc házak városokban, első-

MUZSIKÁS

karácsonyi koncert

december 22., 19.30

ZENEAKADÉMIA

Jandó Jenő *vendég* Petrás Mária
zongora ének, Moldva

sorban Budapesten működnek, és városi fiatalok, mindenek előtt az iskolások, gimnazisták, főiskolások és egyetemisták körében kedvelt szórakozás, ami egyúttal jelzés arra nézve, hogy a táncmuzika az ún. „magaskultúra” része, amelynek befogadásához valamiféle előképzettség szükséges – ez magyarázza, hogy a táncmuzika elsősorban a jobb iskolai képzésben és gondosabb családi nevelésben részesülő városi, sőt nagyvárosi fiatalság körében dívik. S bár a táncmuzika népszerűsége egyes helyeken, főleg a nagyvárosokban a diszkókéval vetekszik, országos méretekben a diszkó népszerűsége verhetetlen. A hagyományait a falusi társadalom szétesésével elvesztő falusi, és a szintén hátrányos oktatási helyzetben lévő városi fiatalságnak marad a diszkó, ez a zenei, de mindenfajta kultúra legminimálisabb mércéjét még alulról sem súroló „intézmény”, ahol csak „konzervzene” hallható, s ahol az alakatlanság, a mérték nélkülség, az elhagyatottság és a tömeges magány az úr. Egyetlen jótulajdonságát mégis em-

líthetem a diszkónak, s ez az ifjúság nyelvben élő neve, a dizsi, ami a nagyvárosi argó kreativitásáról és vitathatatlan vitalitásáról beszél.

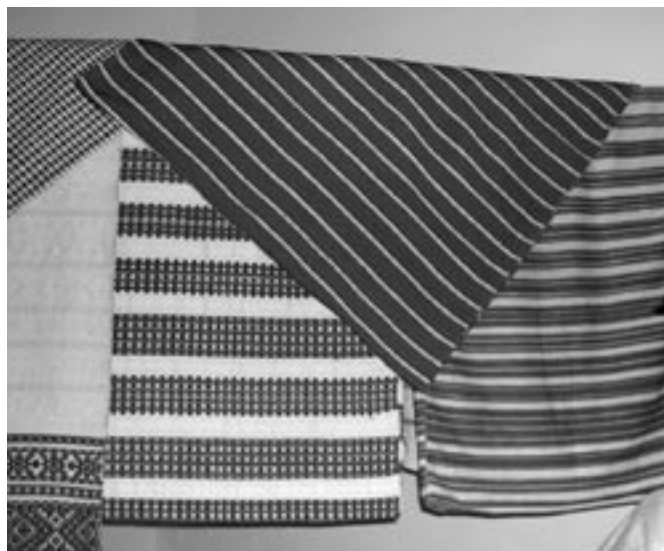
Mivel magyarázható a táncmuzika, a táncmuzika népszerűsége most már nemcsak itthon, de – más zenekarok mellett, illetőleg előtt a világszerte Muzsikás jóvoltából – a széles nagyvilágban is? Azzal, hogy a zenei és táncmuzika, amit ők képviselnek, az európai reneszánsz hagyománya, amiben a klasszikus és populáris elem még nem különült el egymástól, s a kontinens, illetve a nagyvilág tőlünk nyugatra eső felében a zeneileg képzett, a klasszikus európai zenei hagyományban felnőtt közönségnek visszahozza elfelejtett múltját. A reneszánsz réteg alatt még régebbi hagyomány rejtezik, a középkor, sőt az azelőtti, a mi megszokott történelmi korszakolásunk kereteit szétfeszítő Eurázsia hagyománya (pentatónia, kvintvártás), ami különösen egzotikus színt ad ennek a muzsikának. De mindez mégis élő zene – itt a Nyugat közvetlen

közelében. A saját értékén kívül ez a körülmény adja meg ellenállhatatlan vonzerejét Európában. A budapesti táncmuzikában mindig találni német, dán, svéd, finn stb. rajongókat, akik odavannak ennek a muzsikának (és a vele járó táncnak) az elementáris sodrásától ugyanúgy, ahogy mi, magyarok is. Mindkettőnk viszonyulásában benne van a Bartókkal kapcsolatban említett „találkozás a barbár világgal” mozzanata, a mienkében esetleg még a személyes kötődés is egyik vagy másik helyi hagyományhoz.

És mivel magyarázható a diszkó ennél is szélesebb népszerűsége? Minden bizonyítással azzal, hogy a hátrányos helyzetű falusi vagy városi ifjúság, nem élhetvén már semmiféle hagyományos közösségi életet, hisz a (paraszti) közösség már régen szétesett, az iskolában sem kapja meg azt a minimális lehetőséget, hogy közösségének egykori hagyományairól, zenéjéről akárcsak tudomást is szerezhessen, nem beszélve annak tágabb európai kontextusáról. Így sem rendezett közösségi, sem artikulált zenei élménye nem lévén a diszkó amorf és mérték nélküli zajgásába veti magát, ahol sem igazi izgalmat, sem nyugalmat nem talál, csak révületet és kábulatot. Hogy lehetne ezen segíteni? A hagyományos társadalom bomlásának és valamilyen új társadalom kialakulásának bonyolult folyamatát befolyásolni a magunk részéről csak nagyon kis mértékben tudjuk. Ami egy emberhez méltó társadalom auditív aspektusát illeti, arra nézve azért van egy megvalósítható javaslatom. Vissza kellene vinni az iskolába az ének-zeneoktatást legalább a régi óraszámokban, és a mai problémákhoz igazítani – ahhoz hasonlóan, ahogy a Muzsikás tette most szerte az országban. A táncmuzika kultúra elterjesztése persze nem végső cél, annyi azonban bizonyos, hogy közösségépítő ereje összehasonlíthatatlanul nagyobb a diszkóénál, és nyilvánvalóan magasabb kultúrális szintet képvisel nála, mert az utóbbival szemben az előbbinek formája, rituáléja van, zenéjének átlátható szerkezete van, mégis tele van meglepetéssel, táncainak elragadó, mégis bonyolult lépései vannak, amiket csak viszonylag hosszú tanulással lehet elsajátítani. Tanulás és kultúra egymást feltételező fogalmak, tanulás (gyakorlás, edzés) nélkül nincsen kultúra. A táncmuzika zene és tánc ismerete elvezethet bennünket, Duna-völgyi „barbárokat” az európai kultúra csúcsaira, Mozarthoz, Bachhoz, mindenek előtt Bartókhoz – és ugyanazon az úton, ahol ezek felé a csúcsok felé haladunk, szembetalálkozhatunk nyugat-európai barátainkkal, ők az ellenkező irányban keresik kultúrájuk forrásait, amit nálunk meg is fognak találni.

Simoncsics Péter

Cipszer városokban jártunk Szlovákiában

Az évenként megrendezett önköltséges szakmai tanulmányútjaink 6. állomása volt a szeptember 22. és 24. közé eső szlovákiai utazás, amely a Hagyományok Háza szervezésében és támogatásával valósulhatott meg. Úgy, mint a korábbi években Vajdaságba, Szlovéniába, Szlovákia magyar vidékeire, Kárpátaljára, Csehországba – 45 fős „teltházás” busszal indult útnak a szakmai csapat. A résztvevők az ország különböző területeit képviselték, közöttük népi iparművészek, ifjú népművészek, szakoktatók, valamint aktívan szövessel, hímzéssel, csipkével és viseletkészítéssel foglalkozók.

Ez alkalommal a XII-XIII. században telepített – szigorú törvények között élő és működő ún. „Cipszer” városokat kerestük fel, ahol a legkorábban alakult ki a céhes rendszer, mint például a XV. században a takács céh rendszer.

Szakmai utak

2001: Szlovénia

Kerduva – dr. Kerecsényi Edit etnográfus,
Nagykanizsa – Gerics Ferenc múzeumigazgató

2002: Vajdaság

Raj Rozália, a Vajdasági Magyar Kulturális Központ titkára
Szabadka, Doroszló – adatközlők,
Gombos – kiállítás, Kupuszina – viselet

2003: Kárpátalja

Profusz Marianna tanárnő, népi szövő, Matíz Margó tanárnő
és Biky Ottó, a Péterfalvi Művészeti Iskola igazgatója
Zugvár, Munkács, Beregszász, Csérfalva,
Técső, Visk, Nagybereg – falusi adatközlők és iskolai szövőműhely

2004: Szlovákia

Méry Józsefné etnográfus
Komárom – múzeum, Martos, Tardoskedd,
Losonc, Medveshidegkút – adatközlők
Túrócszentmárton, dr. Alzbeta Gazdikova ig. – skanzen, múzeum

2005: Csehország

Méry Józsefné
Brno – múzeum
Prága – Néprajzi Múzeum, Iparművészeti Múzeum, Zsidó Múzeum
Telc – Világörökség település múzeumai

2006: Szlovákia

Méry Józsefné
Cipszer városok

Gyűjtőutunk célja a textilkultúrák tanulmányozása, fotózása, a hasonlóság-különbözőség, az etnikus specifikumok felfedezése az alkotó munka gazdagítása érdekében.

A háromnapos tanulmányutat kiváló szakemberek készítették elő, akiknek köszönhetően a muzeológus kollegák a hétvégi szabadnapjaik feláldozásával készséggel álltak rendelkezésünkre. Rimaszombaton dr. Olga Bodorová, Rozsnyón dr. Angela Cintelová, Ólublón Mgr. Monika Pavelciková, Lőcsén dr. Maria Felberová, Iglón Margita Kocisová, Bártfafürdőn Mgr. Anna Holtmanová igazgatónők kalauzolták a múzeumok termeiben csoportunkat.

Személyes engedélyükkel kézzel fogható közelségbe kerülhetünk a raktárak féltve őrzött anyagaihoz is, ráadásul a fotózást is engedélyezték.

Korábbi tanulmányútjaink során meghívást kaptunk „Élő népművészet” című kiállítás Túrócszentmártonban történő megrendezésre, s szakmai barátságok is születtek.

Tanulmányútjaink előkészítését és összeállítását a Pozsonyban munkálkodó Méry Józsefné etnográfus vállalta, aki nagy gondal törekedett arra, hogy minél több ismeretanyaggal tölthessünk fel a jövőbeni munkánk javára. Az ő lelkiismeretes munkáját igazolja az egyik résztvevő, Luktorne Holló Éva szövő, a Népművészet Mestere hozzánk írott levele is: „Rendszeres résztvevője vagyok a Hagyományok Háza által szervezett tanulmányutaknak. Mindig sok élménnyel és szakmai tapasztalattal jöttem haza. Az idei, felvidéki tanulmányút különösen hasznosnak bizonyult számomra. A Bártfa-i múzeumban alkalmam volt közelről megtekinteni – és lefényképezni – az ott őrzött bakacsin szövteseket. Ez volt életemben a második alkalom, hogy karnyújtásnyi távolságból tanulmányozhattam e különleges szövtesek mintázatát, a szövetek szerkezetét. Nagy hasznát fogom venni az itt szerzett ismereteimnek. Remélem, hogy a Hagyományok Háza a jövőben is támogatni fogja a következő évek tanulmányútjait.”

2007-ben – a szakmai igényekhez igazodva – Lengyelországba utazunk, ahol Krakkó (Wawel) híres textilgyűjteményét és Zakopáneban a Gorálok földjén a gyapjúszövteseket, valamint a környező falvakban hagyományosan szövött tárgyak készítésének módját szeretnénk tanulmányozni.

*

A csoport szakmai vezetője: Borbély Jolán etnográfus
Szervező: Gyulay Mária manager
Fotók: dr. Sági Lajosné szövő, a Népművészet Mestere

A színpadi hangosítás – II. rész

Cikkünk első részében taglaltuk a hangosítás általános kérdéseit, kitérve az előben kiegyenlítlenül megszólaló hangszerek hangosításának problémáira, s foglalkoztunk a koncerten, tánckíséretnél és táncházban alkalmazott mikrofontípusokkal. Most a népzeneben használatos hangszerek mikrofonozását, a mikroport használatát, az effektezést, valamint a hangpróba során előforduló buktatókat járjuk körül.

BÖGŐ

Egy biztos: ne az f-lukhoz tegyük a mikrofont! (Ha csak nem az a cél, hogy az előző részben leírt ritmustalan, tompa hüppögést előállítsuk.) Az f-lukon kiáradó hang egyébként túl azon, hogy nem tartalmazza a szükséges felhangokat, sem a deszka, sem a húr, sem a vonó hangját, ráadásul nagyon szűk sávra korlátozódik. (Mint ha egy hifi hangfalból csak a reflexnyílást hallgatnánk.) Előfordulhat például, hogy egy menetből az A hangtól remegni kezd a színpad, a G és a H pedig szinte meg sem szólal. Legjobb megoldásnak (nekem legalábbis) az bizonyult, ha a mikrofont 15-25 cm távolságból a láb alatti fafelületre irányítom. Innen elég jól veszi az f-luk hangját is, de kellőképpen behallatszik a vonózás is. Másik kérdés, hogy milyen mikrofont? Vannak direkt mély hangú hangszerekre (lábdob, bőgő stb.) szánt hangszermikrofonok. Ezek azért a magasakat is veszik annyira, amennyire nekünk kell (cintányérhez azért nyilván nem érdemes használni), viszont fokozottan érzékenyek a fent leírt „luk-problémára”. Általában minden olyan hangszermikrofon jó, amelyik 80-100 Hz környékén még számottevő átvittel rendelkezik (néhány decibelnyi veszteséget lehet a pulton korrigálni). Általában a dinamikusok jobban tűrik az esetleges túlvezérlést és a gyantaport. (Érdemes egy olcsó szivacsot venni a mikrofonra, s ha már nagyon ragad a gyantától, egyszerűen kicserélni. Az olcsó és a drága szivacs között egyébként a magashang-elnyelésben van különbség, de az ebben az esetben pont nem érdekel minket. A szivacs azért is jó szolgálatot tehet, mert gyakran előfordul, hogy a buli hevében a bőgő vagy a vonó összekoccan a mikrofonnal.) Az ének-mikrofon viszont nem túl kedvező, mert egyrészt nem megy elég mélyre, másrészt pont nem azokat a frekvenciákat emeli ki, illetve nyomja el, amiket a bőgőhöz kellene.

HEGEDŰ

Hangszermikrofonnal kb. 30-50 cm távolságból érdemes a hegedűt venni. Az ének-mikrofon kicsit erőszakos karaktert ad neki, ami egyébként hasznos is lehet, például segíthet, hogy kiemelkedjen az elektromos hangszerek közül valamilyen etno-rock-wordmusic produkcióban. (Természetesen ilyenkor közelebb kell elhelyezni.) Tisztán

akusztikus hangszerek között (pl. hagyományos vonósbanda) ez a karakter inkább zavaró. Ha viszont közelebb tesszük, ugyanazt kell végigjátszani, mint a bőgőnél, csak a méretekből adódóan sokkal kevésbé drasztikus a változás (vonó – f-luk – fa).

BRÁCSA

Általában a hegedűnél leírtak igazak, azzal a különbséggel, hogy az ének-mikrofon sajátos karaktere néha vonósbandában is jól jöhet, ugyanis általában azt a frekvenciát erősíti, ami segít megkülönböztetni a brácsát a bőgőtől, ha dúvót játszik, és pregnánsá teszi az esztamot.

FURULYA (KAVAL)

A fafúvosoknál sajnos minden hang máshol keletkezik, a síptól a lyukakon át a cső végéig. (Ellentétben a rezekkel, ahol minden hang a tölcseréből szól.) A szép az lenne, ha hangszermikrofonnal 0,5 ... 1 m távolságból vehetnénk, ez azonban színpadon megoldhatatlan. Már csak azért is, mert a furulya általában nem magában szerepel, hanem például dobbal kísérve. Hogy ez mennyire nevezhető autentikusnak, üdvözítőnek vagy üldözendőnek, arról nálam okosabb emberek folytatnak késhegyig menő vitákat. Az viszont biztos, hogy egy dob mellett a furulya távolról való mikrofonozása megoldhatatlan. Maradt tehát a közeli, ének-mikrofonos megoldás. A sípnál végül is minden hang megszólal, csak kissé élesen, és túl sok hallatszik a levegő susogásából. Ilyenkor arra is ügyelni kell, nehogy a kiáramló levegő „telibe kapja” a mikrofont. (Kissé oldalt célszerű elhelyezni.) Másik megoldás, szemből (ügyelve, nehogy a furulyás ráfújjon a mikrofonra), úgy, hogy a mikrofon nagyjából a cső közepére nézzen. Mivel az alsó regiszter sokkal halkabb, mint az átfújásosak, itt is jól jöhet egy kompresszor, de ezt kellő rutinnal a furulyás is megoldhatja, ha a mélyebb hangoknál közelebb megy a mikrofonhoz.

KLARINÉT, TÁROGATÓ, SZAXOFON

Az előzőhöz képest annyiban súlyosbított a helyzet, hogy hosszabb lett a cső. Az ének-mikrofon karaktere egyébként általában pont jó ezeknek a hangszereknek, csak a távolsággal van baj. Ha a mikrofon számára ideális, maximum 20-25 cm-t tartani akarjuk, elkerülhetetlen, hogy a zenész-

nek kelljen a cső helyzetét változtatnia aszerint, hogy éppen hol játszik, s az adott hang hol szól a legszebben. Ezt minden zenésznek magának kell kikísérleteznie. Alt- és tenorszaxofon esetén sokkal könnyebb a dolog, mert a cső görbítésével ezt a problémát megoldották helyettünk.

DUDA

Általában a furulyánál leírt második megoldás a célravezető, azonban árnyalja a képet a tülök és a kontrasíp. Ha a mikrofon túl közel van a tülökhöz, aránytalanul hangos lesz a kontrasíp „szó”-ja. Ha egyedül játszik a dudás, érdemes messziről mikrofonozni (a hangerővel úgysem lesz baj), akkor az előbb említett tülök-probléma is megoldódik, sőt a bordóból is vesz egy keveset, ami közéről mikrofonozva megoldhatatlan, ha csak nem használunk két mikrofont. Erre azonban ritkán van szükség, mert a zenekari kíséret mellett a bordó kihangosítása nem is olyan fontos.

GITÁR, TAMBURÁK, KOBOZ

Mint már említettem, a pengetősök hangjában szörnyű pusztítást képes végezni egy ének-mikrofon. Persze ez a sztereotípiákra is igaz. Sokan hajlamosak kiemelni a magas hangokat, „hadd csilingeljen”. Mások a lukhoz tennék a mikrofont, amiből ugyanaz lesz, mint a bőgőnél, ráadásul szinte garantáltan gerjedni fog. A jó megoldás itt minden eddiginél inkább eset-, hangszer-, játékos- és mikrofonfüggő. Az öblös mélyek a lyukból jönnek, a csilingelő, fényt adó magasak a húrról, a pengetés közelében, a tömör akkordkíséret pedig a tetőről, a húrláb környezetében. E hármat kell összhangba hozni. Brácsatamburánál annyival egyszerűbb a helyzet, hogy végszükségben nyugodt szívvel lemondhatunk a csillogásról és az öblösségről, a lényeg a tömörség. Kobzon és prímtamburán nincs luk (illetve sok kicsi van elszórva), viszont a képet árnyalja a pengető kopogása a tetőn, ami aránytalanul hangos lehet, ha túl közéről mikrofonozzuk. Ez a két hangszer egyébként szintén kényes pontja a történetnek, de különböző okból. Kezdjük a koboznál, essünk túl a nehezen! Anélkül, hogy a kobozjáték stiliztikáját illetően bármilyen formában állást kívánnék foglalni a jelenleg dúló vitában, mégsem kerülhetem meg annak hangosítási vetületét. Ha ugyanis a kobozt dob-

bal együtt használják – ami ugyebár sokkal hangosabb –, esetleg finoman cizellált szólamokat játszanak rajta – amit viszont nem lehet elég hangosan –, máris visszaérkezünk a „fúruya-rezesbanda paradoxonhoz”, amit – mint láttuk – csak kompromisszumok árán lehet megoldani. Térjünk is át a tamburára! A tambura hangosítása általában azért nem kecsesít sok sikerrel, mert igen kicsi a valószínűsége, hogy valóban tamburát kell hangosítani. Sokkal inkább tamburának látszó tárgyakat, turistavakító szuveníreket, csárdába, búbos kemence fölé való dísz tárgyakat. Érthetetlen számomra, hogy vonós- és fúvóhangszerek terén oly igenyes zenészek micsoda rémisztő szerkezeteket képesek kezükbe venni tambura címén. Tovább súlyosbítja a helyzetet, hogy kevesen vannak Magyarországon, akiknek van elképzelésük, milyen hangot kellene ebből a fakanálból kicsalni. (Talán megbo-csátjátok, ha veszem a bátorságot, hogy jó néhány tambura elkészítésével a hátam mögött ezek közé soroljam magam!)

HARMONIKA

Ez sem egyszerű eset. Kezdjük ott, hogy egészen más hangzás kell a kalotaszegihez, a sváb polkához, a szerb kólóhoz, a francia sanzonhoz vagy az ír kocsmazenéhez. Sőt, másmilyen hangszerek, ami persze eleve másképp szól, de avatatlan kezek azért tudnak belőlük egyformán jellegtelent csinálni. Itt, ahogy a hegedűnél és a pengetősöknél, melegen ajánlom a hangszermikrofont, legalább 30 cm-ről. Attól általában úgysem kell félni, hogy nem lesz elég hangos, viszont komoly fizikai munkától kíméljük meg a harmonikást. A harmonikán ugyanis az a síp szól, amelyiknek a billentyűjét lenyomták. A legfelső (legmélyebb) valahol a játékos vállánál, a legalsó (legmagasabb)

pedig a dereka alatt. Elég fárasztó dolog egy húsz-harminc kilós hangszert mindig olyan magasságban tartani, hogy az éppen játszott hang pont a mikrofonnál szójjon. Az viszont elméletileg is lehetetlen, hogy a bal és a jobb oldala egyszerre közel legyen egy-egy mikrofonhoz, mivel a hangszert atól szól, hogy a két oldala hol közelebb, hol távolabb kerül egymástól. A bal oldalt tehát csak távolról lehet mikrofonozni, de még úgy is egyetlennel lesz a hangerő. Szerencsére a bal oldalt (akkordkíséret) általában csak akkor kell hangosítani, ha a harmonikás egyedül játszik, akkor pedig akár egy méterre is tehetjük a mikrofont, ahonnan már elég egyenletes lesz a hangzás.

MIKROPORT

Néha az az érzésem támad, mint ha egyesek szemében nem is lenne elég „korszerű” az a műsor, amelyben nincs szükség legalább két mikroportra. Tény, hogy vannak előnyei, hiszen másképpen nem, – vagy csak nagyon nehezen – oldható meg, hogy a zenész a színpadi cselekmény részesévé vájon. Cserébe viszont rengeteg hátránya van. Először is el lehet felejteni három dolgot: elemet cserélni benne, bekapcsolni, és kikapcsolni. (Nincs szebb, mint mikor a színpadon folyó dráma közepette beszól valaki az öltözőből: „Ferikém, mennyiről írom a számlát?”) Ha a ki- és bekapcsolást a szereplőre bizzuk, jó eséllyel számíthatunk rá, hogy valamelyiket el fogja felejteni, ráadásul vannak olyan készülékek, amelyek csúnya hangokat adnak ki ilyenkor. A hangmérnökre viszont csak akkor lehet rábízni, ha pontosan ismeri a darabot, és tudja a végzőkat. (Vagy van mellette valaki, aki tudja). Komoly probléma a gerjedés is. Precíz, mindenre kiterjedő próba esetén is előfordulhat, hogy az előadáson épp egy lépés-

sel közelebb megy a hangfalhoz, épp egy pívél arrébb fordul, vagy valamelyik díszlet nem pont ugyanoda kerül, és máris kész a baj. És akkor még nem is beszéltünk a térerőről, és a bekapcsolva felejtett telefonokról („pippibipp-pippibipp”).

Ha nem sikerült a koreográfust lebeszélteni a mikroportról – vagy netán tényleg nem lehet másképp megoldani – akkor nézzük, hová tegyük! Kezdjük a hangszereknél! Itt hatványozottan igaz, amit eddig elmondtam, hiszen a mikroport mikrofonját egészen közel, pár centire tesszük a hangszert valamely részétől. Vannak speciálisan bizonyos hangszerekhez kifejlesztett mikrofonok, amelyek a gyár által ajánlott helyre ragasztva, csíptetve, pattintva stb., egészen jó hangot adnak. Ezt úgy érik el, hogy a mikrofon épp annyira színezi el a hangot, hogy ellensúlyozza azt az elszíneződést, ami a cseppet sem ideális elhelyezésből adódik. Éppezért várható, hogy máshova felrögzítve, pláne más hangszereken botránnyosan fog szólni. Ideális eset az volna, ha minden zenésznek meglenne a saját mikroportja, ami abból az adott hangszerekből a lehető legtöbbet hozza ki. Ez azonban – az anyagiakon túl – azért is nehézkes, mert a mikroportok egymást is zavarják, ha túl közeli frekvencián adnak.

Talán még ennél is nehezebb kérdés az énekesek esete. Ha a hajtókára csíptetjük a mikrofont, az garantáltan a lehető legkedvezőtlenebb szögből veszi a hang forrását, az énekes száját. Ha azt szeretnénk, hogy tompa mormogáson kívül bármi mást is vegyen, (például érthető szöveget), nagyon erősen ki kell emelni bizonyos magas frekvenciákat. (Általában már eleve így készítik ezeket a mikrofonokat.) Ebből tehát az következik, hogy ha az énekes környezetében bármilyen más hangforrás előfordul (hang-

Néptáncosok kellékboltja

INFORMÁCIÓ

Telefon: 06-70-592-5955
Honlap: www.neptanckellek.hu
Email: info@neptanckellek.hu

ELKÖLTÖZÖTT és MEGÚJULT

kínálattal várja kedves vásárlóit az új üzletben!

ÚJ CÍMÜNK:
BUDAPEST, XIII.
KATONA JÓZSEF U. 22.

ÚJDONSÁGOK: új kiadványok, méteráru, fehérnemű, próbaszoknya, kibővült rövidáru választék

ÚJ NYITVATARTÁS!
hétfő-péntek: 10:00-18:00
NYITVA SZERDÁN IS!
Szombat: 10:00-13:00

szer, másik énekes, vagy – ne adj’ isten – hangfal), azt sokkal hangosabban fogja venni, ráadásul borzalmas, visító hangszínnel. Ha például két szereplő áll egymáshoz közel, esetleg egymással szemben (párbeszéd), számíthatunk rá, hogy mindkettőt a másik mikroportja fogja erősebben venni, csak túl éles hangszínnel. A mikroport használata az énekestől is némi rutint igényel. Találkozom olyannal, aki végigszegezt fejjel énekel, következetesen a másik irányba fordulva, mint ahol a mikrofon volt. Viszont kráknogni mindig diszkrétan lehajolt... Sokkal jobb megoldás, amikor a nagyjából borszemnyi mikrofon egy hajlítható, de alakját megtartó kábelben az énekes szája elé lóg. Természetesen a kábel is, és a mikrofon is a bőrhöz hasonló színű. Ez a megoldás az eddig leírt problémák zömét egy csapásra megoldja (az elemcsere és a ki-bekapcsolás kivételével), sokan mégis idegenkednek tőle, talán, mert emlékeztet egy televíziós vetélkedő szereplőire, vagy egy ismert fitness edzőre.

Ezekből már az is körvonalazódik, miért nem kecsegtet sok jóval a portok csereberéje, amikor a meglévő négy porttal kell tizenöt zenészt kihangosítani. („A harmadik számban csak egy brácsa van, viszont lesz egy citera, a negyedikben a bőgős átadja a portot a kavalosnak, a cimbalmos meg a kobzosnak, aki aztán továbbadja az énekesnek, aki viszont trombitálni is fog, mi alatt a bőgős tubázik...”). A meglévő négy mellé tizenegyet kölcsönkérni is veszélyes, egyrészt, mert – Murphy törvénye szerint – pont most fog leesni, elszakadni a kábel, vagy csak egyszerűen teljesen magától elromlani, amit aztán magyarázz meg a tulajnak! Másrészt az innen-onnan összeszedett portok a legváratlanabb helyzetekben fogják zavarni egymást, mert arra már nem lesz elég a tízperces hangpróba, hogy a csatornákat rendesen beállítsuk.

EFFEKTEK

Az akusztikus zene hangosításakor általános szabály, hogy az elektronikus (digitális) effektekkel nagyon csínján kell bánni. Az persze már ízlés dolga, hogy ez kinek mit jelent. (Kivéve, ha valamilyen rendezői koncepció miatt egy adott helyen szükség van egy adott effektre.) Én talán ezen a téren kicsit ortodox vagyok, engem a túl száraz hangzás kevésbé zavar, mint a túleffektezett. Az egyébként tény, hogy – már ha egyáltalán tervezik akusztikailag, s nem csak a sok átalakítás után „spontán” kialakult helyzetet élvezzük – a színháztermeket prózára tervezik. Emiatt akusztikájuk a zenei előadásokhoz kissé száraz. (Viszont a szöveg így válik tisztán érthetővé.) Ezen lehet né-

mi elektronikus zenetéssel segíteni, persze ennek típusát, s az egyes paraméterek beállításait gondosan ki kell kísérletezni, mert könnyen megeshet, hogy többet árt, mint használ. Általában akkor jó, ha egyáltalán nem is hallatszák, csak a kikapcsolásakor tűnik fel, hogy szárazabb, nyersebb, „sprödebb” lett a hangzás.

Ide tartozik a sztereó hangzás kérdése is, hogy 5.1-ről, surround-ról és hasonlókról már ne is beszéljünk. A sajátos, egyéni rendezői koncepcióktól most megint tekintsünk el, ezeket adott esetben az adott helyen, az adott felszerelésen gondosan el kell próbálni. Sztereó hangzásra élő előadáson általában nincs szükség, a néző ugyanis látja magát a szereplőt, így agyilag „odahelyezi” a hang irányát, amerre a hangforrást látja, függetlenül attól, hogy a füle mit hall. Ráadásul a sztereó hangzás csak a terem közepén, egy szűk sávban élvezhető, a szélén ülők már gyakorlatilag csak a hozzájuk közelebbi hangszórót hallják, elég kellemetlen, ha a primás pont a másiktól szól. (Ráadásul a jegyért ők is fizettek...)

HANGPRÓBA, „RIDER”

Ha már itt tartunk, ejtsünk pár szót ezekről is! Gyakori tévhit, hogy a profiknak nincs szükségük próbára. (Érdekes, hogy ezt nem a profik hangoztatják.) „A zenekar hakniból jön, állítólag félnyolcra itt lesznek” – tudod meg a táncosoktól. – „És hányan lesznek?” – kérdezed aggódva. – „Öten. Nem! Hatan! Várj csak... A Béla helyett úgy tudom, a Sanyi jön, s szerintem lesz a Feri is, de lehet, hogy a Peti. Tegyéül föl hat mikrofont!” Aztán háromnegyed nyolckor megérkeznek heten, se Béla, se Sanyi, hanem a Jóska meg a Tibi, kiderül, hogy a bőgős meg a brácsos a másik oldalon lesz (a Jóska süket a jobb fülére), a hegedűs ülni fog (a fölösleges székeket már rég elpakolták), de kell neki egy mikroport, mert egyszer bejön a másik oldalról. Azt már csak a műsor közben konstatálod, hogy a cimbalmos tárogatózni is fog, amihez felhajtja a cimbalom mikrofonját. Persze oda teted az egyetlen állványt, amelyiknek nyikorog a csuklója. Közben befogja a mikrofont, amitől az begerjed. (Tényleg, ezt még nem is mondtam: a mikrofont befogni szigorúan tilos! Attól ugyanis még majdnem ugyanolyan szépen veszi azt az otrombaságot, amit mondani akarsz a kollégádnak, viszont garantáltan begerjed. Ezek kőkemény fizikai törvényszerűségek, ne menjünk most bele a részletekbe! Fogadjuk el őket ilyenek, megváltoztatni úgysem tudjuk!) De szép lenne, ha ez a jelenet csupán a képzelet szüleménye lenne!

Az sem szégyen – csak persze „megdrágiccsa”, – ha egy műsorban két hangmér-

nök dolgozik. Egyik ismeri a helyi berendezést, akusztikát, tudja, milyen frekvencián hajlamos gerjedni, meddig kell a kontrollt tolni, hogy mindenki hallja, de még ne gerjedjen. A másik ismeri a műsort, tudja, ki mikor, milyen hangszeren mit fog játszani, mikor melyik mikroportot kell beadni, melyik szám indul sötétből stb. Mondanom sem kell, ez is csak akkor működik, ha nem az az alapállás, hogy „ez itt az én szemétdombom, mit osztja itt az ész ez a vidéki ... / fővárosi ...” (kiegészíthető ízlés szerint).

A *rider* szó jelent lovaszt is (és még gondolom, van vagy százötven jelentése, mint minden angol szónak), ebben a szöveggörnyezetben azonban egy írásos anyag, amit mellékletként a szerződéshez szokás csatolni. (Sajnos nem mindenhol...) Ebben minél részletesebben le kell írni a technikai igényeket. Például így:

Zenekar oldalt, rendezői bal oldalon.

8 mikrofon. Balról jobbra: hegedű, hegedű, ének, tárogató, cimbalom, brácsa, brácsa, bőgő 2 mikroport, hegedűnek és énekesnek Énekeseknek kompresszor (2 csat.)

Színpadra 2 térmikrofon

1 monitor a zenekarnak, 2 a tánckarnak

3 db karfa nélküli szék

A „karfa nélküli” kulcsszó. Ha nem írod oda, biztos, hogy karfásat adnak. (Próbálg meg abban kobzolni vagy harmonikázni!) Szórszálhasogatásnak tűnik, de a tapasztalat bebizonyította, hogy nem fölösleges azt is beírni, hogy az állványok gémesek legyenek. (Próbáltál már ülve ölben tartott buzikit gémm nélküli állvánnyal bemikrofonozni?)

Bonyolultabb esetben lehet kis alaprajzot is mellékelni. Könnyű belátni, hogy a fenti jelenetben mennyit segít felülemelkedni a káoszban, ha addig is, míg a zenészek befutnak, fel tudod rakni a megfelelő mikrofonokat a megfelelő helyekre. Ki tudod készíteni a két mikroportot, még elemet is tudsz cserélni bennük. Időben tudsz szólni a berendezőnek, hogy hagyja elől a három széket.

Az megint más kérdés, hogy a szépen részletezett, mindenre kiterjedő rider azután többnyire a kulturális menedzser papírkosarában landol, a hangmérnök pedig az előadás délutánján döbbenet bámul a zenekarra: „mikrofonokat nem hoztam, nekem azt mondták, hogy CD-ről megy!” Ezt elkerülendő, legjobb, ha a helyi hangmérnök és a produkció technikai részleteiben kompetens ember közvetlenül felveszi egymással a kapcsolatot.

Persze ehhez az is kell, hogy legyen egy ember, aki kompetens a produkció technikai részleteiben!

ifj. Vitányi Iván

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 7 New recording: 'Noé mondta' (Noah once said) – Wine songs. Winners of wine song competition and invited guests perform songs and tunes related to the celebrated Hungarian rituals of wine drinking and wine making. Etnofon Records. ER-CD 088.

Page 9 7th Conference of Hungarian Folk Music Researchers of the Carpathian Basin. Held September 29th-October 1, 2006 in the town of Zenta [Senta] due south of Szeged in the Voivodina region of northern Serbia. Hungarian ethnomusicologists from all over the Hungarian language area attended. Themes discussed were: collection, transcription, documentation, folk music teaching, preservation, publication. Organized by the Voivodina Hungarian Institute of Culture and the Zenta's Thurzó Lajos Cultural Center. Report by Borsi Ferenc

Page 10 Ethno Cinema February 28th, 2007 is the deadline for submitting films to be shown during the 2007 National Dance House Festival in Budapest. This year Hungarian films made by filmmakers working outside of the Hungarian borders will be featured. Documentary, portrait, short films on Hungarian ethnography and folklore subjects. See announcement in Hungarian for contact information. Announcement by Kovács László – program coordinator

Page 12 Hungarian dance house festival in Japan – November 5, 2006 There are presently 4 bands in Japan that play Hungarian traditional music - all of the members of which are Japanese. Many dancers from Japan travel often to Hungary to learn more about the Hungarian dances. Timár Sándor has been to Japan to teach once a year for the last 30 years. At this year's festival live music was provided for 9 Hungarian dance cycles by three Japanese bands. Report by Takaku Keijiro, hurdy-gurdy player

Page 13 Kecskemet Dance Ensemble celebrated its 30th anniversary with a gala dance performance on the last Saturday of November 2006, at the Erdei Ferenc Cultural Center in Kecskemet (a large town south east of Budapest). Report Komlós József jr.

Page 14 3rd Moldavian Csángó folk song competition. Held in the village of Pusztina [Pustiana] in Romanian Moldavia. Children (1st – 8th grade) arrived from 15 villages to compete. This year's competition, concert and dance that followed were again a great success – proving that Hungarian Csángó folk culture is alive and well. They are planning to make a CD of the most beautiful songs. Plans for next year's competition are already underway as well. Report by Nyisztor Ilona..

Page 15 In celebration of the 35th anniversary of the founding of the Bukovina Székely Folk Womens Chorus in the town of Érd (a suburb of Budapest). The Hungarian Székely people that live today in the town of Érd are people (and their offspring) who were expelled from the Bukovina region of northeastern Transylvania during W.W. II.. Report on history of the chorus by folklore researcher Kríza Ildikó.

Page 20 Folkdance and Museology An intellectual discussion on the fate of works of Hungarian folk culture. Includes a short history of staged folk dance in Hungary. Discussion ends with listing of 3 possible courses for future work: 1. imitation; 2. folk dance performances created referring to creative-artistic freedom; 3. starting a new direction of 'museological folklore-performance'. By Görög András

Page 22 Poetry by Kacsirek Ottó (born in Budapest, 1967) is featured in this issue's 'Magtár' – the literary column.

Page 24 New Publication: Kun Kovács László [„Táltosero”] The Strength of the Shaman This new book is both photo album and literature. A tour through the theme of shamanism from connections in Hungarian folk customs to shamans of today in the far east. 2006. Masszi Kiadó. in Hungarian. Also in Russian and English. ISBN 963 9454 78 8

Page 30 New department of folk music In January 2007 the department will open officially and work begins for setting up the department, planning the first auditions for students and opening the first school year starting in September 2007. Richter Pál is coordinator of this work finally establishing

folk music training at the university level in Hungary at the Liszt Ferenc University of Music in Budapest.

Page 36 New Recording: Kulcsár Ferenc and the Music of the Nagyenyed region of Transylvania. Recorded in Nagyenyed (Aiud), Romania, 1993. Collected by Pávai István. Notes and photos also by Pávai. Released by Hungarian Heritage House. Budapest. 2006.

Page 39 Part 2 – Kiss Ferenc writes about folk music arrangements. A discussion of the beat-rock-pop music scene in Hungary, but mainly Budapest, of the late 1960's and very early 1970's which preceded and paved the way for the dance house movement. Mentioned are: the club scene (the rock bands all had their own 'club' evenings once a week in addition to performing all over Hungary), Kaláka, Illés, Tolcsvay, Metro, Omega, Sebő, Halmos, Vizöntő, and many others...

Sue Foy

folkMAGazin

2006/6., XIII. évfolyam, 6. szám
Megjelenik évente hat alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: K. Tóth László
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:
Eredics Júlia, Gősi Anett,
Havasréti Pál, Kőrösi Katalin, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153.
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@mail.datanet.hu
www.folkmagazin.hu

Tücsi Nyomdaipari és Szolgáltató BT.
Tel./fax: 27/336-809
Porszinter Nyomda, tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók,
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány
B.I.C. OTPVHUB 11701004-20171625

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alapprogram
Népművészeti Szakmai Kollégiuma

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

nka

Nemzeti Kulturális Alapprogram

Hátsó borító: Tuva sámán a jurtájában, Mongóliában, Hövsgöl megyében (fotó: Kunkovács László, 1990)

Belső borító: Húshagyókeddi népszokás a Fejér megyei Mohán (fotó: Kunkovács László, 1974)

A telet elűző maskarások öltözéke a szibériai és belső-ázsiai sámánokéra emlékeztet.

